

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ZEYNEP SULTAN KÜLLİYESİ VE ÇEVRESİNİN
TARİHSEL GELİŞİMİ, KORUMA VE
DEĞERLENDİRMESİ

Mimar Alpay B. ÖZDEMİR

F.B.E. Mimarlık Anabilim Dalında
hazırlanan

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Neslihan SÖNMEZ

İSTANBUL, 1995

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
KÜTÜPHANE DOKÜMANTASYON
DAİRE BAŞKANLIĞI

Kot R 151
:.....605.....

Alındığı Yer :...Y.T.Ü.....
.....

Tarih :..23.11.95.....

Fatura :.....

Fiyatı :..150.000.-.....

Ayniyat No :..1-20.....

Kayıt No :..51830.....

UDC :.....

Ek :..13 Ad. Röle ve.....

6
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**ZEYNEP SULTAN KÜLLİYESİ VE ÇEVRESİNİN
TARİHSEL GELİŞİMİ, KORUMA VE
DEĞERLENDİRMESİ**

Mimar Alpay B. ÖZDEMİR

**F.B.E. Mimarlık Anabilim Dalında
hazırlanan**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Neslihan SÖNMEZ

İSTANBUL, 1995

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	v
ÖZET	vi
SUMMARY	vii
1- GİRİŞ	1
1.1. Çalışmanın Amacı, Kapsamı ve Yöntemi	1
2- ZEYNEP SULTAN KÜLLİYESİ ve YAKIN ÇEVRESİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ ve FİZİKSEL BİÇİMLENİŞİ	3
2.1 Bölgenin Tarihsel Gelişimi	3
2.1.1 İlk Yerleşmeler	3
2.1.2 Roma ve Bizans İmparatorluğu Dönemi	6
2.1.3 Osmanlı Dönemi	18
2.1.4 Cumhuriyet Dönemi	25
2.2 Bölgenin Fiziksel Verileri	
3. ZEYNEP SULTAN KÜLLİYESİ	27
3.1 Batılılaşma Dönemi Mimari Özellikleri	27
3.2 Külliye'nin Çevresi ve Yerleşim Özellikleri	31
3.3 Külliye İçindeki Yapılar	40
3.3.1 Zeynep Sultan Camisi	40
3.3.1.1 Caminin Yerleşim Özellikleri	40
3.3.1.2 Zeynep Sultan Camisi'nin Mimari Özellikleri	43
3.3.1.3 18. Yüzyılda İstanbul Camilerine Batı Etkisiyle Gelen Yenilikler	46
3.3.1.4 İstanbul'daki Barok Camilerin Değerlendirilmesi	50
3.3.1.5 Zeynep Sultan Camisi'nin Osmanlı Barok Mimarisi İçindeki Yeri ve Önemi	53
3.3.2 Zeynep Sultan Sıbyan Mektebi	56
3.3.2.1 Sıbyan Mektepleri	56
3.3.2.2 Zeynep Sultan Sıbyan Mektebi'nin Yerleşim Özellikleri	60
3.3.2.3 Zeynep Sultan Sıbyan Mektebi'nin Mimari Özellikleri	63
3.3.3 Zeynep Sultan Camisi Hazinesi	65
3.3.3.1 Hazirenin İçinde Bulunan Kitabeler	68
3.3.4 Hamidiye Sebili	74
3.3.4.1 Sebilin Yerleşim Özellikleri	74
3.3.4.2 Hamidiye Sebili'nin Mimari Özellikleri	74

3.3.4.3 Hamidiye Sebili'nin Diğer Sebillerle Karşılaştırılması	79
4. ALEMDARPAŞA MEKTEBİ	81
4.1 Yapının Genel Özellikleri	81
4.2 Planlama Özellikleri	81
4.3 Yerleşim Özellikleri	83
4.4 Mimari Özellikler	88
4.4.1 Mimari Elemanlar	88
4.4.1.1 Kapılar	88
4.4.1.2 Pencereleler	92
4.4.1.3 Kemerler	94
4.4.1.4 Merdiven	94
4.4.2 Çatı Örtüsü	95
4.4.3 Cephe Düzeni	96
4.4.4 Duvarlar	97
4.4.5 Döşemeler	99
5. BÖLGEDE YAPILAN YANLIŞLIKLAR ve TEHLİKELER	102
6. BÖLGEDE ALINACAK KORUMA ÖNLEMLERİ ve ÖNERİLER	104
7. KAYNAKLAR	107
8. ÖZGEÇMİŞ	110

ÖNSÖZ

İstanbul kentinin ilk kurulduğu yer olan ve tarihin her devrinde önemli bir merkez olan tarihi yarımada bu özelliğini üzerinde taşıdığı sayısız eserlerle günümüze aktarmıştır.

Hiçbir yasa ve imar düzeni olmadan, birbirlerine ve doğaya zarar vermeden, saygısızlık etmeden yapılan bu nadide eserler, onları ne yazık ki tahrip eden kötü kullanan, çevresinde bilinçsizce uyumsuz yapılar yapan insanlara karşı ayakta durmaya çalışmaktadırlar.

Zeynep Sultan Külliyesi de yarımadaadaki tarihi dokunun içinde yer almaktadır. Çevresindeki dünya mimarlık literatürüne geçmiş yapılardan dolayı önemi pek fazla farkedilmemiştir. Bu konuyu seçmemdeki en büyük neden, Zeynep Sultan Külliyesi'nin önemini daha fazla vurgulamak ve açığa çıkarmaktır.

Bu yüksek lisans tezinde Zeynep Sultan Külliyesi çevresi, külliye'nin çevre yapı dokusuyla olan ilişkisi, külliye içindeki yapılar ve bu yapıların yerleşim özellikleri, mimari tarzları, Alemdarpaşa Mektep binası incelenmiş, külliye ve özellikle harap durumda bulunan Alemdarpaşa Mektebi'nin analitik rölövesi çıkarılarak, restorasyon projesi hazırlanmıştır.

Yaptığım tespit, rölöve ve analiz çalışmaları sonucu getirdiğim önerilerin belki ileride değerlendirilerek yapılacak koruma çalışmalarına bir ölçüde yardımcı olaması dileğindedim.

Rölöve-restorasyon programı yüksek lisans eğitim süresince, bana hoşgörü ve sabır ile, engin deneyimlerinden yararlanma şansı tanıyan sayın Danışman'ım Doç.Dr. Neslihan SÖNMEZ'E, Restoratörlük formasyonumun ve mesleki planlarımın oluşmasındaki eşsiz katkı ve yardımlarından dolayı saygılarımla en içten teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca, çalışmalarım esnasında her konuda bana yardım eden, destek veren Sayın İnş.Yük.Müh. Şule KAHYA'ya ve Sayın Arş.Gör.Yük.Mim. Nur URFALIOĞLU'na saygılarımla teşekkür ederim.

Haziran, 1995

Mimar
Alpay B. ÖZDEMİR

ÖZET

İnceleme alanımız olan Zeynep Sultan Külliyesi ve çevresi tarihi yarımadanın en önemli bölgelerindendir.

Külliye, İstanbul'un ilk kurulduğu bölgede bulunması açısından önem taşımaktadır. Şehrin merkezinde bulunan Akropol, bugünkü Topkapı Sarayı'nın bulunduğu tepe üzerindedir. Bizanslılar dönemindeki dini binalar ve yönetim binaları yine bu bölgede yer almaktaydı. Bölgenin önemi Osmanlılar zamanında da aynı şekilde devam etmiştir. İmparatorluk uzun süre bu bölgeden idare edilmiştir.

Alemdar Caddesi boyunca kısa aralıklarla, çoğu külliye halindeki tarihi eserler bölgenin o zamanlar yaşayan bir merkez olduğunun kanıtıdır.

Zeynep Sultan Külliyesi içindeki yapılar ise yapıldıkları dönemlerin mimari özelliklerini iyi bir şekilde yansıtmaları açısından önemlidir. Şu anda kendi kaderleri ile başbaşa bırakılan bu eserlerin çoğu doğa koşulları, insan eliyle tahrip, kötü kullanım vb. etkenlerle aşınmaya ve bozulmaya uğramış ve uğramaya devam etmektedir. Korunmaya çalışılan bazı yapılar da yanlış uygulamalar sonucu özgünlüğünü yitirme durumu ile karşı karşıyadırlar. Gerek halkın , gerekse yerel yönetimlerin koruma bilincinin olmaması da büyük tehlike oluşturmaktadır.

Bu çok önemli külliye ve tarihsel merkezi, kubbesi, çatısı, minaresi, dar sokakları, çarşısı ve yeşili ile bugün yaşamak ve geleceğe de bırakmak istiyorsak bazı çalışmalar yapılmalıdır.

Bu nedenle Zeynep Sultan Külliyesi ile ilgili bir koruma ünitesi oluşturmak, çevrenin yok olmasına neden olan etkenlere dur diyecek bir kontrol mekanizması düzenli ve yapıcı bir şekilde işlemlerini gerçekleştirmek, bölgesel özelliklere uygun olarak tarihsel mekanlara yeni işlevler kazandırıp çevresi ile bütünleştirerek yaşamasını sağlamak gerekmektedir.

SUMMARY

Our study area Zeynep Sultan Külliyesi and surroundings are the most important places of historical peninsula.

Zeynep Sultan Külliyesi are important for in established first area of Istanbul city. The Acropolis was in center of city, today it was same place, Topkapı Place's hill. The religious and manegement buildings were in the same region at Byzantium period. Importance of region was to continue at Ottoman period. The empire was direction from here for a long time.

Many traces, most of them are külliye, show that ; Alemdar Road was an active center of that time.

The buildings of Zeynep Sultan Külliyesi are important for to reflect architectural peculiarities of their periods. Now, these lonely buildings are released to their destiny. Most of them are deteriorated, corroded by natural conditions and destroyed by human beings. Although some of them are reserued, because of wrong restoration applications, they are going to lose their origin and native. As neither community nor municipality are aware the meaning of reseruation and they create big danger for future.

Today if we want to live and leave this important külliye and historical center with its dome, roof, minaret, narrow roads, shopping and green areas to future, we should start some studyings.

Therefore we should create a reservation unit which is dealing with Zeynep Sultan Külliyesi, realize a routine and productive control mechanism which will stop destroying effects of environment. Regarding the origin of region and traces; new functions can laid in historical spaces and the integration with its surroundings can make it live.

1. GİRİŞ

1.1. ÇALIŞMANIN AMACI, KAPSAMI ve YÖNTEMİ

18. yüzyıl'ın önemli eserlerinden biri olan cami, sıbyan mektebi, hazire, sebil ve külliye sonradan eklenen mektep binasından oluşan Zeynep Sultan Külliyesi, İstanbul'un en yoğun yol akslarından birinin üzerindedir. Alemdar Caddesi adı verilen bu cadde, Demirkapı'dan Sultan Ahmet'e doğru uzanır. Cadde adını Sadrazam Alemdar Mustafa Paşa'dan (-,1808) alır. Alemdar Caddesi'nin alt kavşağı, Muradhüdavendigâr, Dayehatun caddeleri ile bir üç yol ağzı teşkil eder. Bu noktadan itibaren yüründüğünde, sağ köşede eski bir Kadiri dergahı vardır. Sol kolda Alay Köşkü'ne kadar Topkapı Sarayı surlarının dibi boyunca PTT atölyesi, Hamidiye Çeşmesi ve Aya Triyada Ayazması vardır. Sağdaki Ebusuud Caddesi kavşağından karşı taraftaki Alayköşkü Caddesi kavşağına kadar, sağda Vilayet Konağı duvarı, solda saray kale duvarı uzanır. Tarihi Babıali'nin meşhur merasim kapısı hizasından, Alemdar Caddesi 90 derecelik bir açı yaparak sola kıvrılır. Tam köşe noktasında sur üzerinde Alay Köşkü bulunmaktadır. Karşısında Adli Tıp dairesi vardır. Alay Köşkünü geçtikten sonra, solda Gülhane Parkı kapıları bulunur. Cadde bu kapıların hizasından tekrar 90 derecelik bir açı ile sağa yani Sultanahmet'e doğru kıvrılır. Alemdar Caddesinin oldukça dik bir yokuş olan bu üçüncü kolunda önemli binalar bulunmaktadır. Sağ köşe başında araştırma konumuz olan Zeynep Sultan Külliyesi ve külliyenin önemli yapılarından biri olan Hamidiye Sebili (I.Abdülhamit Sebili) bulunmaktadır.

Gülhane Parkı ile Sultanahmet arasında asırlık bir çınar ağacı vardır. Bu asırlık çınar yolun orta kısmında bulunmakta ve belediye tarafından koruma altına alınmıştır. Zeynep Sultan Külliyesi'ni geçtikten sonra eski Alemdar Sineması, Amerikan lisan ve ticaret dershanesi, Cağaloğlu'na dönen köşe başında İttihat ve Terakki lideri Talat Paşa'nın oturduğu konak, yine park kapısından yukarı doğru yürürken sol kolda, park kapısının karşısında tahini boyalı ahşap bir konak, Esnaf Hastanesi (Küçük Abut Efendi Konağı), yanındaki tuğla konak, Caferaga Medresesi ve Ayasofya Üçüzlü Çeşmesi bulunmaktadır. Bu tip tarihi binalarla ve mekanlarla çevrili Zeynep Sultan Külliyesi'nin incelenmesindeki amaç, külliye ve külliye çevresinin etkileşiminin araştırılması ve bir

bütünlük teşkil edilerek, sağlıklı bir kentsel mekan biçiminde gelecek kuşaklara aktarılmasını temin etmektir.

Bu amaçla; önce Zeynep Sultan Külliyesi ve yakın çevresinin tarihsel gelişimi incelenmiş Bizans, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerindeki bölgenin tarihsel gelişiminin incelenmesi Bizans, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinin kapsamaktadır. Ayrıca bölgenin fiziksel verilerinin analizi de yapılmıştır. Dönemin mimari özellikleri ve külliye yerleşim özellikleri incelenmiş olup külliye içinde yer alan birimlerin, benzerleriyle özetle kıyaslanması yapılmıştır. Külliye içerisindeki, Mimar Mehmet Tahir Ağa'nın bir eseri olan Zeynep Sultan Camii (Ruhi Sultan Camii) (1769)'sinin yerleşim özellikleri ve mimari elemanları değerlendirilmiştir.

Bu çalışmaların yanı sıra, şu an kullanılmayan, zaman içinde çeşitli hasarlar gören Alemdarpaşa Mektebi'nin klasik yöntemlerle rölövesi çıkarılmış ve restorasyon projesi oluşturulmuştur.

Bu inceleme sırasında Alemdarpaşa Mektebi ile ilgili genel özelliklerin yanı sıra, mektebi oluşturan bölümler mekansal ve yapısal özellikleri ile tek tek ele alınmış, bu bölümlerle ilgili bazı çizimler hazırlanmıştır. Ölçü alınabilen yerlerin ışığında; mektebi oluşturan hacimlerin boyutları, duvar kalınlıkları, pencere ve kapı yükseklikleri, duvar örgü tekniği, döşeme kaplamaları gibi mimari özellikleri ile ilgili verileri incelenmiştir.

Çalışmanın hazırlanması sırasında, tarihsel araştırma ve incelemelerin yanısıra, yazılı kaynaklarla birlikte, eski haritalar, gravür ve fotoğraflar incelenmiştir. Bu inceleme için, IRCICA İslam Eserleri Kütüphanesi, Anıtlar Yüksek Kururlu arşivi, İstanbul Üniversitesi Sanat Tarihi bölümü kütüphanesi, Eski Eserleri Koruma Derneği arşivlerinden yararlanılmıştır.

2. ZEYNEP SULTAN KÜLLİYESİ ve YAKIN ÇEVRESİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ ve FİZİKSEL BİÇİMLENİŞİ

2.1. BÖLGENİN TARİHSEL GELİŞİMİ

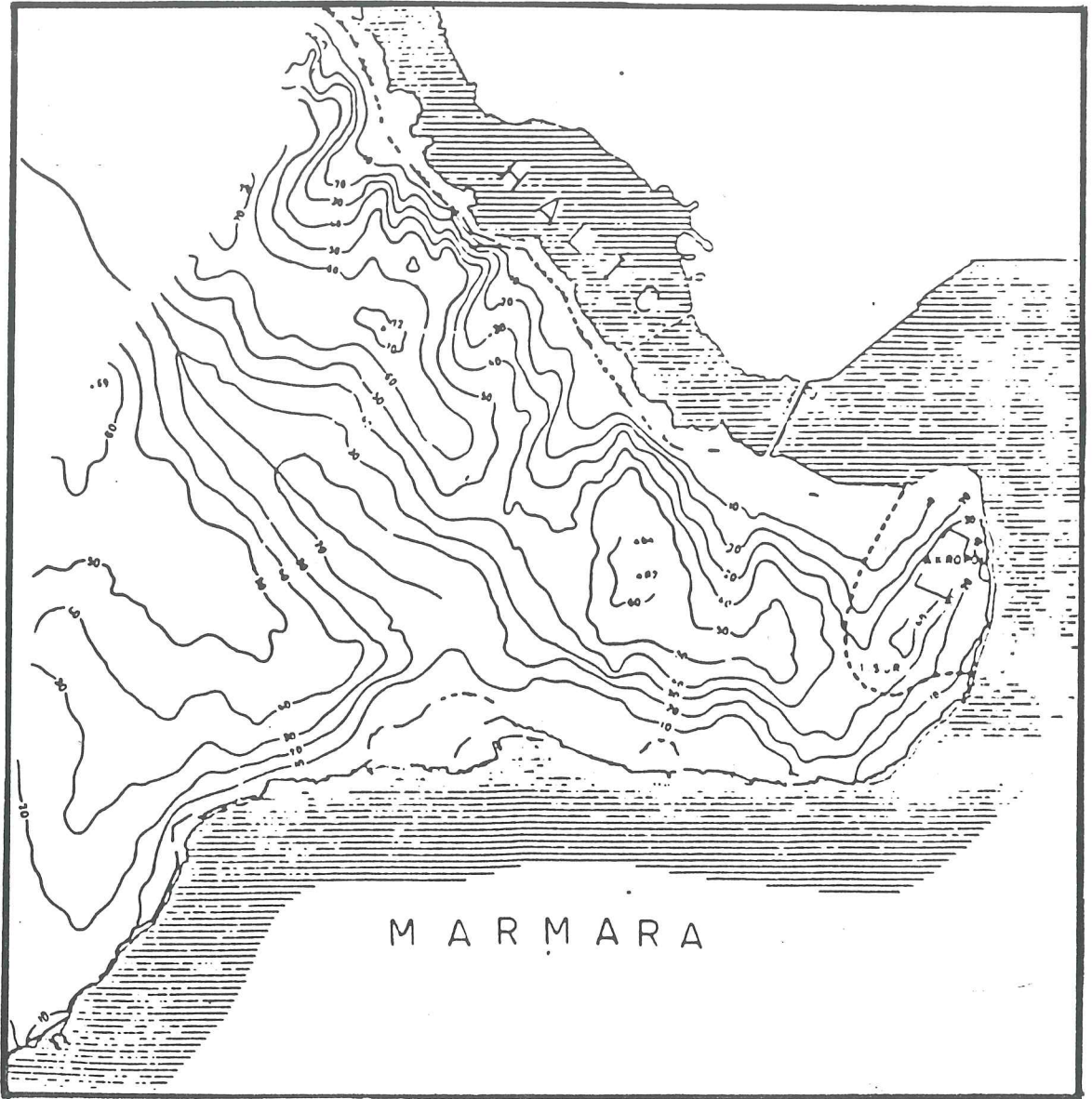
2.1.1. İLK YERLEŞMELER

Eski kaynaklar bize, İstanbul çevresindeki en eski yerleşmenin izlerinin Boğazın Asya kıyılarında, Kayışdağı'ndan inen, Kadıköy'ü geçen ve Kalamış Körfezi'nden denize dökülen Kurbağalıdere ile Erenköy platformu arasındaki bölgede bulunduğunu açıklıyor. Buluntulardan bu yerleşmenin tarımsal faaliyette bulunduğunu ve Neopolitik Devre ait olduğunu anlıyoruz (Janin, 1964:12). Aynı devirde Boğazın Avrupa kıyılarında da Traklar bulunuyordu. İstanbul Yarımadası'nın burnunda Trakyalı kavimler tarafından Lygos olduğu yazılan bir yerleşmeye ait duvar kalıntılarına Sarayburnu'nda rastlanmıştır (Kılınçarslan, 1981:8).

Greklere ikinci kolonizasyon dalgası ile gelen Fenikeliler Kadıköy'de Moda civarında Chalcedon koloni kentini kurdular. Schneider Chalcedon'un tarımsal amaçlarla gelenler tarafından kurulduğu kanısındadır (Kuban, 1970:26).

Daha sonra Megarien'lerin bir kolonisi M.Ö. 658' de İstanbul Yarımadası üzerinde Haliç'e ve Marmara'ya hakim bir tepe üzerinde Sarayburnu mevkiinde Byzantion koloni kentini kurdular. İstanbul'un ilk çekirdeği Byzantion kentidir. Bu eski Grek kenti İstanbul Yarımadası'nın burnundaki 1. Tepe üzerinde kurulmuştur (Harita 2.1).

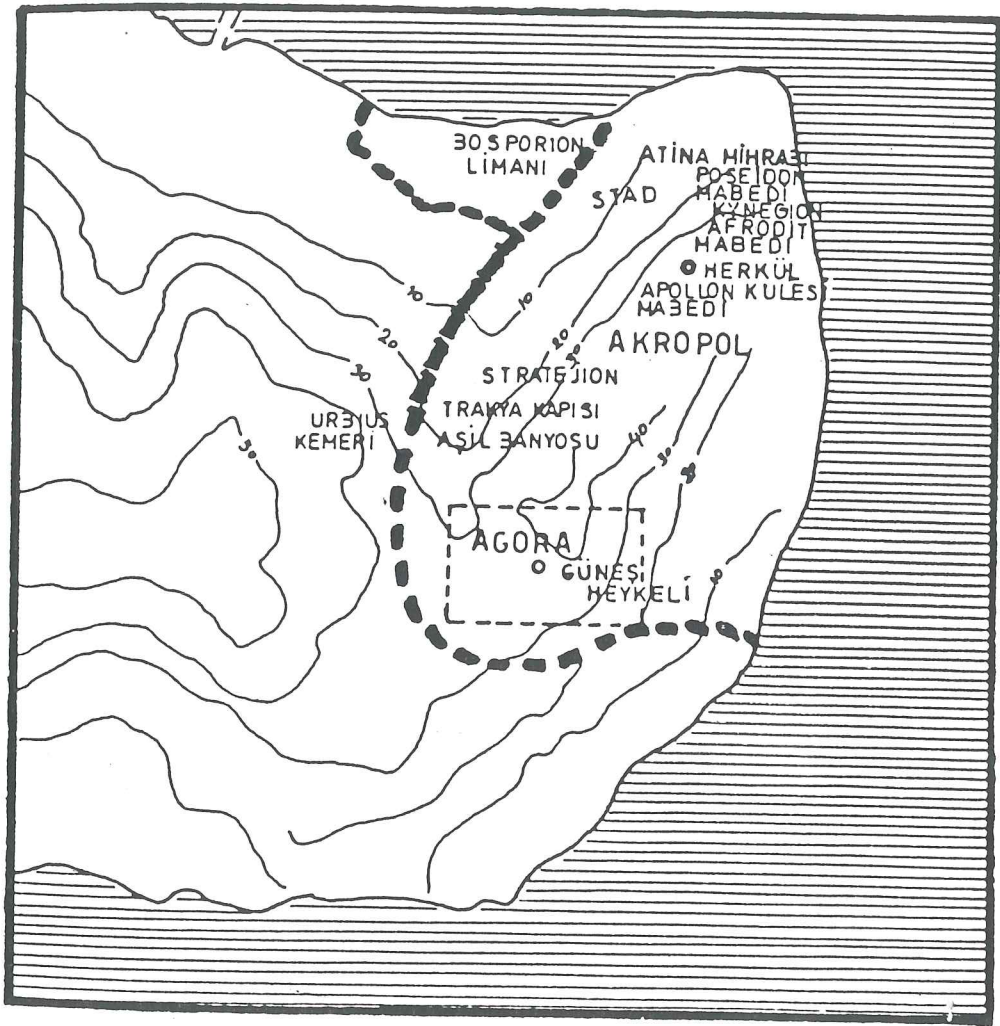
Şehrin merkezinde bulunan Akropol, bugün Topkapı Sarayı'nın bulunduğu tepededir. Akropol'ün yanında Herkül kulesi vardır. Akropol ile Boğaz arasındaki meyilli arazide tapınaklar bulunuyordu. Bunlar Aten Mihrabı, Poseidon Mabedi, Afrodite Mabedi, Apollon Mabedi'dir. Dini yapıların yer aldığı bölgenin, yani Akropol'ün kuzeyindeki bölgede tiyatrolar, ılıcalar, bir gimnasyum ve Poseidon Mabedi'nin bulunduğu yerde bir

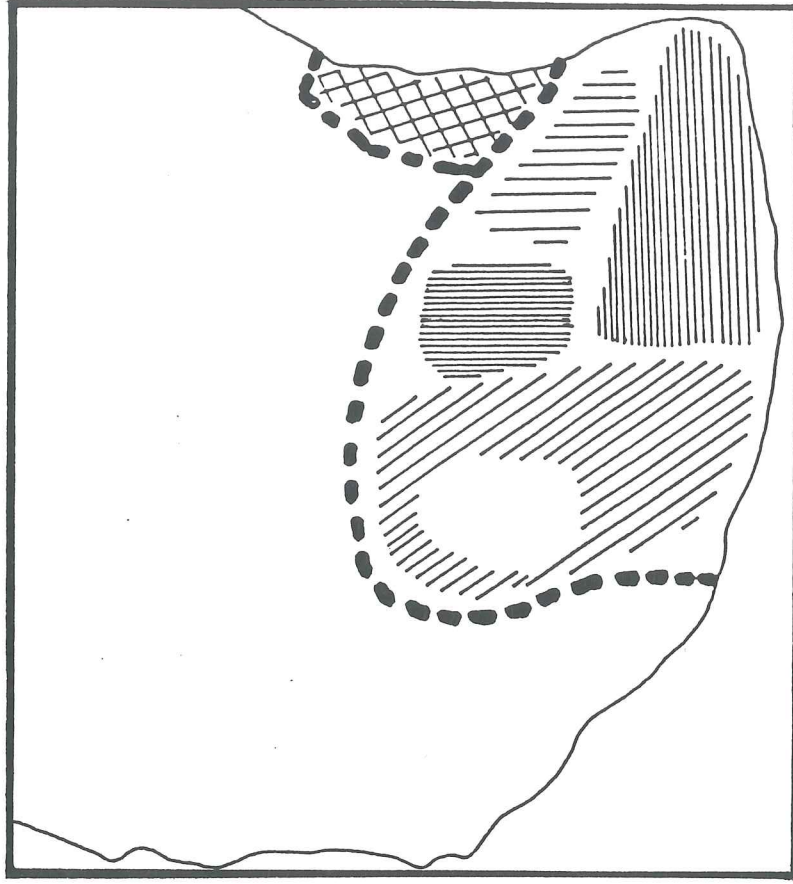
Harita 2.1 Byzantion'un ilk kuruluş yeri (Berköz, 1984: 5).

stad mevcuttu. Burası şehrin kamu binalarının bulunduğu alandı (Harita 2.2). Septim Severus istilasından sonra bu eserlerden hiçbir şey kalmadı. Akropol'un güney batısında, surlara yakın bölgede kentin yönetim binaları yerliyordu. İşte, yarımada'nın burnundaki dinsel-kamusal ve yönetim binalarının bulunduğu bu bölge, şehrin merkez bölgesiydi. Şehrin bu bölgede iki önemli meydanı vardı. Şehrin kuzeyindeki 1. tepeyi 2. tepeden ayıran vadide, eski Sublim Kapı Mahallesinde Strategion Meydanı, muhtemelen Ayasofya yakınlarında olduğu sanılan Thrakion Meydanı bulunuyordu (Janin, 1964:22).

Şehrin ticaret, ulaşım, depolama gibi fonksiyonlarına cevap veren Bosphorion Limanı Haliç kıyısında bugünkü Sirkeci ile Eminönü arasında kalan bölgede Sepetçi Kasrı'nın bulunduğu yerdedi. Bu liman, şehre giriş kısmını oluştururdu. Koruma amacıyla surlarla çevrilmişti (Kuban, 1970:27) (Harita 2.3).

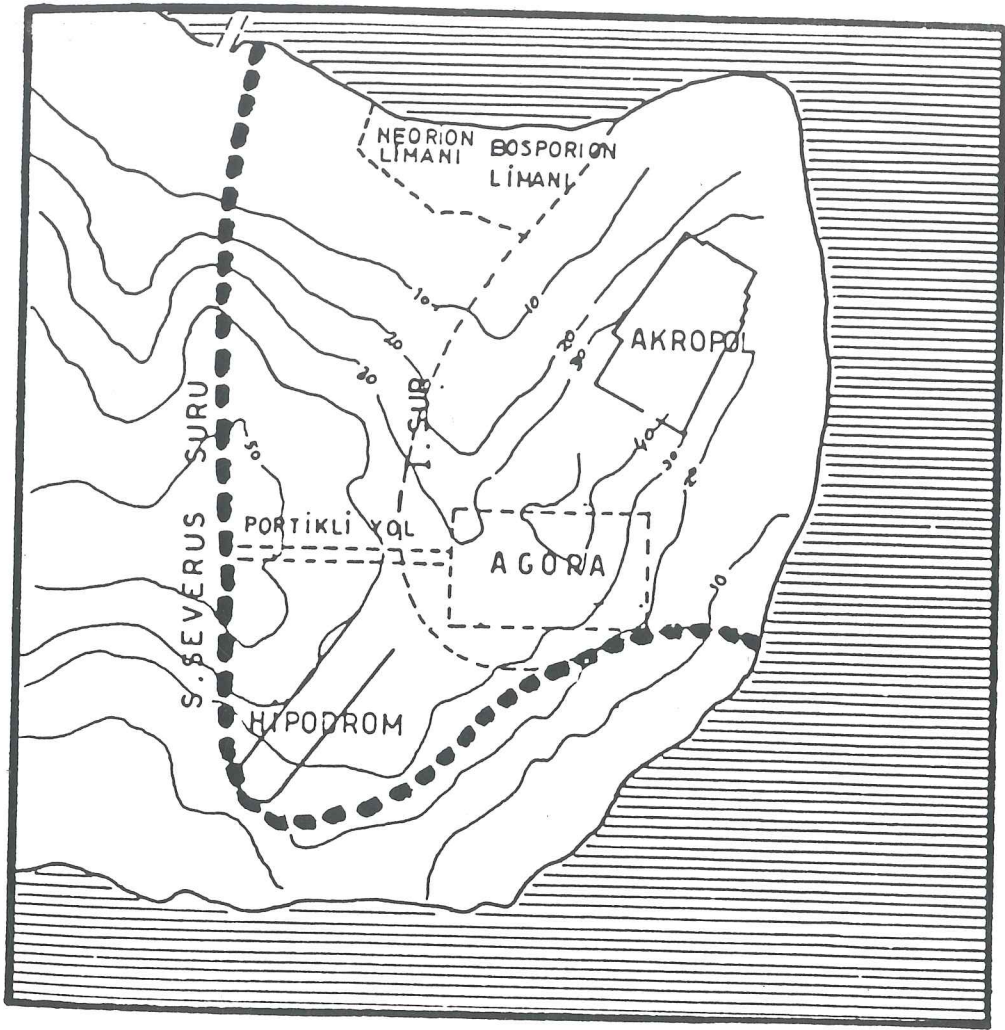
Harita 2.2 Byzantion'daki şehir elemanları (Janin, 1964:42).

Harita 2.3 Byzantium'da İşlevsel alanlar (Janin, 1964: 44).

2.1.2. ROMA ve BİZANS İMPARATORLUĞU DÖNEMİ

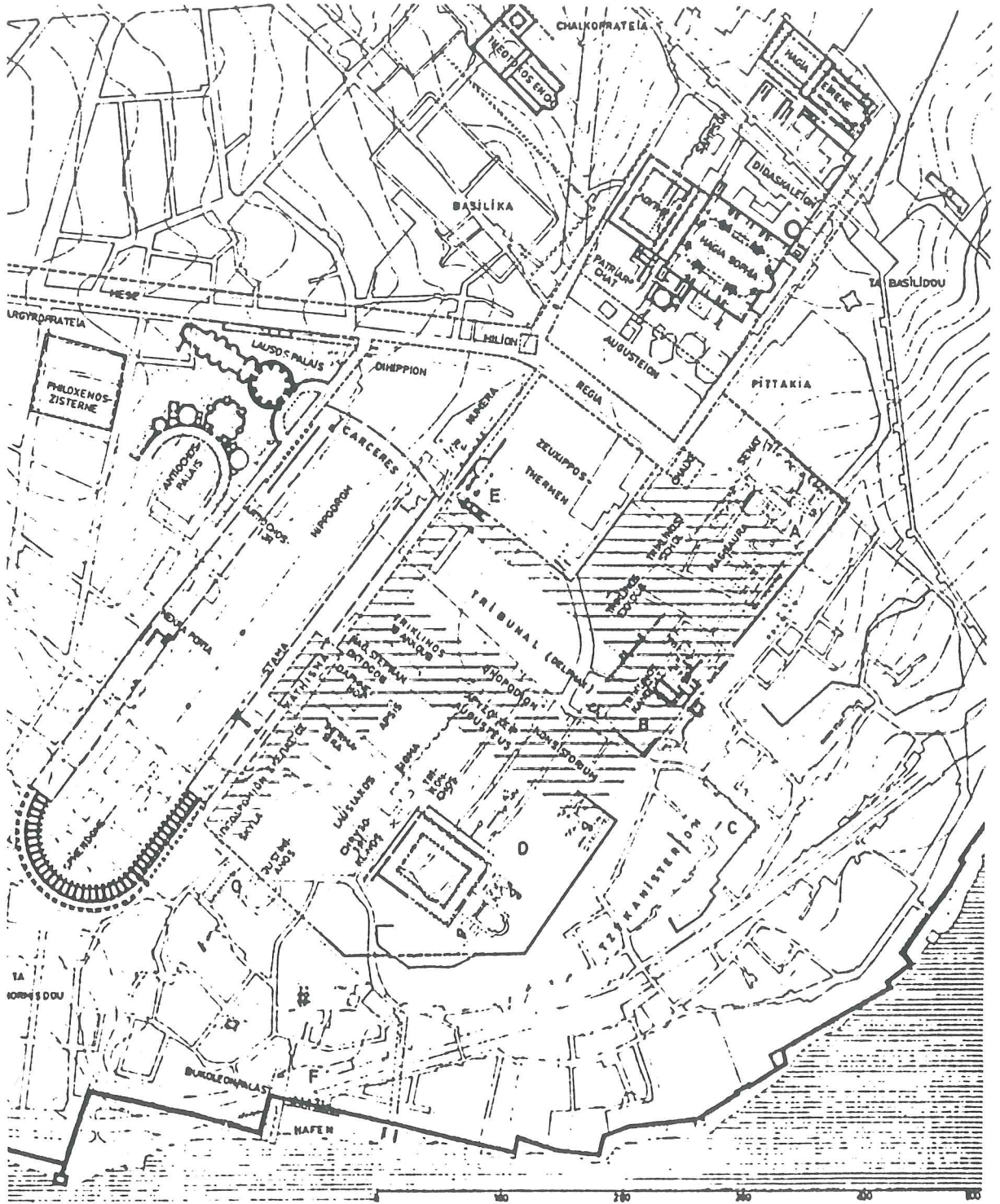
Byzantium, bu antik Grek kenti, mekansal yapısını Roma İmparatoru Septim Severus zamanına kadar muhafaza etti. Septim Severus ile Percenios Niger arasında çıkan savaşta Byzantium, Niger tarafını tuttuğu için Septim Severus tarafından yıkılarak cezalandırılmıştır. Daha sonra şehir Septim Severus tarafından M.S. 196'da yeniden imar ettirilmiştir (Dirimtekin, 1972:3). Byzantium, bu devirde Septim Severus'un inşa ettirdiği 2. sur duvarları ile batıya doğru gelişti. Surlar eski antik limanın yanına inşa edilen bugünkü Sirkeci'deki Neorion Limanı'ndan başlıyor; güneye doğru indikten sonra yeni yapılan Hipodrum'uda içine alarak oradan doğuya kıvrılıp, eski surun bittiği yerde denize ulaşıyordu (Kuban, 1970:28) (Harita 2.4).

Harita 2.4 Septim Severus zamanında Tarihi Yarımada'nın Durumu (M.S. 2.yy)
(Janin, 1964:12).

Septim Severus, ayrıca Agoranın güneyinde bir hipodrom ve Akropol eteklerinde de Haliç'e bakan bir tiyatro inşa ettirmişti (Suher, 1963:23).

Tetratos Meydanı'nı Çemberlitaş'a bağlayan portikli yol 1.tepeyi 2. tepeye bağlayan boyun üzerindedir ve Septim Severus devrinden günümüze kadar gelen şehir elemanıdır. O devirden bugüne kadar yaşayan diğer şehir elemanı da Hipodrom'dur. Böylece Grek kenti olan Byzantion M.S. 2. yüzyılda bir Roma kentine dönüştürüldü ve şehir Antoniana ismini aldı (Kuban, 1970:25) (Harita 2.5). M.S.330'da İmparator Constantin, Antoniana şehrini Roma İmparatorluğu'nun başkenti yaptıktan sonra şehri adeta yeniden yarattı. Böylece Roma başkentinin yeni ismi Constantinopolis oldu.

Harita 2.5 Bizans dönemindeki işlev alanları (Kuter, 1985:72).

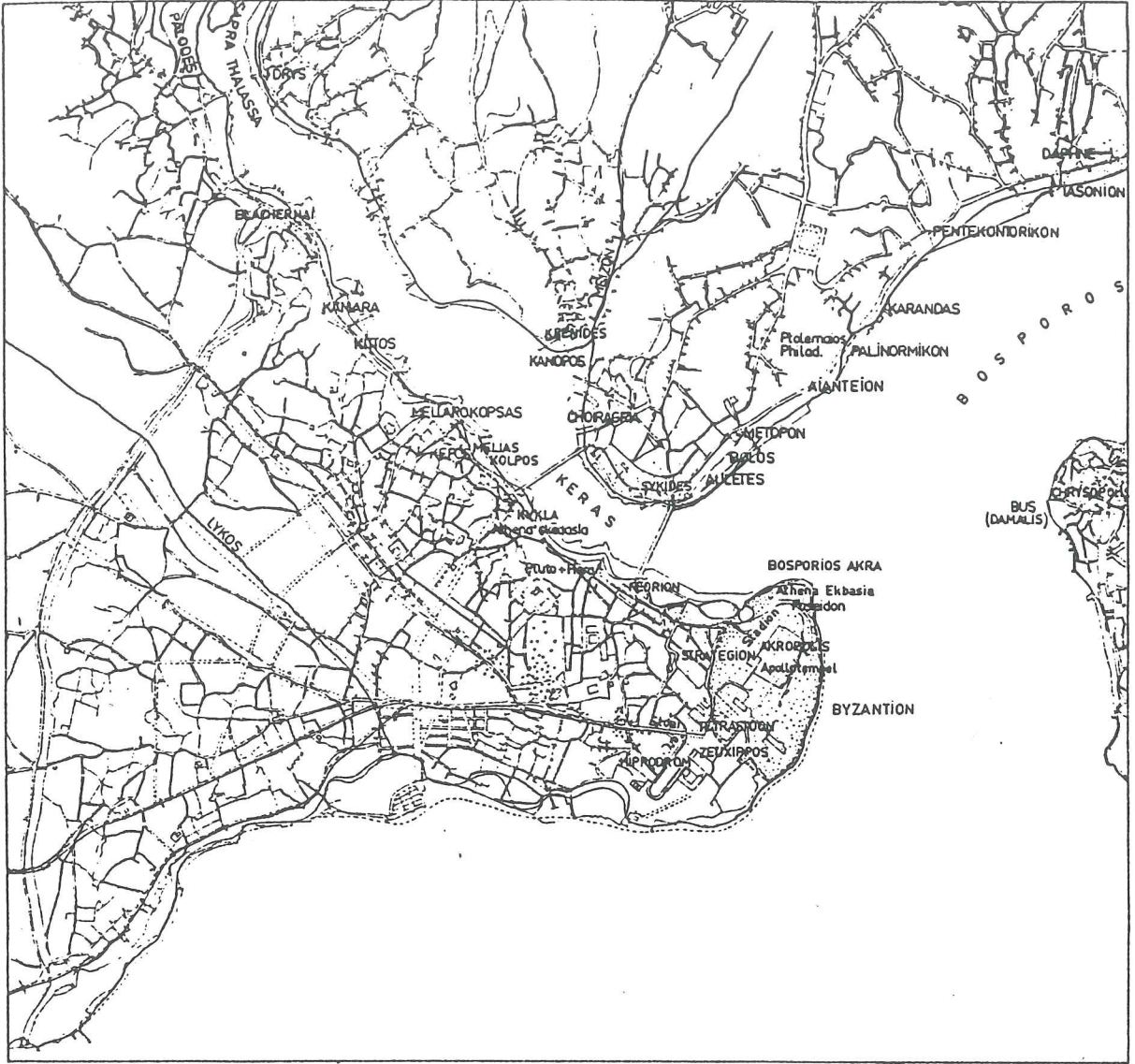
Bu yeniden inşa edilen şehirde temel fonksiyonlar ve mekansal kalıplar daha geniş boyutlara ulaştı (Ortaylı, C.10:S.77).

Constantin devrinde kentte Roma planı aksettiren değişiklikler görülmektedir. Başlıca alış-veriş aksı olup Ayasofya Meydanı'ndan başlayan, kenarları sütunlu mermer cadde, Beyazıt ve Şehzadebaşı'ndan geçerek, surlara kadar uzanıyordu. Mese adı verilen bu yol boyunca, arkadların gerisinde dükkanlar bulunuyordu. İki katlı olan portiklerin üst katına merdivenlerle çıkılıyor ve gezilebiliyordu. Üst katlar ise heykeller ile süslüydü (Runciman, 1943:11).

Eski Akropol, kışla ve kale olarak muhafaza edildi. Ayasofya ve Hipodrom'dan denize inen eğimli arazide inşa edilen Chalcee ve Daphne İmparator Sarayları, İmparator yakınlarının ikametgahları ve hükümet merkezi bulunuyordu (Dirimtekin, 1972:6). Yönetim merkezinin etrafı surlarla çevrilerek Moskova'daki Kremlin, Tokyo'da ve Pekin'deki gibi burada da bir saraylar mahallesi kuruldu. Daha sonra burası terk edilerek İmparator Sarayı Theodosius surlarının kuzey ucunda Blachernea'ya taşındı ve Blachernea Sarayı kuruldu. Bu yer değişiminin nedeni şehrin doğusundaki ticaret alanlarının gelişmesi olabilir (Stewig, 1965:13)(Harita 2.6).

İmparator Constantin bugün Belediye Sarayı'nın bulunduğu yerde İstanbul'un ilk üniversitesi olan Capitol'ü inşa ettirdi (Dirimtekin, 1927:7). Günümüz İstanbul'unda Constantinopolis'ten geriye, Çemberlitaş'daki Yanık Kolon dışında hiç bir eleman kalmamıştır. Bununla beraber eskisinin yerine geçen Ayasofya Camisi, Çemberlitaş ve Apostoleion üzerine yapılmış olan Havariyun Kilisesi'nin yerini almış olan Fatih Külliyesi o devirdeki röperleri vermektedir (Kuban, 1970:30).

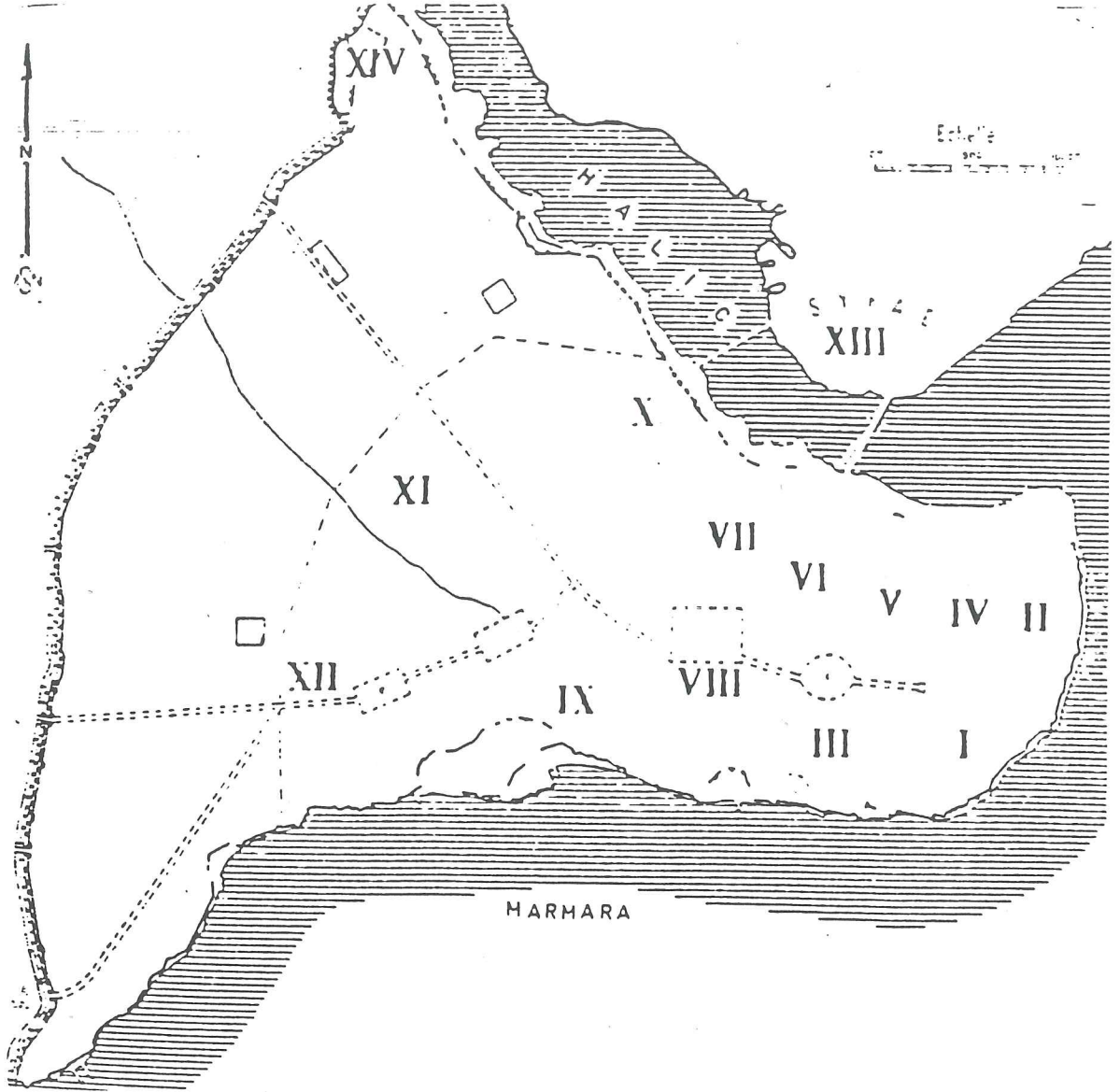
Constantinopolis'teki yönetim bölgeleri ile şehrin fiziki yapısı arasındaki ilişki çok belirgindi (Kuban, 1970:37) (Harita 2.7).

Harita 2.6 III. yy.'da Sarayburnu ve çevresi (Müller-Wiener, 1977:17).

Araştırma yapılan bölgeye yakın olan alanlar haritada görüldüğü gibi II., IV. Numaralı alanları kapsamaktadır. II. Bölge Akropol, Senato, Afasofya Kilisesi ve Aya İrini Kilisesini kapsıyordu. IV. Bölge ise, Mese caddesinin (şimdiki Divanyolu caddesi) güney kısmını ihtiva ederek denize kadar iniyordu ve Sofiyen Limanı (Kadırga Limanı) bu bölge içinde bulunuyordu (Çetinöz, 1971:20).

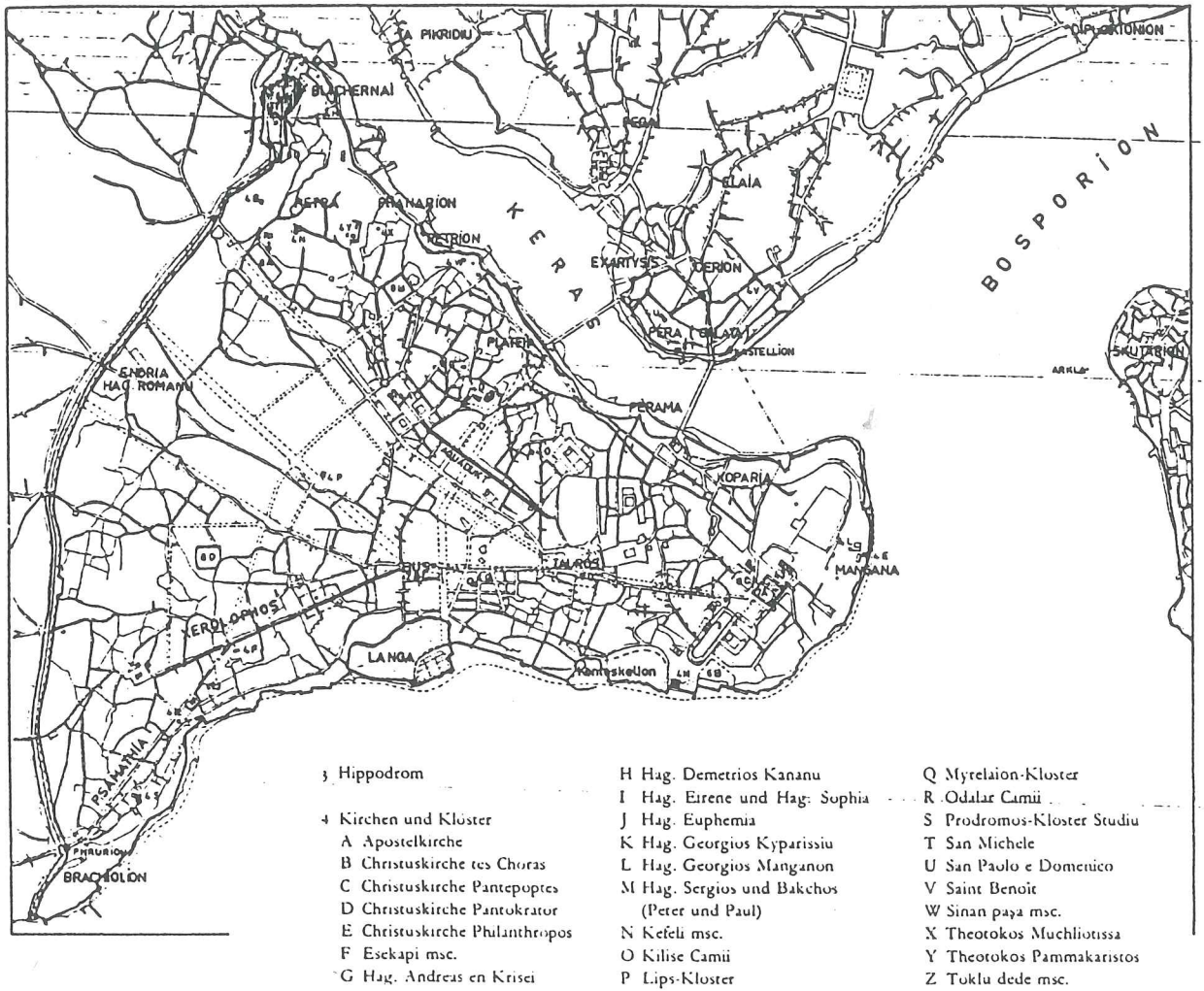
Varlıklı ailelerin oturduğu yüksek gelir grubu İskani İmparator Sarayı etrafında ve kentin ana caddeleri üzerindedir. Düşük gelir iskanı ise şehrin Marmara'ya ve Haliç'e bakan yamaçlarındaydı (Kuban, 1970:32).

Harita 2.7 Constantinopolis'in idari bölgeleri (Janin, 1964:21).

Başlangıçta Venedikliler Eminönü civarında yaşıyorlardı (9. ve 14. yy). Daha sonraları Odun Kapısı ve Balık Pazarı'nda ayrı bir yerleşme kurdular. Pizalılar 11. yy'da Bahçekapı'ya, Amalfililer Eminönüne yerleştiler (10. ve 13. yy). Cenevizliler ilk olarak 12.yy'da bugünkü Gülhane Parkı'nın olduğu alan yerleşmişlerdi. Daha sonra haçlı seferleri sırasında Constantinopolis'i terk ederek Cenevizliler 13.yy'da geri dönerek

getirmişti. Şehrin tarihi eserlerinin büyük bir bölümü tahrip edilmiş, paha biçilmez hazineler yağma edilmişti. Doğu Roma'nın en önemli mimari eserlerinden olan Hipodrom, Ayasofya ve Havariyun kilisesi gibi paha biçilmez eserlerle dolu yapılar yağma edilmiştir. Zeminin altında su yolları, sarnıçlar, meydanları süsleyen madeni kaplamalar latinler tarafından sökülüştür. Bizansa sahip olan Türkler kiliselerin bir kısmını camiye çevirmekle bu gibi eserlerin korunmasını sağlamışlardır. Osmanlılar 30 yıl içinde ellerine geçen binalardan çok daha fazla bina yapmışlardır (Harita 2.9).

Harita 2.9 Fetih öncesi Tarihi Yarımada ve çevresi (Müller-Wiener, 1977:27).

Şehrin ilk kurulduğu saha, tarihte Akropol denilen ve bugün Zeynep Sultan Külliyesi'nde bünyesinde barındıran Tarihi Yarımada'dır. Yer olarak ise bugün Topkapı sarayının bulunduğu 1.tepe idi. Tarihi yarımada, özellikle Zeynep Sultan Külliyesi'nin

yer aldığı Sarayburnu, Bizansın ilk günlerinde denize doğru daha çıkıntılıydı. Boğazın akıntılı olmasından dolayı doğusunda ve batısında oluşan kumsal bu burnun çıkıntısını azaltmıştır. Sirkeci bölgesi eski Bizansın limanı iken zamanla dolmuş olduğundan bugün sur çok içerde kalmıştır. 1.Akropol tepesini ve sarayın alt kısımlarını kapsayan bu bölge şehrin doğu sahilini oluştururdu. Ayasofya ve çevresi Hristiyan dünyası için ayrı bir önem taşımaktaydı. Bu yüzden önemli yapıların birçoğu Ayasofya kilisesi etrafında yapılmışlardır. Zeynep Sultan Külliyesi'nin de bulunduğu bu saha içinde Bizansın ilk devirlerinden son günlerine kadar yapılan bazı önemli yapılar şunlardır:

Akropol: Bugün izleri yoktur. Kurulduğu yer ise şimdiki Topkapı Sarayı'nın bulunduğu bölgedir. Tarihi Yarımadanın en yüksek noktasında yer almıştır.

Manganların Ayayorgiyos Manastırı: Sarayburnu'nda bahçeler dışında ve tren yolunun üstündedir. Bugün yalnız bir bodrum (sarnıcı) kalmıştır. Bu sarnıç 16 kubbeli ve 12mx22m ebadındadır. 1042-1054 yılları arasında inşa edilmiştir.

Manganlar Sarayı: Has bahçeler içinde ve tren yolunda yalnız bodrumu kalan bu saray I.Vasil tarafından 867-886 yılları arasında inşa ettirilmiştir. Bu sarayın yanında bir tersane olduğu bazı kayıtlardan anlaşılmaktadır.

Ayasotiri Kilisesi: Sarayburnu'ndan Ahırkapı fenerine doğru sahilde görünen bodrum kapısı (Sinanpaşa köşkü yakınında) Ayasotiri kilisesine aittir. Kilisenin bu bodrumundan başka birşey kalmamıştır.

Ayayorgi Dimitriyos Kilisesi: Sarayburnu'nda Topkapı'ya yakın bir bölgede inşa edilmiştir. Gotlar Sütununun altında kilisenin temellerine ve dikmelerine rastlanmaktadır.

Ayayorgi Pavlos Kilisesi: Sarayburnu'ndadır. şu an hiçbir izine rastlanmamaktadır.

Aya Varvara Kilisesi: Bu kiliseninde günümüzde izine rastlanmamaktadır. Bazı kaynaklarda St. Barbe olarak da geçmektedir. Bizans döneminde bugünkü Topkapı

bölgesinin yakınlarında şehire giriş kapılarından biri bulunmaktaydı. Şehrin Sarayburnu tarafındaki bu kapı, kilise ile aynı adı taşımaktadır (Porte de St.Barbe).

Ste. Irene: Ayasofya civarında bugünkü askeri müze binasıdır. İlk önce Konstantin tarafından yapılmış ve Nika ihtilalinde yandığından İmparator Justinyanus tarafından yeniden ve bugünkü şekilde inşa edilmiştir.

Zoksip Hamamı: Sultanahmet parkı köşesinde ve Alman Çeşmesi yakınında bulunduğu ihtimali vardır. 6.asırda Nika ihtilalinde mahvolmuştur. Plan olarak Roma hamamları tarzındadır.

Ogüsteon Meydanı: Ayasofya ve Adliye Sarayı'nın önünde bulunan bir meydandı. Bu meydanın etrafında direkli galeriler vardı. Meydanın tam ortasında Justinyanus'un heykelini taşıyan bir sütun dikiliydi.

Küçük Ayasofya Kilisesi: Hipodromun yakınlarında ve Çatalkapı civarlarında şehrin en önemli binalarındandır. II. Beyazıt zamanında camiye çevrilen bu bina Justinyanus döneminde inşa edilmiştir. Sergiyus ve Baküs'ün adına yapılmış bir kilisedir.

Bukoleon Sarayı: Çatladıkapı ile Ahırkapı arasında ve hala harabesi mevcut olan bir sahil sarayıdır. Justinyanus tarafından yaptırılmış bir binadır. Bazı kaynaklarda adı Genç Theodose Sarayı olarak da geçmektedir. Bu sarayın büyük saraydan ayrı bir yerde inşa edildiği ve etrafının surlarla çevrili olduğu sanılmaktadır. Bu saray adını, önündeki limanda mevcut olan, öküzü parçalayan bir arslan heykelinden almıştır. Sonraları sarayın yanında bulunan Hormizdas Sarayı da binaya ilave edilmiş önündeki limanlar da birleştirilmiştir.

Çikarnisteryon Meydanı: Akbıyık civarındadır. İmparator sarayına ait bir oyun meydanıdır. Bugün herhangi bir izine rastlanamamaktadır.

Ste. Mari Halkopretia Manastırı: Yeri Sultanahmet Salkım Söğüt'te Zeynep Sultan Camisi'nin arkasındaki sokağa isabet etmektedir. Bugün arka sokakta kilisenin ufak bir

parçasının izlerine rastlamak mümkündür. Zeynep Sultan Külliyesi civarındaki diğer önemli Bizans yapısı ise Bakırcılar Çarşısı'dır.

Miliyer Kapısı: Eski Bizans surlarının kara yönünde bulunan bir kapısıdır. Ayasofya'nın batısında ve Zokzip hamamlarının yakınındadır. Miliyer'in asıl vazifesi mesafeleri ölçmek için bir nirengi noktası olmasıdır.

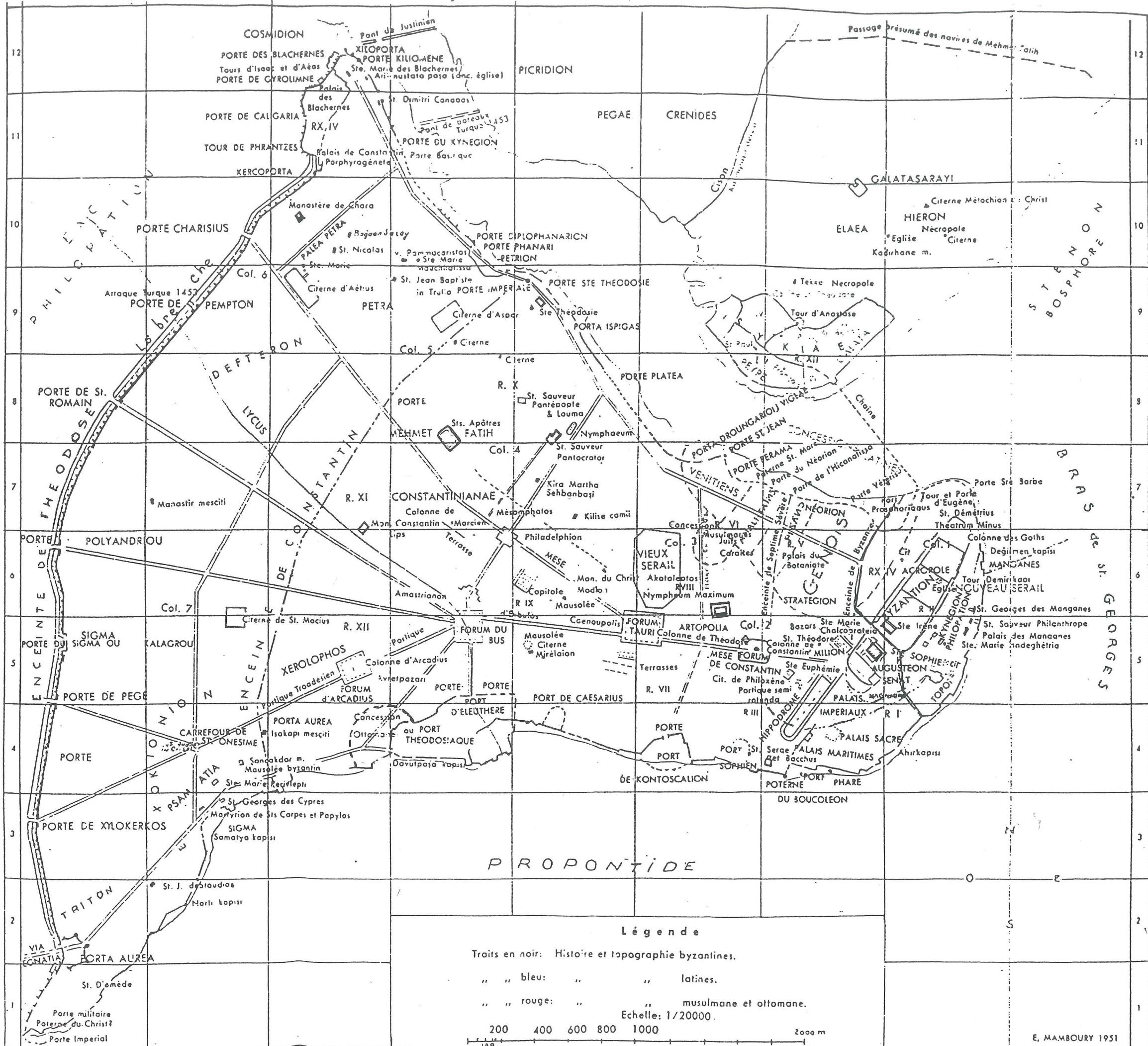
Sirkeci İskelesi (Port Vetrois Rectoris S. Boni): Anadolu sahili ile olan bütün ilişkiler bu noktadan yapılırdı. Yer olarak bugünkü Sirkeci gümrüğü civarındadır. Bizansın ticaret bölgesi olmasından dolayı en önemli yerlerinden biridir.

Uzun Çarşı: Bizanslılar zamanında Makron Envolon adı verilen, Beyazıt'tan Tahtakale'ye inen yoldur. Bizans şehir oluşumunu önemli oranda etkileyen ve çevresinde önemli binaların bulunduğu büyük bir yol aksıdır.

Bahçekapı: Bizanslıların Porta Oreat adını verdikleri kapıdır. Türkler ise bu kapı için Orya Kapısı adını kullanmışlardır. IV. Vakıf Han'ın arka tarafına isabet eden bir bölgede idi. Şu an mevcut değildir.

Çıfıt Kapı (Porta Ebraika): Yenicami ile Bahçekapısı arasında bulunan bu kapıda bugün mevcut değildir.

Balıkpazarı Kapısı (Porta Pramatis): Bazı kaynaklarda Porta Piscaria olarak geçmektedir. Tarihi Yarımada ile Galata arasındaki bağlantı bu kapıdan sağlanır. Karşı yakaya geçen kayıkların yanaştıkları iskele bu kapının önünde bulunduğundan iskele kapısı da denilmektedir. Eminönü'nün Balıkpazarı yönünde bugün bile ufak bir kayık iskelesi mevcuttur (Ülgen,1939:25) (Harita 2.10).

Légende

Traits en noir: Histoire et topographie byzantines.
 " " bleu: " " latines.
 " " rouge: " " musulmane et ottomane.

Echelle: 1/20000.

200 400 600 800 1000 2000 m

Harita 2.10 Fetih öncesi Sarayburnu (Mamboury, 1951:65).

2.1.3. OSMANLI DÖNEMİ

Fetihten birkaç sene önce Hipodrom tamamıyla harap bir durumda idi. Açık hava sarnıçlarının hepsi bağ ve bahçe amaçlı kullanılıyordu. Şehir içindeki bir çok kiliseler, bu meyanda yanmış olan Ste. Vierge kilisesi ile Havariyum kiliseleri harap bir vaziyette idiler. Hıristiyan dünyası için çok büyük önem taşıyan Ayasofya bakımsız bir vaziyette, birçok kapıları yerinden oynamış ve düşmüş haldeydi. Mabedin etrafı binalarla dolu idi. Netice olarak şehir, imparatorluğun içinde bulunduğu çöküşün göstergesi idi.

Türkler İstanbul'u aldıklarında tarihi yarımadadaki bu binaların bir kısmı mevcut değildi. Bizans'ın caddeleri ve meydanlarında, Bizans şehrinin kuruluşunda Roma şehircilik ilkelerini görmemekteyiz. Arazinin eğimli oluşu ve şehrin bünyesinin daha eski oluşu, bu sistemin uygulanmasına meydan vermemiştir. Eski İstanbul'un bünyesinde ana bir cadde mevcuttur. Bu cadde devamlı olarak ikişer kola ayrılarak diğer caddeleri besler.

İlk Bizans limanından (bugünkü Sirkeci) başlayan ana yol Ogüsten Forumu adı verilen meydâna geliyor ve oradan Mese denilen tek damarla Beyazıt'taki Toru Forumuna kadar devam ediyordu (Ülgen, 1939:9).

1453 (H. 857) yılında, elli günlük bir kuşatmadan sonra, 29 Mayıs Salı günü Bizans'a giren Türkler, şehri oldukça harap bulmuşlardı. İşgal sırasında şehirden kaçırılan hazinelerin, sanat eserlerinin Avrupa rönesansında oldukça büyük roller oynadığı gerçektir. İstanbul'a giren Osmanlı Türkleri, İmparatorluğun merkezi olacak bu şehrin, hemen imarına başlamayı uygun görerek, şehire bir kadı ve subaşı tayin ettikten sonra şehrin asayişi ve güvenliğini temin ettiler. Üçüncü tepe üzerinde bir saray, ticaret ve ilim merkezleri kurmaya başladılar.

1454 yılında Fatih, İstanbul'u resmen idarè merkezi yaptıktan sonra nüfusu arttırmak için getirilen Anadolu ve Rumeli şehirleri halkı, genellikle eski oturdukları yerlerin isimlerini verdikleri mahallelere yerleştiler. İstanbul'da hızla artan Türk nüfusunun şehrin imarında çok önemli rolü vardır (Ülgen,1939:17).

Fetihden sonra İstanbul'daki Bizans abidelerini harap eden ve Kıyameti Sugra denilen deprem 1510 (H. 915)'da meydana geldi. İstanbul'da 109 cami, 1070 ev ve Eğrikapı'dan Yedikule'ye kadar olan kara surlarının birçok kısımları, Topkapı Sarayı'nın denize doğru olan duvarı, Kız Kulesi ve Galata surları yıkıldı. Fatih ve Beyazıt camilerinin kubbeleri kısmen ve Karaman Çarşısı tamamen harap olmuştu. Özellikle bu büyük depremden dolayı İstanbul'da ahşap ev yapmak gelenek haline geldi, taş inşaattan çekinildi.

1588'de İstanbul'a gelen Michael Heberer de Bretten, İstanbul'daki evlerin çoğunun ahşap ve küçük olduğunu yalnız saraylarla, büyük konaklardan bazılarının ve camilerin kargir olduğunu kaydetmiş ve diğer seyyahlar gibi en fazla Ayasofya ve Hippodrome ve Çemberlitaş'la meşgul olmuştur (Dirimtekin, 1953: 13).

Yine XVI. asrın son seneleri İstanbul'a gelen Wilhelme Dilich, İstanbul'un dar sokaklarını, ahşap evlerini beğenmemiş olmasına rağmen, şehrin Beyoğlu yönünde bir resmini yapmıştır. Bu nedenle, 14.yy'da, şehrin yavaş yavaş Türk hüviyetini aldığını ve Bizans şeklini kaybettiğini görüyoruz. Bunun sebepleri Sultan II.Beyazıt zamanındaki büyük zelzelenin, Bizanslılar zamanında kalmış evleri, eserleri yıkması, ikincisi de yeniden yapılan Türk binalarının özellikle büyük camilerin şehir manzarasını ve silüetini tamamen değiştirmiş olmasıdır (Dirimtekin, 1953: 14).

Bu devirde Marmara sahilleri ticari açıdan önemini kaybetmiş, limanlar terk edilmiş, bakımsız halde kalan bu limanlar yavaş yavaş dolmuş ve üzerlerine binalar inşa edilmiştir. Şehrin ticaret merkezi bütünüyle Haliç sahillerine taşınmıştır.

II.Beyazıt, camiye çevrilmiş olan eski kiliselerde mevcut mozaikler, bir sıva tabakası ile kaplatmış, bu suretle bir taraftan İslam dininin esaslarına riayet edilirken, diğer taraftan da bunların asırlar boyunca muhafazası sağlanmıştır. Bugün bu sıvalar temizlendiği zaman, hiç bozulmamış vaziyette meydana çıkmaları temin edilmiştir (Dirimtekin, 1953: 14).

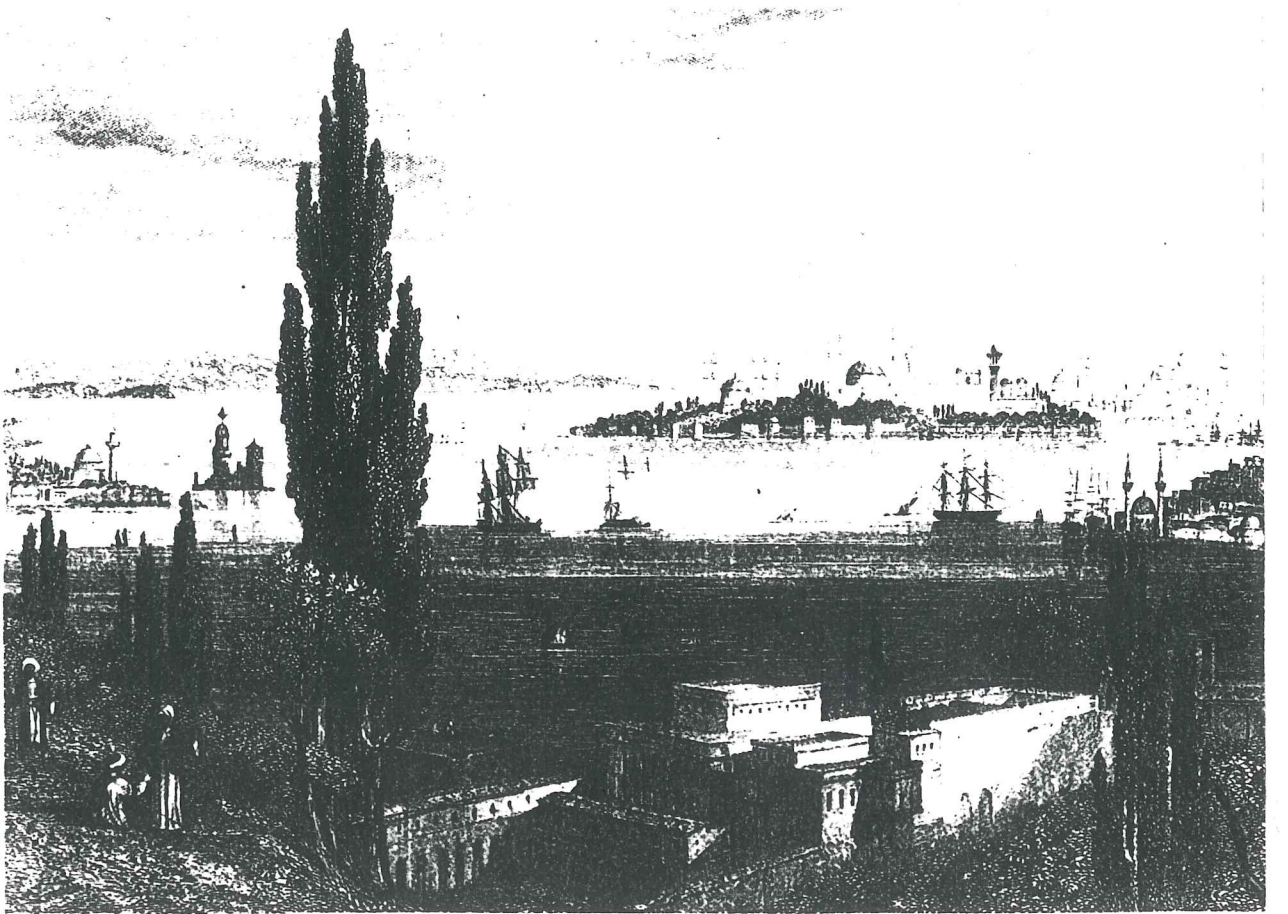
17.yy'da Zeynep Sultan Külliyesi'nin bulunduğu bölge olan Ayasofya ve civarını nasıl bir yerleşimi ve yaşayışı olduğunu Fransız seyyahlarından Du Loir 1654'de yayınladığı Les Voyage Du Sieur Du Loir isimli eserinde en iyi şekilde anlatmıştır:

“Topkapı'nın cenubunda sahile yerleştirilmiş bir çok toprak vardır. Sarayburnu dönülerek limana girdikten sonra sahilde 12 güzel sütunlu muhteşem lambripli bir köşk vardır (Yalı Köşkü). Sultan biraz hava almak üzere buraya gelir, limanı seyreder. Saraya gelince, haricen bir mimari birlik arzetmez. Çünkü pavilyon tarzında yapılmıştır. Sarayın dış kapısından içeri girilince sol tarafta bulunan bir kilise (Ste. İrene) şimdi silah deposu olarak kullanılmaktadır. Bunun karşısında ise saray hastahanesi vardır. Bu harici kapıdan sarayda işi olan herkes girebilir. Hatta hizmetçilerin ve atların girmesine de müsaade edilir. Fakat bu dış avluyu kirletmelerine, at koşturulmasına, kavga edilmesine ve yüksek sesle bağırıp çağırmaya müsaade edilmez. Yapıldığı takdirde burada inzibata muhafazaya memur zabıtlar derhal bunları cezalandırırlar. İkinci kapı daha iyi muhafaza edilmiştir. Buradan girince iki taraflı ağaçlı bir yolla karşılaşılır. Solda padişahın hazinesi vardır. Sağda mutfaklar ve kiler vardır. Mutfaklar bacasızdır. Ateş ortada yakılıyordu. Padişahın hususi dairesine giden yolun kapısı, Divanın toplandığı odanın yanındadır. Saraydan dışarı çıkınca sağda Ayasofya vardır. Biraz daha ileride Cebecilerin koğuşu mevcuttur. Burada evvelce mevcut bir Hristiyan mabedi, şimdi vahşi hayvanların muhafazasına tahsis edilmiştir. At meydanında her cuma günü genç sipahiler cirit oynarlar. Meydanda Theodosius (Dikilitaş) ve Konstantin Porhyrogenete sütunları (Örmetaş), yılanlardan birinin başı noksan olarak burmalı sütun bulunmaktadır. Biraz daha garpta At meydanının bir köşesinden yandaki bir sokak içinde, Zülüflerin Sarayı (daireleri) vardır.” (Ülgen, 1939: 16).

Bir başka Bizanstan kalan eser ise Zeynep Sultan Külliyesi'nin yan sokağında bazilika şeklindeki (Ste. Mari Halkopretia) kilisenin absidinde kurulup şimdi dört duvarı kalmış bir mesciddir. Tarihi 889 olan iki beyitlik kitabesini Ak Şemseddin'in torunu Mehmed Bin Hamdi'nin yazdığını, 1200 yıllarında yanıp yeniden inşasında kitabenin yandaki çeşmeye konduğunu yazıyorlarsa da burada mevcut değildir. Cami şu an harap ve yıkık haldedir (Ayverdi, 1953: 11).

Bizans döneminde sarayın, tapınağın, devlet kurumlarının ve yüksek gelir grubunun konutlarının bulunduğu Constantinopolis'in merkez bölgesi bu dönemde aynı özellikleri devam ettiriyor (Ortaylı, c.10:77).

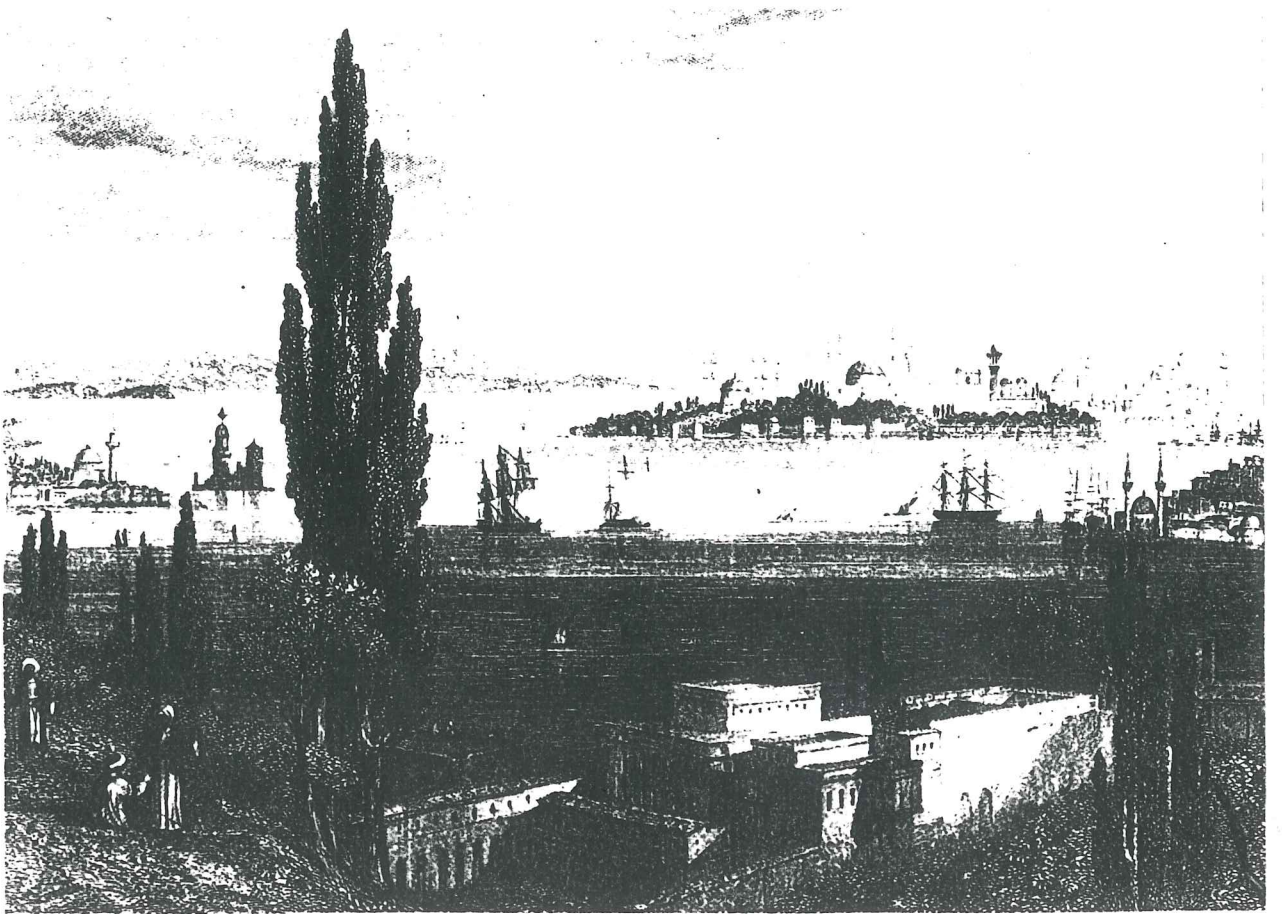
Fatih Sultan Mehmet, 1454'de Sığır Pazarı'nda, bugünkü Beyazıt'ta Üniversitenin bulunduğu alanda (Forum Tauri'nin Haliç'e bakan yönünde) bir saray yaptırdı. Eski Altın Kapı'nın olduğu yerde de hazinenin saklanması amacıyla bir iç kale inşasını başlatmıştı. Ancak bu imar eylemleri tamamlandıktan sonra İstanbul ancak 1457'de Edirne'nin yerini alarak Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti oldu. Kısa bir süre sonra Eski Saray (Saray-ı Atik), gelişen bir şehrin ortasında bulunmasının emniyet açısından elverişsiz olduğundan dolayı terk edildi. Fatih 1462'de I. tepenin üzerinde ilk kurulan Antik Byzantion'ın Akropol'ü üzerine Topkapı Sarayı'nı inşa ettirmeye başladı. Çinili Köşk 1472'de Yeni Saray, Saray-ı Cedid olarak adlandırıldı (Kuban, 1970:34) (Resim 2.1).

Resim 2.1 14.yy.'da Sarayburnu (Yurt Ans., 1982 s.3829).

Bizans döneminde sarayın, tapınağın, devlet kurumlarının ve yüksek gelir grubunun konutlarının bulunduğu Constantinopolis'in merkez bölgesi bu dönemde aynı özellikleri devam ettiriyor (Ortaylı, c.10:77).

Fatih Sultan Mehmet, 1454'de Sığır Pazarı'nda, bugünkü Beyazıt'ta Üniversitenin bulunduğu alanda (Forum Tauri'nin Haliç'e bakan yönünde) bir saray yaptırdı. Eski Altın Kapı'nın olduğu yerde de hazinenin saklanması amacıyla bir iç kale inşasını başlatmıştı. Ancak bu imar eylemleri tamamlandıktan sonra İstanbul ancak 1457'de Edirne'nin yerini alarak Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti oldu. Kısa bir süre sonra Eski Saray (Saray-ı Atik), gelişen bir şehrin ortasında bulunmasının emniyet açısından elverişsiz olduğundan dolayı terk edildi. Fatih 1462'de I. tepenin üzerinde ilk kurulan Antik Byzantion'ın Akropol'ü üzerine Topkapı Sarayı'nı inşa ettirmeye başladı. Çinili Köşk 1472'de Yeni Saray, Saray-ı Cedid olarak adlandırıldı (Kuban, 1970:34) (Resim 2.1).

Resim 2.1 14.yy.'da Sarayburnu (Yurt Ans., 1982 s.3829).

Önemli bir dinsel yapı olan Ayasofya, şehrin önemli bir camisi olarak aynı işlevini devam ettiriyordu. Hipodrom, At Meydanı olarak benzer fonksiyonlara cevap veriyordu. Yöneticilerin ve tacirlerin konutları Hipodrom çevresinde yer alıyordu. Bütün feodal kentlerde olduğu gibi İstanbul'da da 19. yy'a kadar yönetim bölgesinde Saray ve Sadrazamlık (Bab-ı Ali ve Bab-ı Meşihat) dışında devlet kurumlarının farklılaşmış binaları yoktu. Şehrin valisi, belediye başkanı, kadısı özel konutunda oturur ve burasını makam olarak kullanılırdı (Ortaylı, C.10:77).

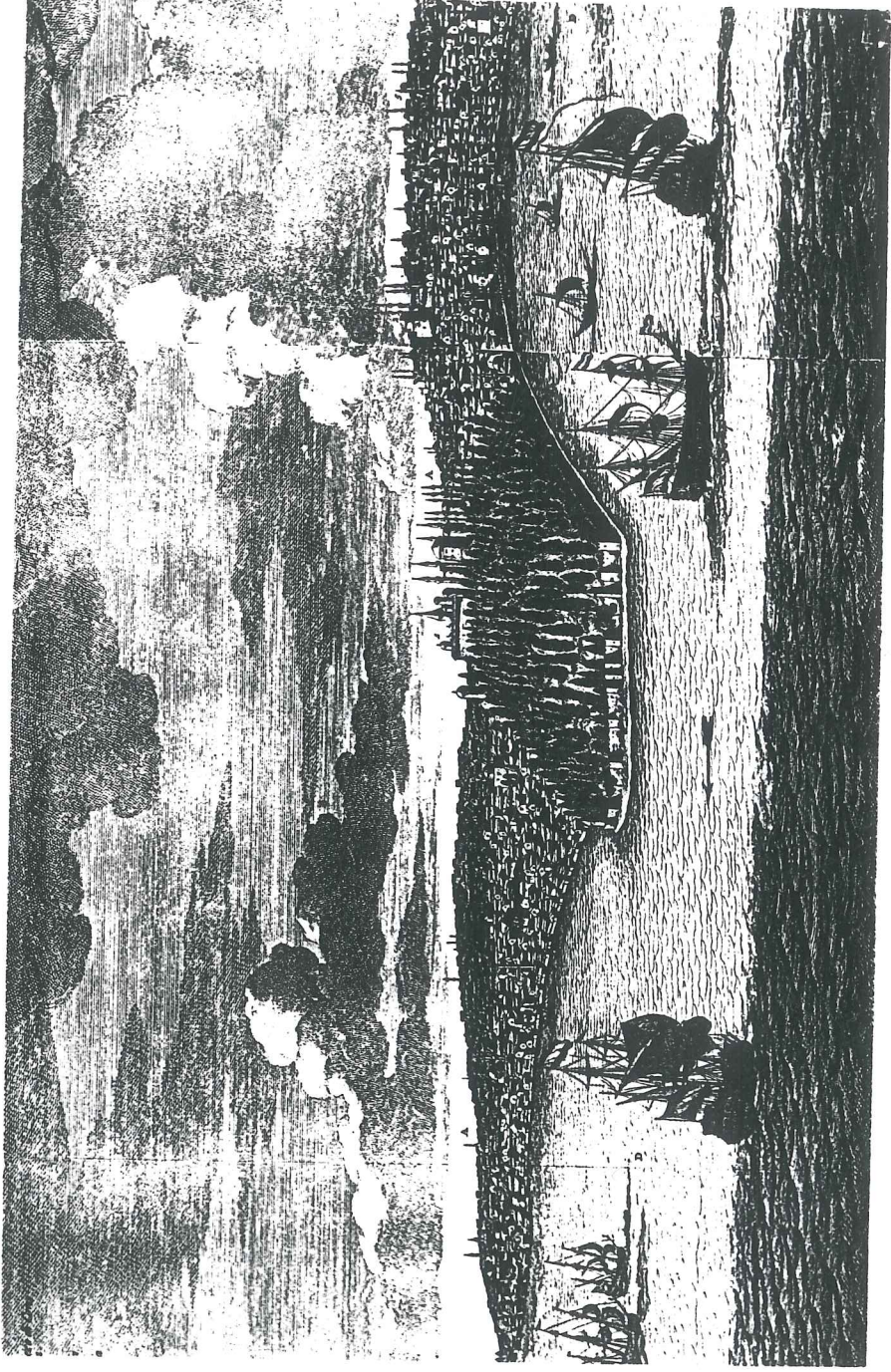
Fetihten sonra yeni merkezler yaratmak amacıyla konut alanlarındaki çarşı ve liman mıntıkasında camiler ve imaretler kurularak sosyo-ekonomik canlandırmanın yaratılmasına çalışıldı (Ortaylı, C.10:78).

Fatih zamanında yapılan Bedesten-i Atik, şehrin ticaret merkezinin ağırlığını teşkil ediyordu ve tüm İslam şehirlerinde olduğu gibi kumaş ticareti yapıyordu (Kuban, 1970:41).

Bugünkü Eminönü 15. ve 17. yüzyıllarda liman fonksiyonlarına sahipti. Uzak ülkelerden gelen malların denetlendiği gümrük, depolar ve satışının yapıldığı Mısır Çarşısı burada bulunmaktaydı. Eminönü ve Unkapanı arasında Balık Pazarı yer alıyordu. Liman aktivitelerinin Sirkeci'den başlayarak Haliç içlerine kadar genişlediğini ve boşaltma işlemlerinin uzak ülkelerden gelen tüketim mallarının cinsine bağlı olarak farklı limanlardan yapıldığını görüyoruz. Gelen erzakın depolanması ve işlenmesiyle uğraşan esnaf bu limanlar çevresinde yer alırdı. Tahtakale, limana bağımlı olan depolama, alış-veriş gibi aktivitelerin yer aldığı alandı (Ortaylı, C.10:79) (Resim 2.2).

Fetihten sonra şehir 13 nahiyeye ayrıldı. 13 nahiye içinde 219 mahalle yer alıyordu. Mahalleler eski kiliselerin etrafında gelişti. Bu mahalleler mescidin ve caminin adıyla anılıyordu (Ortaylı, C.10:86).

Fetihten sonra müslüman nüfusla birlikte gayri müslüm nüfus grupları da getirilmişti. Cemaatler halinde getirilen nüfuslar, ayrı ayrı mahallelere yerleştirildi. 17. asırdaki

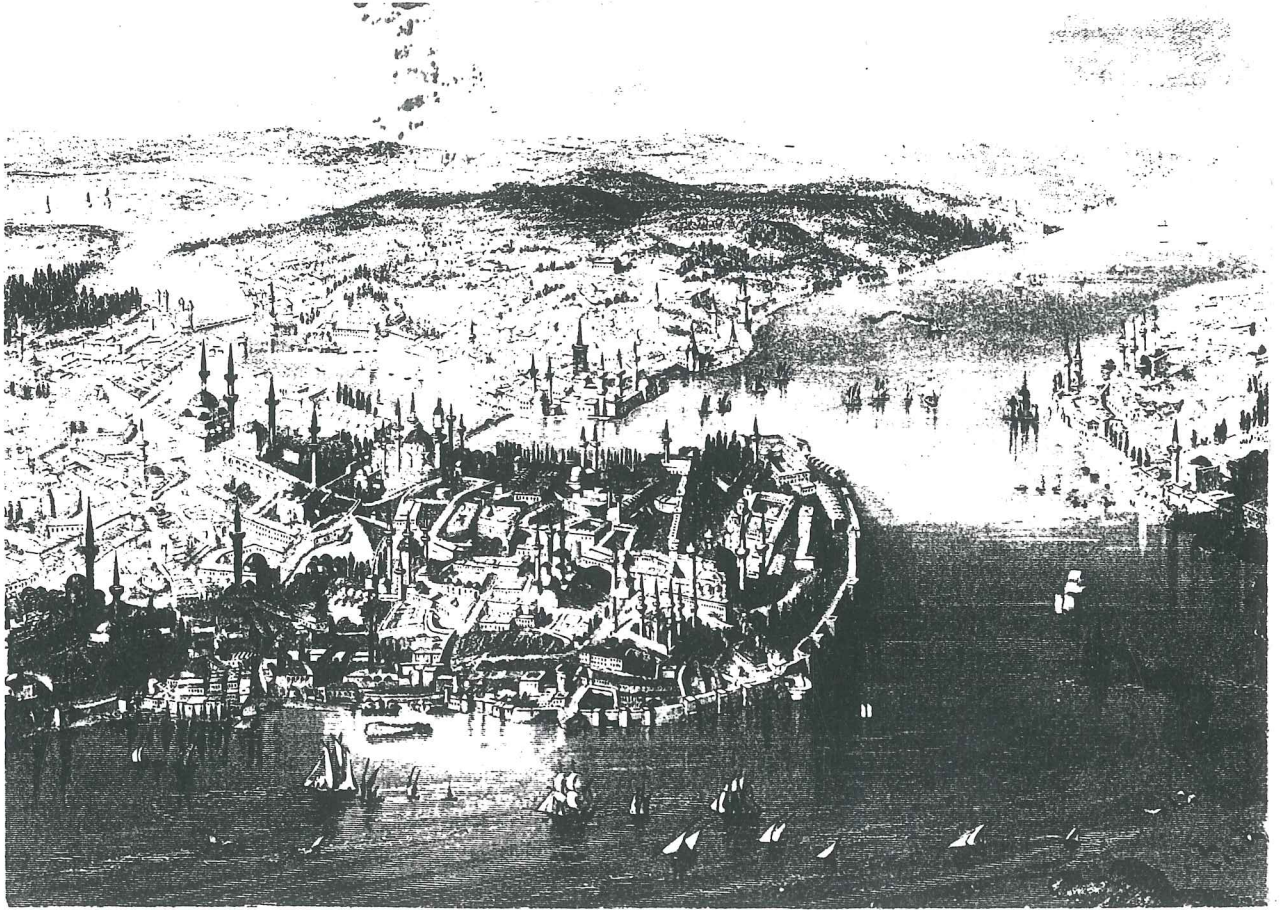

Resim 2.2 1698'de Sarayburnu ve çevresi (Yurt Ans., C.5: 3820).

yangından sonra Valide Turhan Sultan'ın Yeni Cami'yi yaptırması Yahudilerin tümünün Eminönü'nden Balat'a nakledilmesine neden oldu (Ortaylı, C.10:37).

18. yy'da devamlı olarak geçirdiği yangınlar yüzünden sur içinde nüfus artışında düşmeler olduğu tahmin edilmektedir. Davut Paşa, Langa, Cerrahpaşa, Altınmermer bölgeleri 1660, 1718, 1782 ve 1918'lerde büyük yangınlar geçirmiştir. İstanbul'un bu bölgelerinde çıkan yangınlar kentin ahşap mimarisini yok etmiştir (Cezar, 1963:347).

Sur içinin geçirdiği en büyük değişikliğin yeni tren yolunun Sarayburnu'ndaki sahil sarayını ortadan kaldırarak Teodosyus zamanından beri bütünlüğünü koruyan dış sur çizgisinin parçalanmasıdır (Kuban, 1970:74) (Resim 2.3).

Resim 2.3 19.yy.'da Tarihi Yarımada (Yurt Ans.,1982: s.3803).

19. yy.'da artık İstanbul'da idari organların kurumsallaştığı ve yönetim binalarının farklılaştığı görülüyor. Kurulan bakanlıklar artık Sadrazamlığın dışında yönetim ve iş bölgesinin içinde yerliyordu (Ortaylı, C.10:89). Saray, batılaşma ve mekansal değişikliğe uyarak İstanbul Yarımadası'nın dışına çıkmış, kuzeye taşınmıştır. Bu devirde inşa edilen Dolmabahçe Sarayı etrafında Taksim, Gümüşsuyu, Maçka, Yıldız Kışlaları, Asya yakasında ise Kuleli ve Selimiye kışlaları koruma görevini yerine getirmek için yapıldılar (Kılınçaslan, 1981:43).

2.1.4. CUMHURİYET DÖNEMİ

Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde izlenen Devletçi Kalkınma Politikasının devamı olarak, ülkenin yeni yönetim merkezi İstanbul'dan Ankara'ya taşındı. Ülkenin başkentinin Ankara'ya taşınmasının sonucu olarak İstanbul ekonomisinde bir durgunluk görüldü (Kılınçaslan, 1981:28).

Cumhuriyet ilan edildiğinde İstanbul harpler ve büyük yangınlar yüzünden harap ve bakımsız halde idi. Bu dönemde İstanbul'un imarına ve güzelleştirilmesine Eminönü meydanının tanzimi ile başlanmıştır. Yeni Cami'yi her taraftan saran harap ve çirkin binalar yıkılarak kaldırılmıştır. Mısır Çarşısı'nın etrafı açılmış, tamir edilmiş ve içindeki dükkanlar kiraya verilmiştir. Yeni Cami'nin önündeki yol, Büyük Postane'nin önü ve Şemsiyeciler Çarşısı denilen dar yol genişletilip asfaltlanmıştır (Anon, 1949:23). Eminönü, İstanbul kentini oluşturan ilçelerden biridir. Yüzölçümü 4 km² dir. Batıda Fatih ilçesi, kuzeyde Haliç, doğuda İstanbul Boğazı, güneyde de Marmara Denizi ile çevrilidir. İstanbul kentinin tarihsel çekirdeği olan Byzantion Kenti'nin tümü, bugünkü Eminönü ilçesi sınırları içindeydi. Gerek Bizans gerek Osmanlı dönemlerinde yönetim birimleri Eminönü'ndeydi. 1853'te Osmanlı yönetiminin, Topkapı Sarayı'ndan Dolmabahçe Sarayı'na taşınması ve Cumhuriyetle birlikte, Ankara'nın başkent yapılması, ilçenin bu alanda taşıdığı önemi azalttı. Bugün vilayet, adliye gibi birimler ve bakanlıkların il örgütleri burada yer almaktadır.

Bizans'ın en önemli ve en büyük eseri olan Ayasofya ile, başta Sultanahmet, Süleymaniye, Beyazıt olmak üzere, Osmanlı Döneminde yapılmış pek çok cami ve

külliyeye Eminönü'ndedir. Sultanahmet-Aksaray ekseninden Haliç kıyılarına kadar uzanan kesim, Kapalıçarşı-Mahmutpaşa-Sultanhamam-Mısırcarşısı çerçevesinde yoğunlaşan irili ufaklı çok sayıda ticaret ve küçük imalat işyeriyle doludur.

Eminönü, İstanbul'un çeşitli semtlere otobüs, vapur, araba vapuru ve banliyö treni bağlantıları bulunan önemli ulaşım merkezlerindedir. Ayrıca Sirkeci Garı, Türkiye'yi Avrupa'ya bağlayan demiryolu hattının ana terminalidir ve demiryolu gmrg de burada bulunmaktadır.

Eminönü, sahip olduğu çok sayıdaki tarihsel yapı, müze, alışveriş merkeziyle İstanbul'un en önemli yrelerindedir. Konut alanı olma niteliğini büyük lde yitiren Eminönü'nn gündüz ve gece nüfusu arasında çok büyük fark bulunur (Ana Britanica, C.8:161).

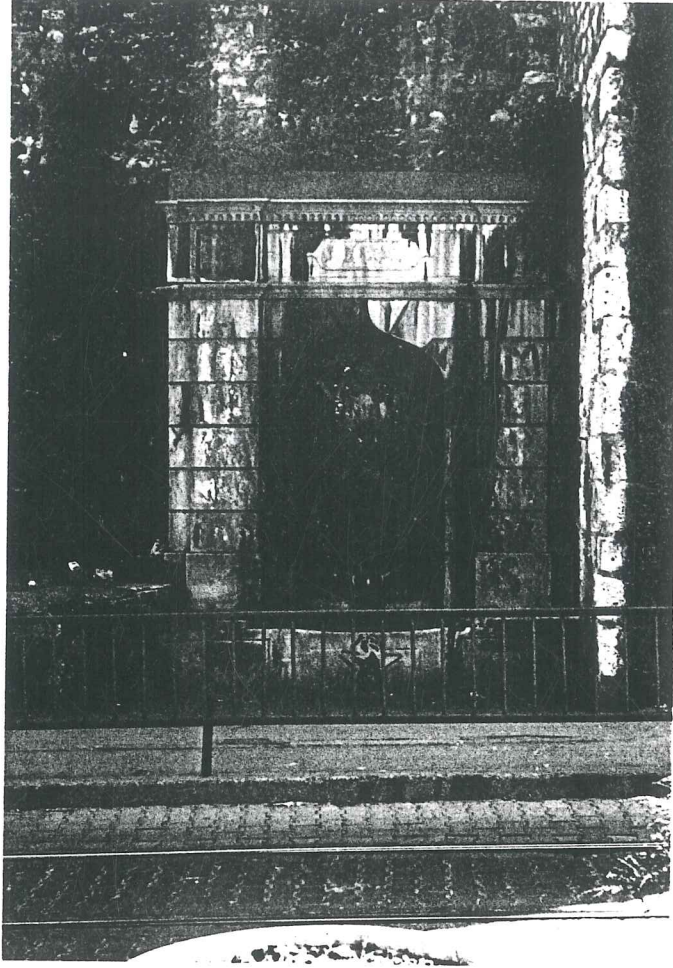
3. ZEYNEP SULTAN KÜLLİYESİ

Zeynep Sultan III.Ahmet'in kızıdır. Doğum tarihi belli değildir. Bazı kaynaklarda, Zeynep Sultan'ın 1140'tan sonra doğduğu yazılırsa da doğru değildir. Bu tarih, Zeynep Sultan'ın evlenme tarihidir (Top.Arş.D.No.2213, 3207). Çünkü Zeynep Sultan'ın 1723 (H.1135) ve 1724 (H.1136) yıllarında yaşadığı bilinmektedir. Zeynep Sultan 1728 (H.1140) yılında Sinek ve Küçük lakaplarıyla bilinen Mustafa Paşa ile evlendi. Evlilik hayatı 1764 yılına kadar devam etti. Aynı sene Sinek Mustafa Paşa öldü. Sinek Mustafa Paşa nişancılık ve derya kaptanlığı yaptı. Derya kaptanlığından ayrıldıktan bir sene sonra öldü.(1764). Bir sene sonra Zeynep Sultan, eski derya kaptanlarından Melek Mehmed Paşa ile evlendi (1765). Bu sebepten dolayı Melek Mehmed Paşa "Damat" ünvanının aldı. Melek Mehmed Paşa bundan sonra iki defa kaptanlık, bir defa da sadrazamlık yapmıştır. Zeynep Sultan 1769 (H.1183) yılında Alemdar'daki Zeynep Sultan Camisi'ni (Ruh-i Sultaniye), sıbyan mektebini ve sebilini yaptırmıştır. Zeynep Sultan'ın mezarı sıbyan mektebinin yanındaki hazirededir. Sonradan Alemdar Mustafa Paşa'nın kemikleri de bu bahçeye getirilip gömülmüştür. Zeynep Sultan eserlerine bir çok vakıf yaptırmış ve bir de Sirkeci'de Salkım Söğüt Sokağı karşısındaki Zeynep Sultan çeşmesini yaptırmıştır (Resim 3.1).

3.1. BATILILAŞMA DÖNEMİ MİMARİ ÖZELLİKLERİ

Osmanlı mimarisinin Avrupa etkilerine açılması, 28 Mehmet Çelebi'nin 1720-21 yıllarında Fransa'yı ziyareti ile başlayan bir girişimin dolaylı ürünüdür. Gerçekten de, yolculuğu sırasında Fransız kültürünün somut verileriyle karşı karşıya gelen Osmanlı elçisi, döndükten sonra kaleme aldığı takrînamede Fransa krallık çevrelerinin yaşayış biçimine, imar işlerine büyük yer vermiş, görüp beğendiği sarayları, bahçeleri eğlence ve törenleri övgülü ve ayrıntılı bir biçimde anlatmıştır (Rado, 1970:12). Bu açıklamalarının III.Ahmet ile sadrazamı Damat İbrahim Paşa için uyarıcı nitelikte olduğu, o çağın çeşitli belgelerinden anlaşılmaktadır. 1724 yılında, Mercure de France dergisinde yayınlanan mektup tarzındaki yazıda, elçinin Paris dolaylarındaki saraylar hakkında verdiği bilgilerin, sadrazamda, Pasarofça Anlaşması sonrasında huzurlu

havasından yararlanarak benzer şeyler ortaya koymak isteğini uyandırdığı anlatılmaktadır (Mercure de France , 1724:1251).

Resim 3.1 Salkım Söğüt Caddesi'nde bulunan Zeynep Sultan Çeşmesi.

III. Mustafa (1757-1774)'nın saltanatı yıllarında Fransa'yla yoğun şekilde sürdürülen ilişkiler, mimariyi fazlaca etkilememiştir. Hatta denebilir ki, III. Mustafa (1757-1774) devri, Osmanlı mimarisinin kendi geleneklerine döndüğü, daha önceki uygulamalara göre atılganlığını yitirdiği yıllardır. Bunun nedenini, herhalde siyasal ortamda aramak gerekir. III. Mustafa (1757-1774), sanat ve inşaat düşkünü bir hükümdar olmaktan çok, bilim ve tekniğe meraklı bir kişiydi (Adıvar, 1970:161). Saltanatı sırasında Fransa'yla girişilen ortak tasarımlar, teknoloji ve askerlik eğitimi düzeyindeydi. Kaldı ki, saltanatının sonuna doğru, 1768'de Rusya'ya karşı girişilen savaş, inşaat girişimlerine elvermeyecek ciddilikteydi.

III. Mustafa (1757-1774)'nın annesi Mihrişah Emine Sultan için cülus yılında başlattığı ve 1760'da tamamlanan Ayazma camii, bir külliye olarak inşa edilmişti. Cami'de, Nur-u Osmaniye (1757) denemesini anımsatan özellikler, kırık ve belirgin korniş profilleri, belirgin askı kemerleri, pencere aralarındaki alem bitişli plastrlardır. Bundan başka, hünkar mahfeline götüren, iki katlı dehlizin yonca kemerleri, köşk şeklinde yükseltilmiş köşe kulecikleri, manastır tonozlu giriş yapıları yenidir ve uzantıları II.Selim devrine kadar dayanan bir cami yapımının belli başlı özelliklerini taşırlar. Yapının en çarpıcı özelliği, verdiği yükseklik izlenimidir. Ancak bu eğilim, daha Hekimoğlu Ali Paşa Camisi örneğinde kendini belli eder. Ayazma Camisi'nde, tıpkı daha sonra Laleli örneğinde olduğu gibi, Nur-u Osmaniye (1757) örneğinin sunduğu bazı yeni biçimlerden yararlandığını, fakat bunların Barok bir yaklaşımla yorumlandığı görülür. Bu yapıda, birinci örnekteki eğrilikler dik kesişmelere dönüşmüş, son cemaat yeri başlıkları ve benzeri ayrıntılarda kendini açıkça belli eden yabancı etkiler Türk mimarlarının elinde durulmuştur (Kuban, 1954:29).

1762 tarihli Ragıp Paşa Kitaplığı ise, giriş kapısının barok şekillenmesi, saçaklığın genişliği ve iki simetrik bölüme ayrılan merdivenli girişi dışında hiçbir özellik göstermez (Kuban, 1954:76). Kitaplıkta kullanılan sütun başlıkları, bu dönemde sık rastlanan bir tiptedir. Daha önce kullanılan kompozit başlıkların yerini alan bu başlıklar, yivli koni gövdesi biçimindedir (Kuban, 1954:125). Bu tipin çeşitleri vardır: Ragıp Paşa'dakiler torelere tamamlanırken, Ayazma'dakiler köşe yapraklıdır. Fakat hemen hepsi iyonik başlığın çeşitleri gibidir.

Kitaplığın dış avlu kapısının üzerindeki yazıt, III. Mustafa (1757-1774) devrinde süslemenin ulaştığı aşamayı örnekler. Burada, korniş ve plastr gibi yapısal unsurlar kullanılmışsa da, bunlar tektonik ilişkiler içinde biraraya getirilmemiştir. Kompozisyon yüzeyseldir. Çerçevenin dış kenarları, dolamayla başlayan kıvrım yapraklar, "C" şeklinde profilli eğrilikler ile kesinliklerini yitirmişlerdir.

Yazıtta tarihi içeren madalyon, yassılmış çift akant yaprağından bir dairenin içine alınmıştır. Yassıtılmış akant motifi, Ragıp Paşa sebilinin temel bezemelerindedir. Zaten, sebilde karşımıza çıkan kompozisyon, tümüyle III. Mustafa (1757-1774) devri

için belirleyicidir: Yivli plastrlar (yivler bazen ortadan yuvarlak bir madalyonla simetrik olarak bölünürler) ve yumuşak eğrili silmelerin çerçevelediği alanlar ya boş bırakılmıştır ya da eksen üzerinde duran yüzeysel karakterde bir kabuk motifi yahut bir akant yaprağı ile bezenmiştir. Akant yaprağı çoğu kez, üst kenarın ortasına bir çeşit hotoz gibi oturtulur. Plastr ve akant yapraklarının yivleri, kompozisyonunun sade ve çizgisel olan karakterini ortaya çıkartır. III. Mustafa (1757-1774) devrinde, cephe kompozisyonları genel olarak okunaklı, gerilimsiz ve hafiftir. Laleli Külliyesi'nin hazire penceresi bu tür kompozisyonlara örnektir (İnciciyan, 1956:40).

Laleli camisi, tıpkı Ayazma camisi gibi kendisinden önceki yapılarda uygulanan Barok doğrultusundaki bazı yenilikleri tekrarlamıştır. Ama bunlar o denli ölçülü kullanılmış ve o denli ayrıntılarda kalmıştır ki yapı genel tasarımı bakımından, Nur-u Osmaniye (1757) örneğine bir öykünme sayılamaz. Ama binanın yüksek kaide üzerindeki konumu, girişlerindeki büyük yelpaze biçimindeki merdivenleri, kubbeyi alt yapının gerilerinde bırakan belirgin kornişleriyle, geleneksel cami tipinden ayrılır. Ayrıca, çeşitli düzeyler arasında gözetilen bağlantılar; örneğin kasnak payandaları ve köşe kemerlerindeki eğrilerin egemenliği, duvar yüzeylerindeki konsollu plastrlar, iyonik başlıklar, hünkar mahfeli rampası öncelikle Nur-u Osmaniye'yi (1757) andırır.

Ne var ki, korniş ve saçak profillerinin etkisi, bir önceki örneğe göre güçsüzdür. Gerek profiller gerekse eğrilmeler yapının ölçeğiyle orantısız, bu yüzden de tüm kompozisyonu etkileyen unsurlardır. Konsollar, yük kuleleri Nur-u Osmaniye'de (1757) olduğu gibi düşey mafsallaşmalar oluşturmaz. Cepheleri bölen yatay ve düşey unsurlar, ne klasik Osmanlı camisinde olduğu gibi tektonik bir gerekliliğin karşılığıdır, ne de Barok kompozisyonlara yakışacak karşıtlıklar, görsel şaşırtmalar meydana getirir. Buna rağmen, yüzeyleri bağlayan eğri unsurlar yapı kompozisyonuna bir çeşit bütünlük kazandırır. İç kubbeyi taşıyan ayaklar eğri duvarların kavuşma noktasındadır. Ayakların taşıyıcı rolü önlerine getirilen ince ve yüksek sütunlarla büsbütün belirsizleşir. Yuvarlak pencereler, dolgu duvarlarına ilişmiş gibi duran kemer konsolları, dikkati, yapının statik ifadesinden uzaklaştıran buluşlardır (Kuban, 1954:36).

III. Mustafa (1757-1774)'nın Laleli Külliyesi'ndeki türbesi, onarım yüzünden orijinal durumunu koruyamamıştır. Yapının üst kısımlarının eski olduğu kabul edilirse, bu türbede Nur-u Osmaniye'de (1757) olduğu gibi plastik oyunlara gidilmediği, güçlü mafsallaşmalarla yetinildiği söylenebilir (Arel, 1975:71). III. Mustafa (1757-1774) sebili ise, Hasanpaşa sebilini andıran fakat, ondaki biçim özgürlüğünden yoksun bir yapıdır. Taş saçağın tavanındaki oyma motifleri, dolgu yüzeyindeki madalyonların kenarlarındaki eğirilerin " S " şeklini alması, geçme arabesklerin kartuş gibi uzaması bu devrin bezeme sözlüğü hakkında bilgi verir (Kuban, 1954:38).

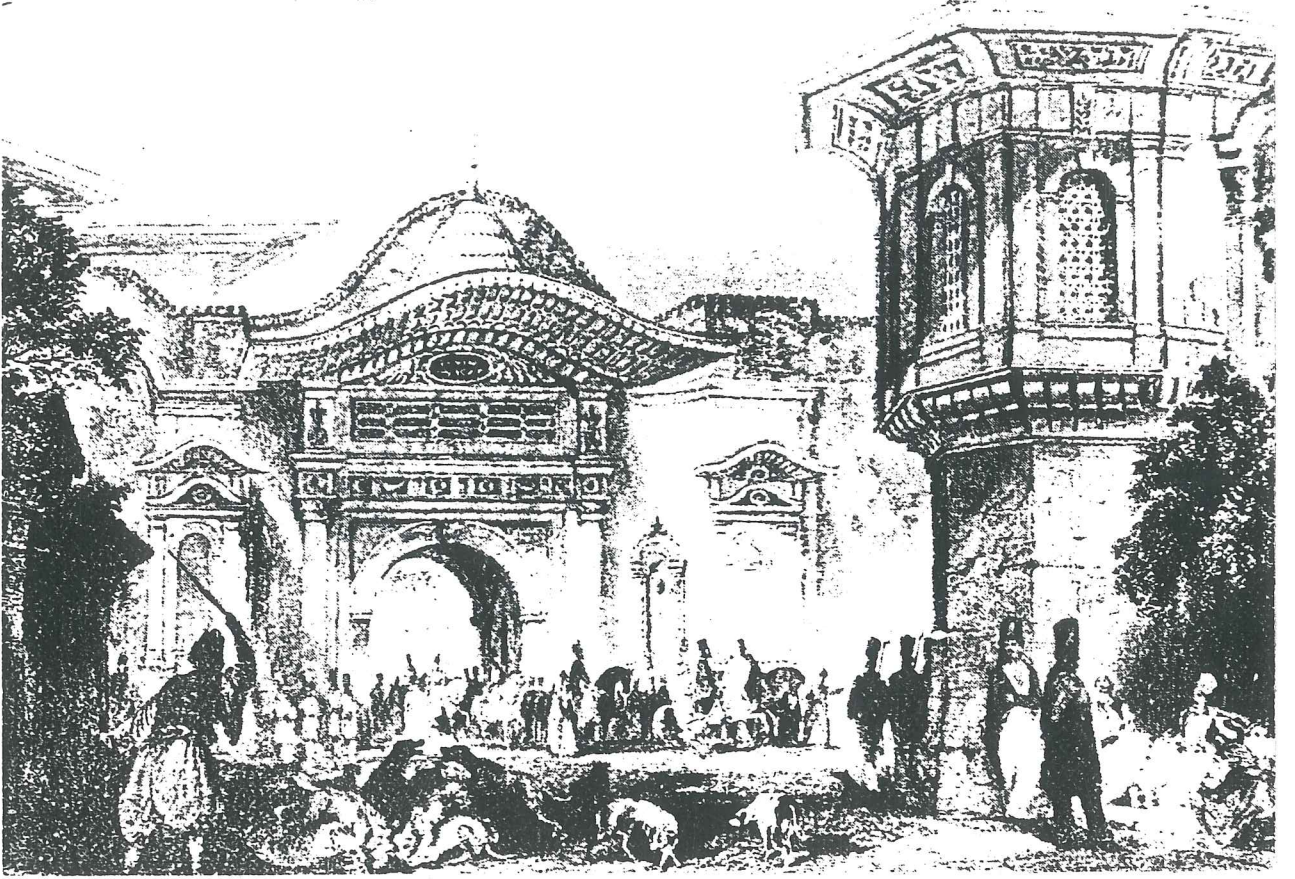
III. Mustafa (1757-1774) devrinin diğer önemli yapıları; 1764 tarihli Yeni Valide Han, 1769 tarihli Zeynep Sultan Camisi Avrupa etkileri bakımından anlamlı eserlerdir. Zeynep Sultan Camisi 1769 senesinde, Mehmet Tahir Ağa'nın sermimarlığında, III Ahmed'in kızı Zeynep Sultan namına yapılmıştır. Bir minaresi olan caminin, dış cephesindeki taş tuğla sıraları ona rustik bir ifade verir. Dış yüzeyde süsleme yoktur. Küçük bir iç avludan camiye girilir. Cami tek kubbeyle örtülmüştür. Kubbe, duvarlara dört köşeden tromplar aracılığıyla oturtulmuştur. Son cemaat yerinin kubbelerini taşıyan sütunların başlıklarında stlize palmetler vardır (Işık, 1991: 97).

3.2. KÜLLİYE ÇEVRESİ VE KÜLLİYE YERLEŞİM ÖZELLİKLERİ

Zeynep Sultan Külliyesi, İstanbul'un en işlek yollarından biri olan Alemdar Caddesi üzerindedir. Alemdar Caddesi, Sirkeci'de Demirkapı ile Sultan Ahmet arasında uzanır. Adını II.Meşrutiyet'te kemikleri Yedikule'deki sur hendeklerinden alınarak, Zeynep Sultan camisi Haziresi'ne nakil edilen Alemdar Mustafa Paşa'nın mezarından dolayı almıştır.

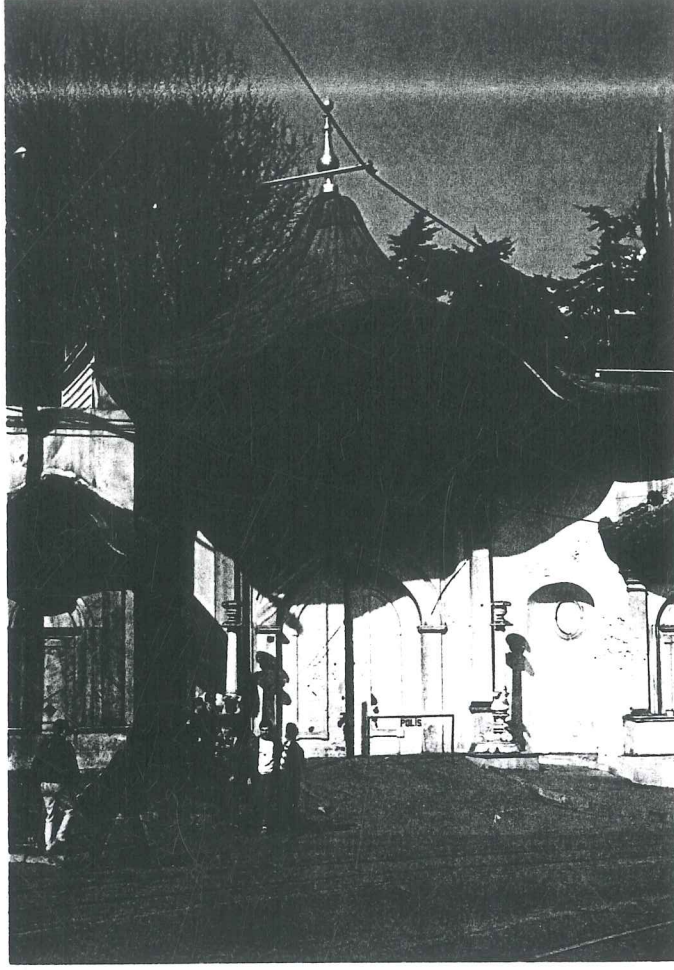
Alemdar Caddesi'nin alt kavşağı, Muradhüdavendigâr, Dayehatun caddeleriyle bir üç yol ağzı teşkil eder. Bu noktadan itibaren yüründüğünde, sağ köşede eski bir Kadiri Dergahı vardır. Sol kolda Alay Köşkü'ne kadar Topkapı Sarayı surlarının dibi boyunca P.T.T. atölyesi, Hamidiye Çeşmesi ve Aya Triyada Ayazması yer alır. Alemdar Caddesi'ni Ankara Caddesi'ne bağlayan Ebussuud Caddesi kavşağı köşesinde eskiden büyük bir torna atölyesi vardı. 1950'den sonra yıkıldı ve yeri boş durmaktadır. Sağdaki

Ebussuud Caddesi kavşağından karşı taraftaki Alayköşkü Caddesi kavşağına kadar, sağda Vilayet konağı duvarı, solda Saray kale duvarı uzanır. Tarihi Bab-ı Ali'nin meşhur merasim kapısı hizasından, Alemdar Caddesi 90°'lik bir açı yaparak sola kıvrılır. Tam köşe noktasında sur üzerinde Alay Köşkü bulunmaktadır (Resim 3.2).

Resim 3.2 Alay Köşkü ve Bâb-ı Ali (İstanbul Kültür ve Sanat Ans. s.589).

Karşısında Adli Tıp Dairesi (Askeri Rüştüye Mektebi olarak yapılmış, Emniyet Müdürlüğü ve sonra da Cumhuriyet'in ilk yıllarında Mülkiye Mektebi olarak kullanılmıştır.) vardır. Alay Köşkünü geçtikten sonra, solda Gülhane Parkı kapıları bulunur. Cadde bu kapıların hizasından tekrar 90°'lik bir açı ile sağa yani cenuba, Sultanahmet'e doğru kıvrılır. (Resim, 3.3, 3.4). Alemdar Caddesi'nin oldukça dik bir yokuş olan bu üçüncü kolunda önemli binalar bulunmaktadır. Sağda köşe başında Zeynep Sultan Külliyesi'nin önemli yapılarından olan Hamidiye Sebili (I.Abdülhamit Sebili) bulunmaktadır. Ayrıca külliyenin giriş kapılarından biri sebilin yan tarafındadır.

Resim 3.3 Tarihi Bâb-ı Ali Merasim Kapısı.

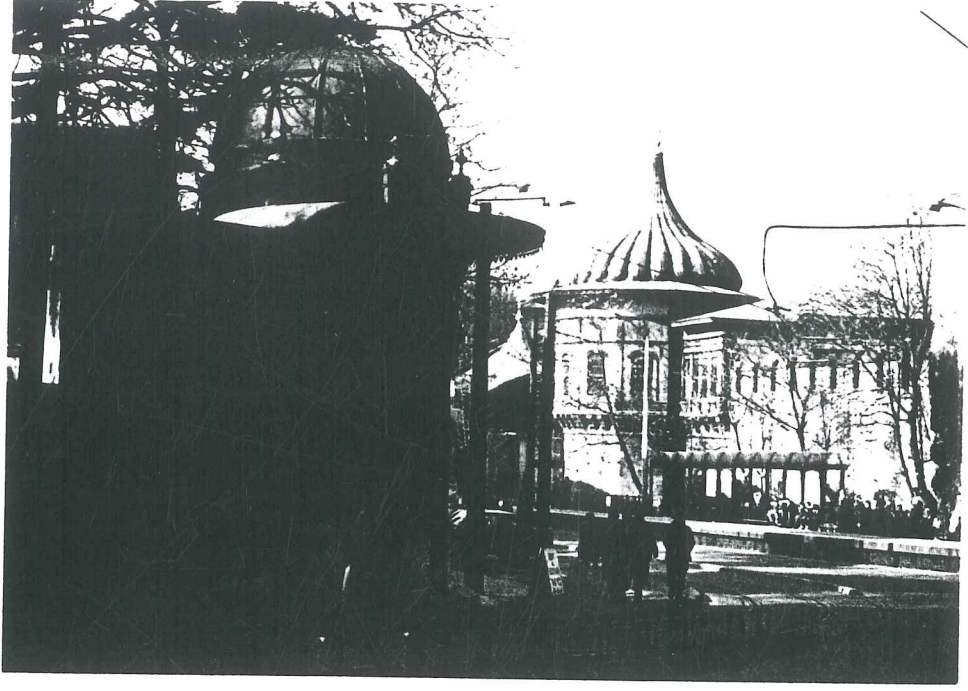

Resim 3.4 Adli Tıp Dairesi.

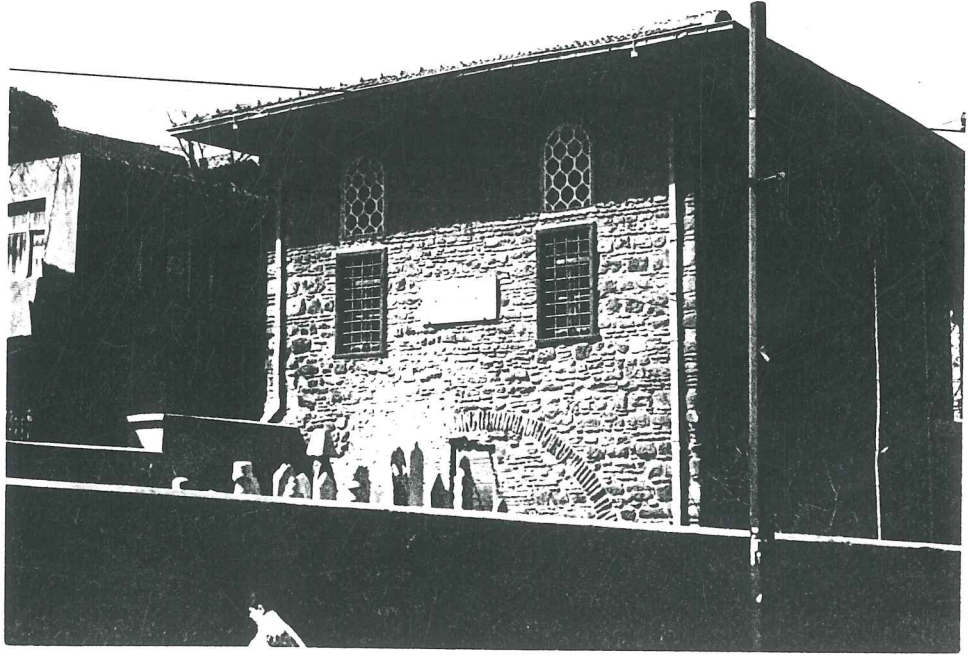
Külliye'nin Giriş kapısının üst kısmında kitabesi bulunmaktadır (Resim 3.5, 3.6). Zeynep Sultan tarafından yaptırılan cami, külliyenin en önemli yapılarından. Külliye içindeki diğer binalar, Zeynep Sultan Sıbyan Mektebi ve Alemdarpaşa Mektebi'dir. Caminin haziresi ise bünyesinde Zeynep Sultan, Alemdarpaşa gibi önemli şahsiyetlerin mezarlarını barındırdığı için önemlidir. Zeynep Sultan Sıbyan Mektebi, cami ile aynı tarihte (1769), Alemdarpaşa Mektebi ise 1900'lü yıllarda inşa edilmiştir (Koçu, 1959:593) (Resim 3.7, 3.8).

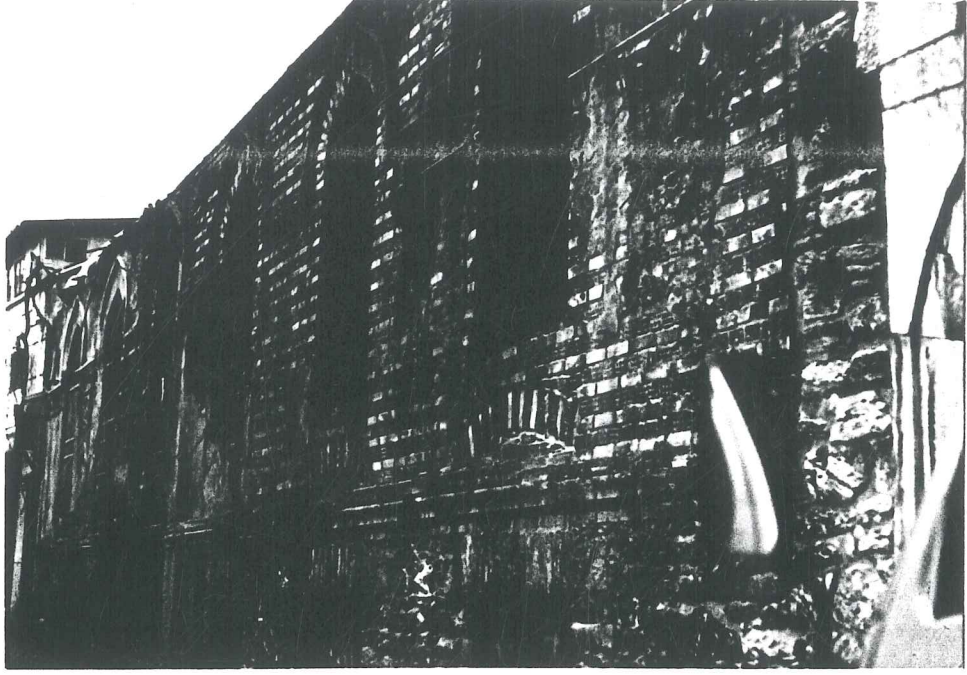
Resim 3.5 Hamidiye Sebili ve Külliye Girişi.

Resim 3.6 Hamidiye Sebil ve Alay Köşkü.

Resim 3.7 Zeynep Sultan Sıbyan Mektebi.

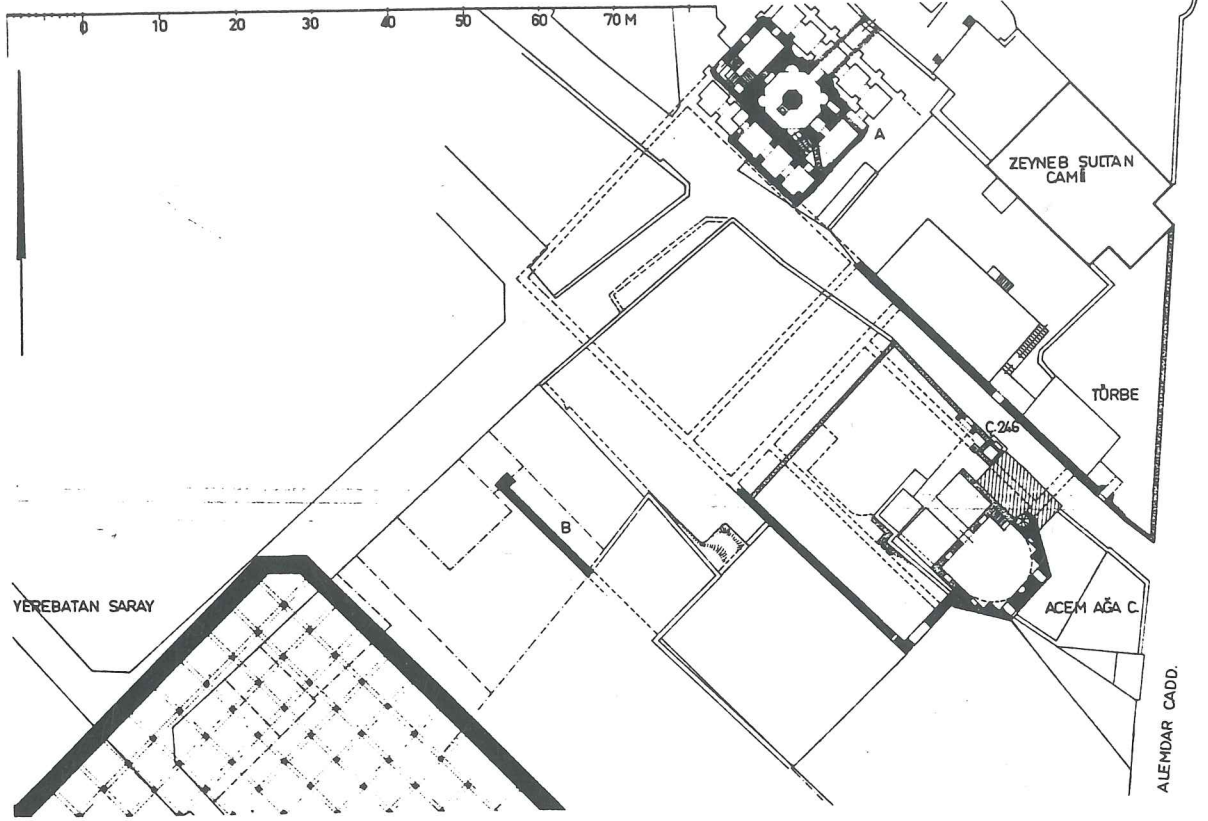

Resim 3.8 Alemdarpaşa Mektebi.

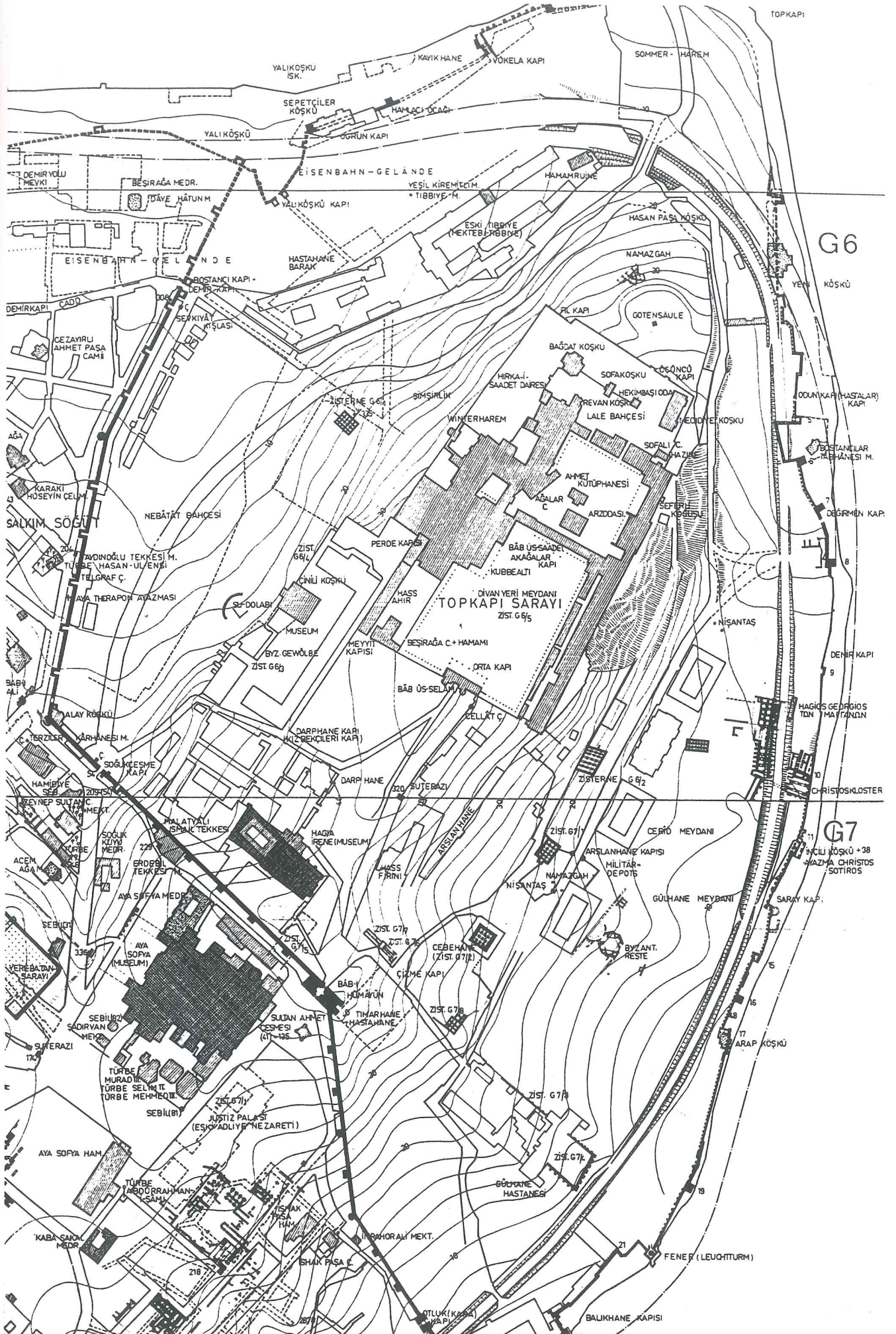
Zeynep Sultan Külliyesi'nde dik açılı bir düzene rastlanmaz. Özellikle cami yola açılacak biçimde, kuzey-güney doğrultusunda yerleştirilmiştir. Sıbyan Mektebi ve Alemdarpaşa Mektebi ise aynı doğrultuda inşa edilmiştir. Fakat bu iki yapı, yöneliş açısından cami ile bir bütünlük oluşturmazlar. Kütlelerin Klasik üsluptaki gibi belirli bir geometrik düzen içerisinde, birbirlerine dik bir biçimde yerleştirilmesi mantığı, Zeynep Sultan Külliyesi'nde kendini göstermez. Sadece Sıbyan Mektebi ve Alemdarpaşa Mektebi, kendi arasında geometrik bir düzen oluşturur. Cami haziresi ise plan biçimlenişi olarak orijinal değildir (Harita 3.1). Hazire, yakın zamanda Vakıflar tarafından düzenlenmiştir. Hazire'nin de belirli bir geometrik biçimi yoktur. Külliye'nin yerleşiminde geometrik bir düzenin olmayışı barok üsluptan da kaynaklanmaktadır (Harita 3.2).

Külliyelerin bir mimari kompleks olarak ele alınmaları, Osmanlı Devleti'nin Bursa, Edirne ve İstanbul'a yerleşmesiyle başlar. Politik ve sosyal gelişmesine paralel olarak 15. yüzyılın sonlarından başlayarak 18. yüzyılın ortasına kadar mükemmel mimari komplekslerin İstanbul ve Edirne'de ve imparatorluğun daha bir çok kentinde meydana getirildiği görülmektedir (Akozan, 1969:306). Zeynep Sultan Külliyesi'ni geçtikten sonra Alemdar Sineması, Amerikan Lisan ve Ticaret dershanesi, Cağaloğlu'na dönen köşe başında İttihat ve Terakki lideri Talat Paşa'nın oturduğu konak, yine park

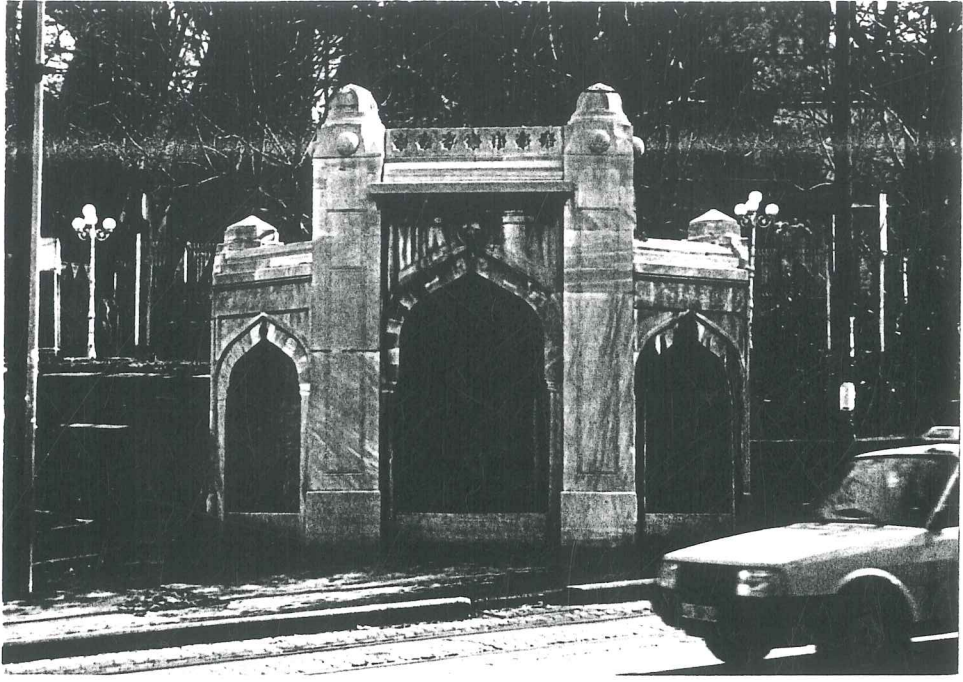
kapısından yukarı doğru yürürken sol kolda, park kapısının karşısında tahini boyalı ahşap bir konak, Esnaf Hastanesi (Küçük Abud Efendi Konağı), yanındaki tuğla yapı konak, Caferaga Medresesi ve Ayasofya Üçüzlü Çeşmesi bulunmaktadır (Resim 3.9).

Harita 3.1 Zeynep Sultan Külliyesi (Müller-Wiener, 1977:78).

Harita 3.2 Zeynep Sultan Külliyesi ve çevresi vaziyet planı (Müller-Wiener, 1977: 83).

Resim 3.9 Ayasofya Üçüzlü çeşmesi.

Alemdar Caddesi, Demirkapı'dan Sultanahmet'e kadar paket taşı döşelidir. Gülhane Parkı ile Sultanahmet arasında asırlık bir çınar vardır. Bu asırlık çınar, yolun ortasında İstanbul Belediyesi tarafından koruma altına alınmıştır (Koçu, 1959:595) (Resim 3.10).

Resim 3.10 Alemdar Caddesi ve asırlık çınar.

3.3. KÜLLİYE İÇİNDEKİ YAPILAR

3.3.1. ZEYNEP SULTAN CAMİSİ

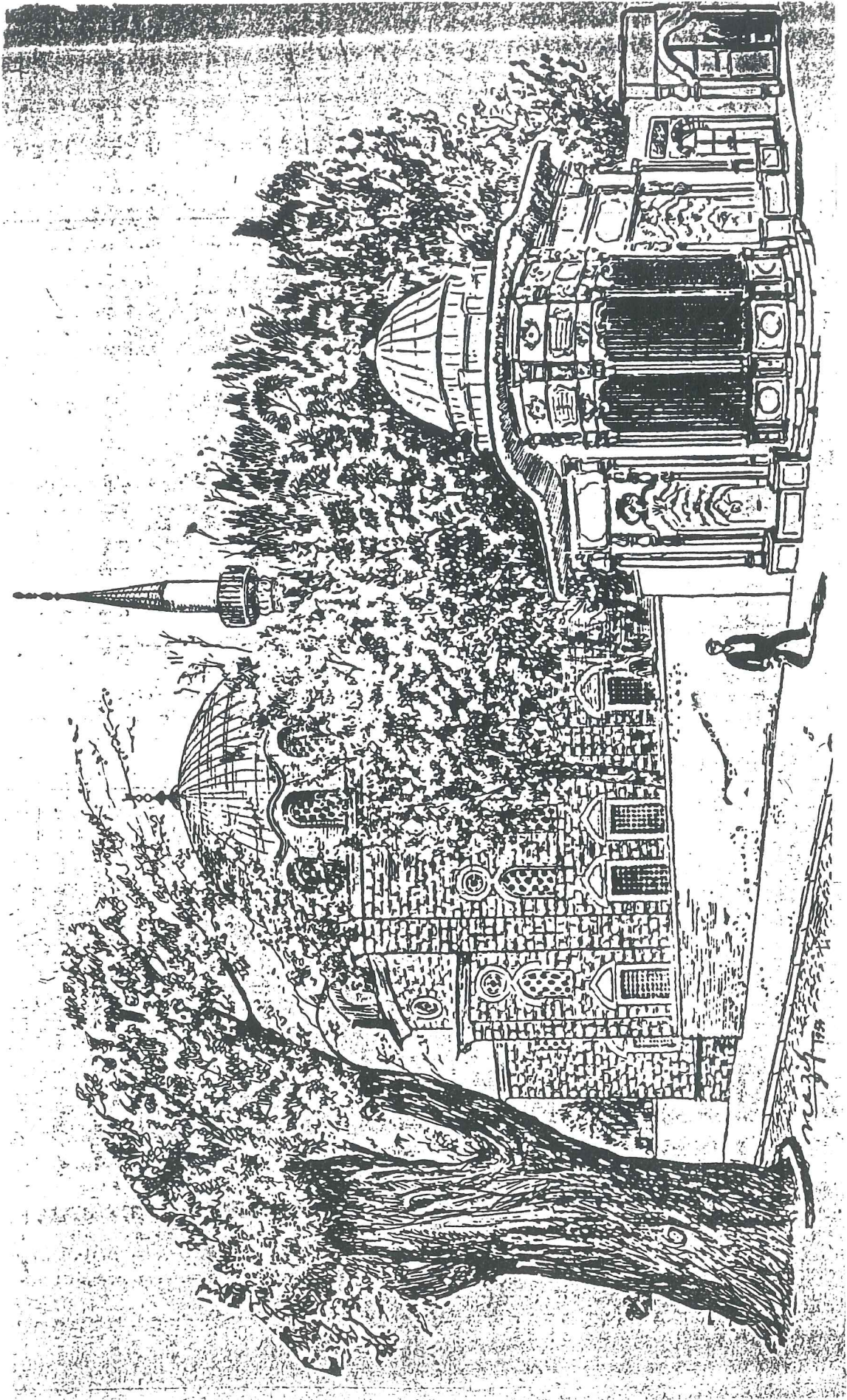
Zeynep Sultan Camisi, külliye'nin en önemli yapılarından biridir. III.Ahmet'in kızı Zeynep Sultan tarafından yaptırılmıştır. Kitabesinde de belirtildiği gibi 1769 (H.1183) yılında inşa edilmiştir. Mimarı Mehmet Tahir Ağa'dır. Konstrüksiyonu, klasik esaslara göre kesme taş ve tuğla ile yapılmıştır.

Caminin son cemaat kısmındaki revakta, dört kemer dört sütuna taşınmıştır. Ortadaki revak modülünün çatı örtüsü kubbe, yan kısımlardaki modüllerin örtüsü ise aynalı tonozdur. Cami Türk-Barok tarzındadır. Yapım tarihi olarak Lale devri ile Barok devri arasına rastlamaktadır (Eldem, 1932:75). Caminin bir minaresi vardır. Minarenin giriş kapısı son cemaat bölümündedir. Dış cephedeki taş tuğla sıraları rustik bir ifade verir. Dış yüzeyde süsleme yoktur. Cami tek kubbe ile örtülmüştür. Kubbe kasnağı oldukça yüksek inşa edilmiştir. Kubbe ana beden duvarlarına tromplar aracılığıyla oturtulmuştur (Işık, 1991:97). Uzun süre harap durumda bulunan cami 1917'de bir onarım geçirmiştir. Şu an, strüktürel bir probleme rastlanmamakla beraber, bazı derzlerde boşalmalar göze çarpmaktadır.

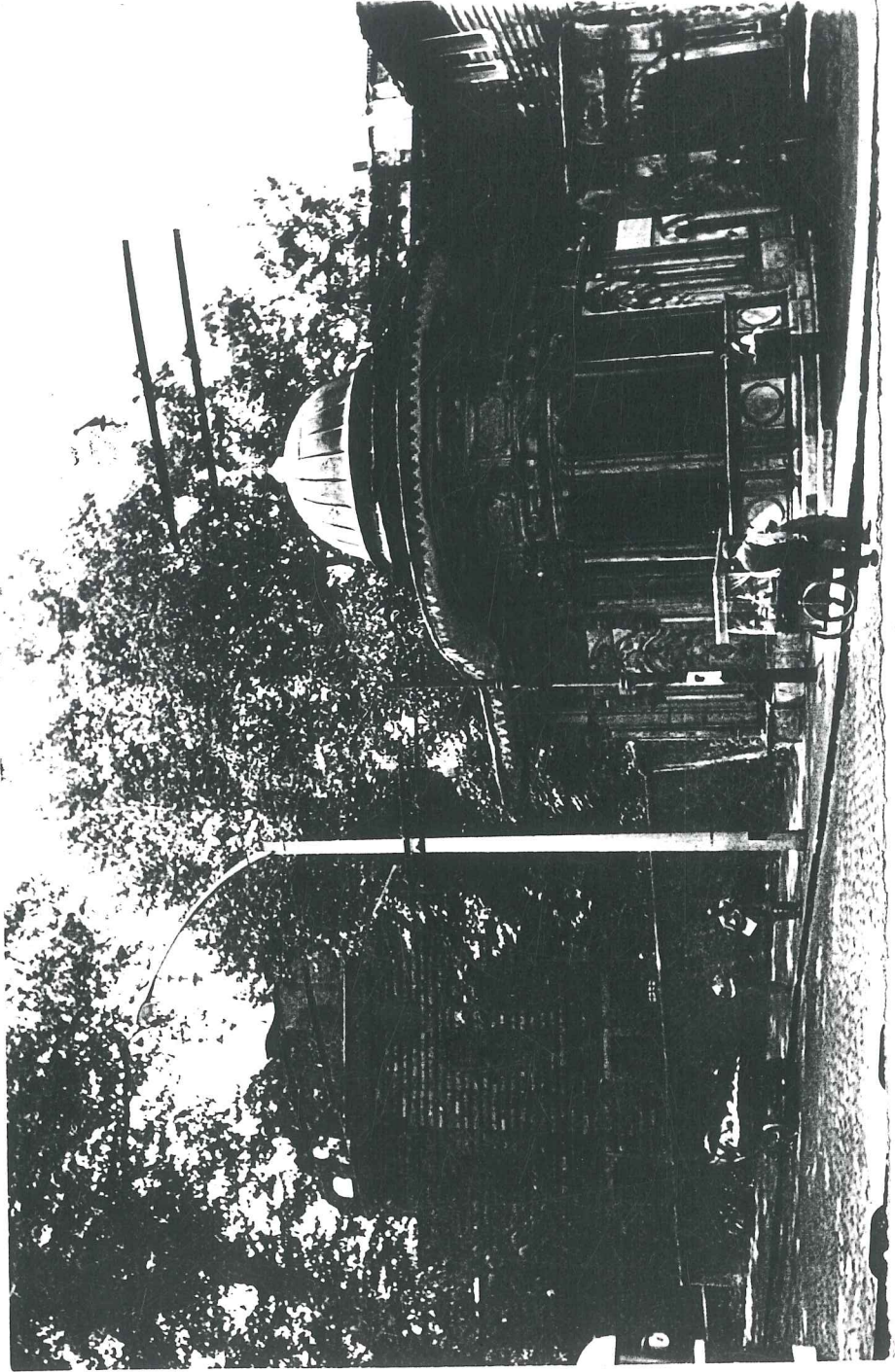
Kasnak kısmındaki pencereler yarım daire kemerlidir. Kubbe saçağı da kemerlerin formuna uygun bir şekil gösterir. Caminin zemindeki pencereleri klasik üsluba uygun şekilde inşa edilmiştir. Üst kısımdaki pencerelerin bazılarının üstünde yuvarlak alçı pencereler bulunur. Bütün bunlar camide dış cephede görülen barok özelliklerdir (Resim 3.11).

3.3.1.1. CAMİNİN YERLEŞİM ÖZELLİKLERİ

Zeynep Sultan Külliyesi'ni oluşturan diğer yapıların yerleşimi cami dikkate alınarak yapılmıştır. Külliye üç aksta incelenirse, uç akslardan birinde Zeynep Sultan Sıbyan Mektebi ve Alemdarpaşa Mektebi, diğer uç aksta Hamidiye Sebili, orta aksta ise Zeynep Sultan Camisi bulunur (Resim 3.12).

Resim 3.11 Zeynep Sultan Külliyesi (Şehsuvaroğlu, s. 224).

Resim 3.12 Hamidiye Sebil ve Kütüphane girişi.

Cami kare planlı olup mihrap kısmı dikdörtgen planlıdır ve caminin ana kütesinden çıkıntı yapmıştır. Mihrap kütesinin köşesi külliye dış duvarından dışarıya taşmakta ve yaya yolunun bir kısmını kaplamaktadır. Cami, Alemdar Caddesi'ne yaklaşık 45° lik açı yapacak biçimde konumlanmıştır. Üçgen planlı diyebileceğimiz Külliye'nin (Alemdar Caddesi tarafındaki) dış duvarları, ortada cami beden duvarlarına saplanır. Bu duvarlar sonradan yapılmıştır. Külliyenin bu yöndeki dış duvarı, camiden daha ileride olmasına rağmen Alemdar Caddesi'nin genişletilmesi çalışmaları sırasında yıkılarak şimdiki yerine inşa edilmiştir. Orijinal duvara ait buluntular, Sıbyan Mektebi'nin hemen yanındaki duvarın köşesinde görülmektedir.

Zeynep Sultan Camisi plan olarak, kuzey-güney akslı bir yerleşim gösterir. Caminin son cemaat bölümü bir iç avluya açılır. İç avlunun yan duvarlarında birer kapı ile lokmalı parmaklıklı pencereler bulunur. Caminin sebil tarafında dokuz taş basamaktan oluşan bir merdiven bulunmaktadır. Merdivenin diğer ucunda caminin dış avlusu diyebileceğimiz bir avlu yer alır.

Mihrap kısmının Sıbyan Mektebi tarafındaki bölümünün yanında caminin haziresi bulunmaktadır. Zeynep Sultan Camisi'nin Alemdarpaşa Mektebi ile arasında zemini beton bir avlu yer almaktadır. Avlunun ortasında ise korumaya alınmış bir ağaç vardır. Orta kısımda avluyu ikiye ayıran muhtes kargir bir duvar vardır. Cami, Alemdar Caddesi ile hemen hemen Sıbyan Mektebi ve Alemdarpaşa Mektebi'nin yaptığı açığı yapar.

3.3.1.2. ZEYNEP SULTAN CAMİSİ'NİN MİMARİ ELEMANLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

III.Ahmet'in kızı ve Sinek Mustafa Paşa'nın zevcesi Zeynep Sultan adına 1769 (H.1183) yılında yaptırılmıştır. Cümle kapısı üzerindeki kitabede bu tarih okunmaktadır (Gabriel, 1926:353).

Cami 1914-1918 savaşlarından sonra büyük ölçekte tamir görmüştür Diğer barok camilerden farklı olarak burada yapı malzemesi olarak taş ve tuğla kullanılmıştır.

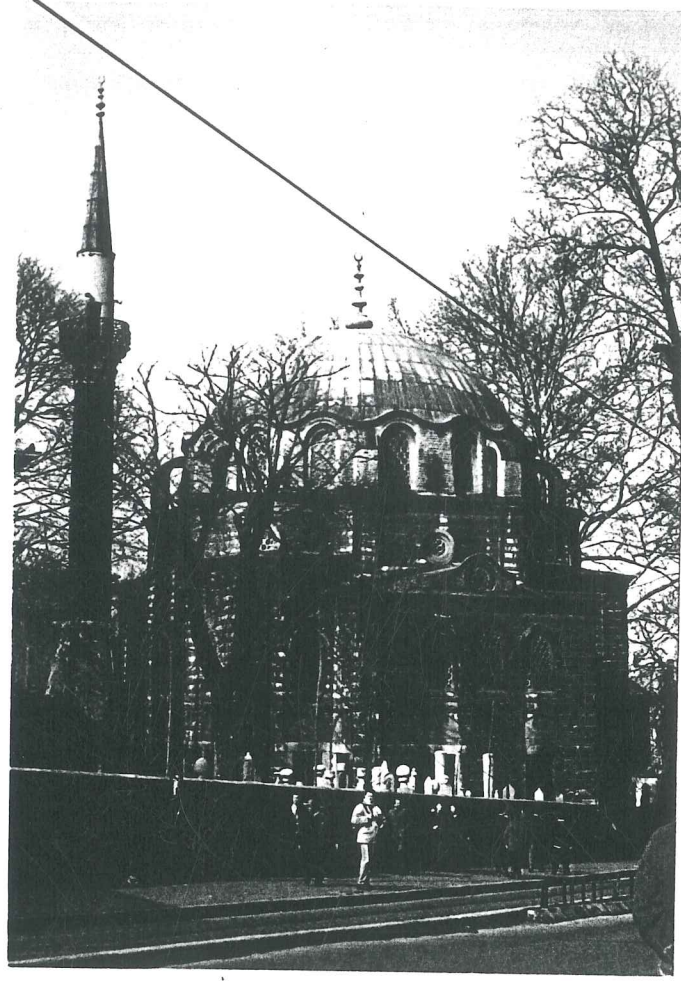
Caminin beden duvarlarında almaşık duvar örgü sistemi mevcuttur. Düzgün kesme küfeki taş dizileri arasına iki sıra tuğla konulmak suretiyle beden duvarları ve avlu duvarları örülmüştür. Pencere ve kapı sövelerinde mermer kullanılmıştır. Kubbesi tuğladan olup üzeri kurşunla kaplıdır (Perçin, 1952:26).

Cadde üzerinde görülen yine Barok üslubundaki mermer sebil I. Hamid Türbesi yanından alınarak bu köşeye konulmuştur. Caminin önünde doğu ve batı yönlerinde birer kapısı bulunan dikdörtgen planlı bir avlu mevcuttur. Bu avlunun güney kısmında, yani caminin mihrap çıkıntısı etrafında hazire mevcuttur.

Caminin önündeki son cemaat bölümünü ortada bir kubbe ile iki yanda ikişer aynalı tonoz örtmektedir. Bu tonozların ve kubbenin iç kısımları renkli kalem işleri ile süslenmiştir. Son cemaat kısmının yan kısımlarında iki mihrap vardır. Caminin sağ tarafında tek şerefeli bir minaresi vardır. Tuğladan yapılmış olan bu minarenin şerefeden sonraki kısmının yıkılmış olması nedeniyle, sonradan tekrar yapılmış olması ihtimali vardır. Şerefeden sonraki kısmın daha ince oluşu ve minare külahının diğer barok camilerden farklı olarak klasik üslupta oluşu böyle bir şüpheyi uyandırmaktadır. Şerefenin alt kısmı ise barok üslubundadır (Perçin, 1952:27) (Resim 3.13).

Cami, kare bir plana sahip olup, güney bölümünde küçük boyutlarda dikdörtgen planlı mihrap kısmı vardır. Mekan bir kubbe ve bir de mihrap yönünde bir yarım kubbe ile örtülüdür. Kubbe tromplar üzerinde yüksek bir kasnağa oturtulmuştur. Son cemaat bölümünün kubbelerini taşıyan sütunların başlıklarında stilize edilmiş palmetler vardır (Işık, 1991:97).

Caminin içinde antik öger olarak palmet yaprağı ve istiridye kabuğu kullanılmıştır. Caminin mihrabı sade görünüşlü olmasına rağmen üst kısmının iki yanında istiridye kabuğunu anımsatan alçak kabartmalar bulunur. Minber ahşaptır. Minberin girişinin üst kısmının iki yanında altın yaldız boyamalı volütlü sütun başlıkları görülür; üst kısmının ortasında ise palmet yaprağı vardır. Minberin girişinin üzerinde yaldız palmet motifi tekrarlanır. Minberin külahının üç yanında da yaldızlı palmetler bulunur. Aynı palmetler gövdesinde de vardır. Kadınlar mahfilinin ahşap korkuluklarında akant

Resim 3.13 Zeynep Sultan Camisi.

yaprağı değişik biçimde tekrarlanır. Mahfilin hünkar için ayrılan bölümünün ahşap kafesinin üst kısmında alçak kabartma olarak palmet motifi yer alır. Üzerinde de altın yaldızlı yüksek kabartma palmet yaprağı görülür. Kubbenin oturduğu duvarla trompların kesiştiği noktada alçak kabartma palmet yaprağı motifi vardır. Görüldüğü gibi, Zeynep Sultan Camisi'nin az ama zarif süslemelerinde kullanılan motif palmet yaprağı ve istiridye kabuğudur (Işık, 1991:97).

Giriş kapısı yönündeki müezzin mahfili ahşaptır. Bu kısım dört sütun üzerine oturtulmuştur. Sütunlar mermerdir. Duvarların alt kısmında söveleri mermer olan dikdörtgen şekilli sade pencereler, bu pencerelerin üstünde, üstü sivri kemerli yine alçı kafesli olup yuvarlaktır. Aynı şekilde pencereler en üst sırada da mevcut olup bunlar tromplar ve bunlar arasında kalan yarım yuvarlak yüzeylerdedir.

Mihrap mermerden olup, mihrap hücresi kırmızı mermer levhalarla kaplanmıştır. Mihrabın iki yanında kırmızı renkli porfir iki sütuncuk vardır. Pencere kenarları, trompların iç kısımları, kemerlerin kenarları, büyük ve yarım kubbeler zarif bir tarzda renkli kalem işleri ile süslenmiştir.

Bu caminin dıştan ve içten etkileyici bir görünüşü vardır. Ferah ve aydınlık bir mekan, bir kadın sultana yakışır bir tarzda itina ile yapılan kalem işleri insan üzerinde güzel bir etki bırakmaktadır (Perçin, 1952:26) (Resim 3.14, 3.15, 3.16).

3.3.1.3. 18. YÜZYILDA İSTANBUL CAMİLERİNE BATI ETKİSİYLE GELEN YENİLİKLER

16. yüzyılda Sinan'ın meydana getirmiş olduğu klasik üslup, onun yetiştirdiği öğrenciler tarafından 17.yüzyıl sonlarına kadar etkisini göstermiştir. 1663 yılında tamamlanan İstanbul'daki Yeni Cami, Sinan üslubu ile yetişen kuşağın son eseridir (Aslanapa, 1973:108).

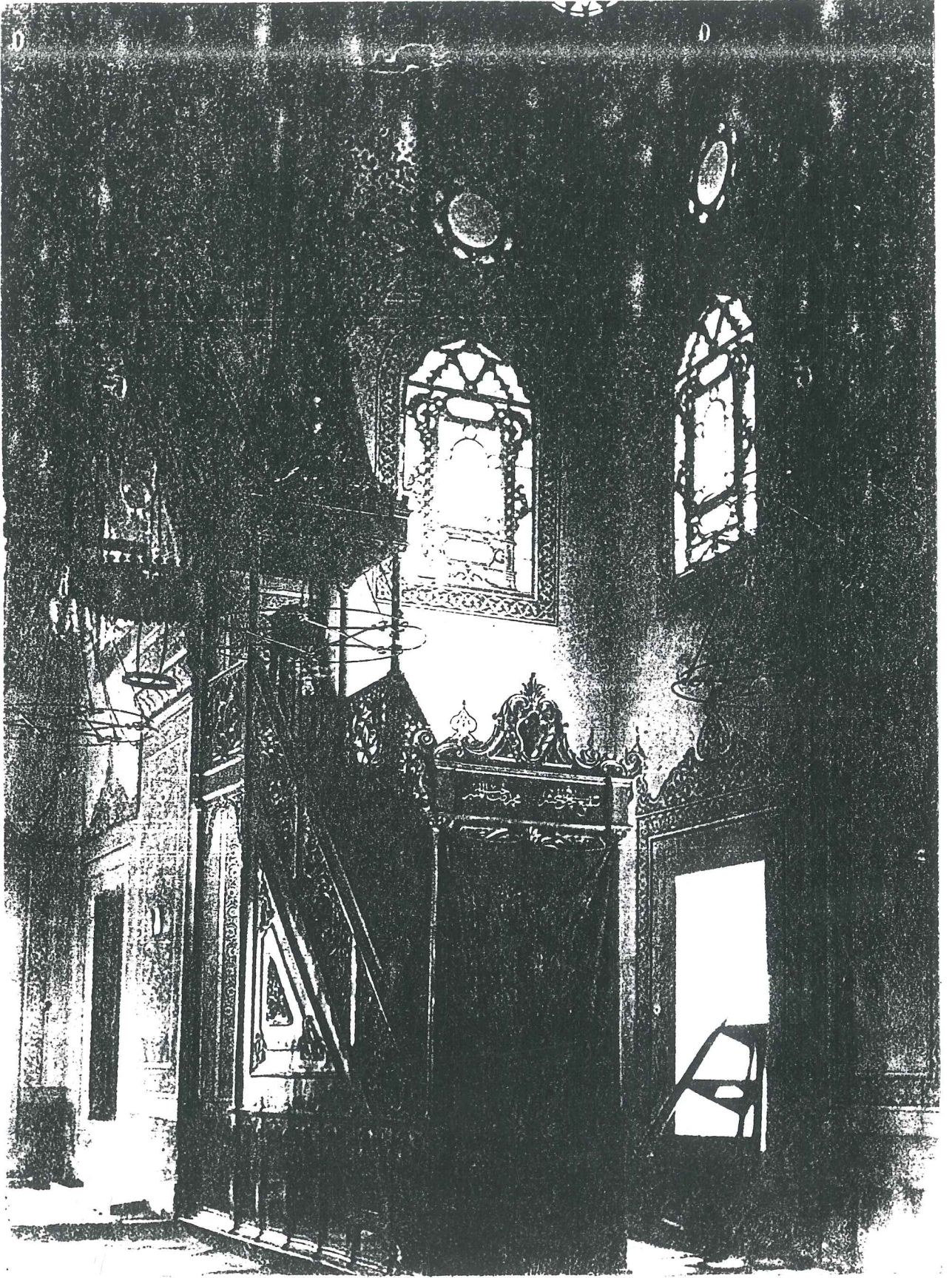
17. yüzyıl Osmanlı mimarisinin, 18.yüzyıldaki görüntüsü oldukça değişik özellikleri beraberinde getirmiştir. Bu durum, Osmanlı toplum yapısıyla yakından ilgilidir. 18. Yüzyılda batı, özellikle de Fransa ile ilişkilerin gittikçe artması, yeni kurumların oluşturulması mimari alana da yepyeni görüşler getirmiştir (Sözen, 1975:284).

Böylece 17. yüzyıl sonlarından itibaren Sinan'ın ciddi üslubuna karşı uyanan tepki, Sultan III.Ahmet (1703-1730) zamanından başlayarak yeni bir üslubun doğmasına yol açmıştır. 18. yüzyıldaki bu farklı üslup, 1703-1730 yılları arasında Lale Devri ve 1730-1805 yılları arasında Barok ve Rokoko etkili devir diye iki dönemde ele alınabilir (Aslanapa, 1973:108). 18. yüzyıl başlarından itibaren Klasik Osmanlı mimari anlayışına yabancı olan ve daha ziyade dekorasyon alanında kalan bu yeni üslubun başlıca özellikleri İstanbul yapılarında en etkin biçimde görülmeye başlar (Kuban, 1954:5).

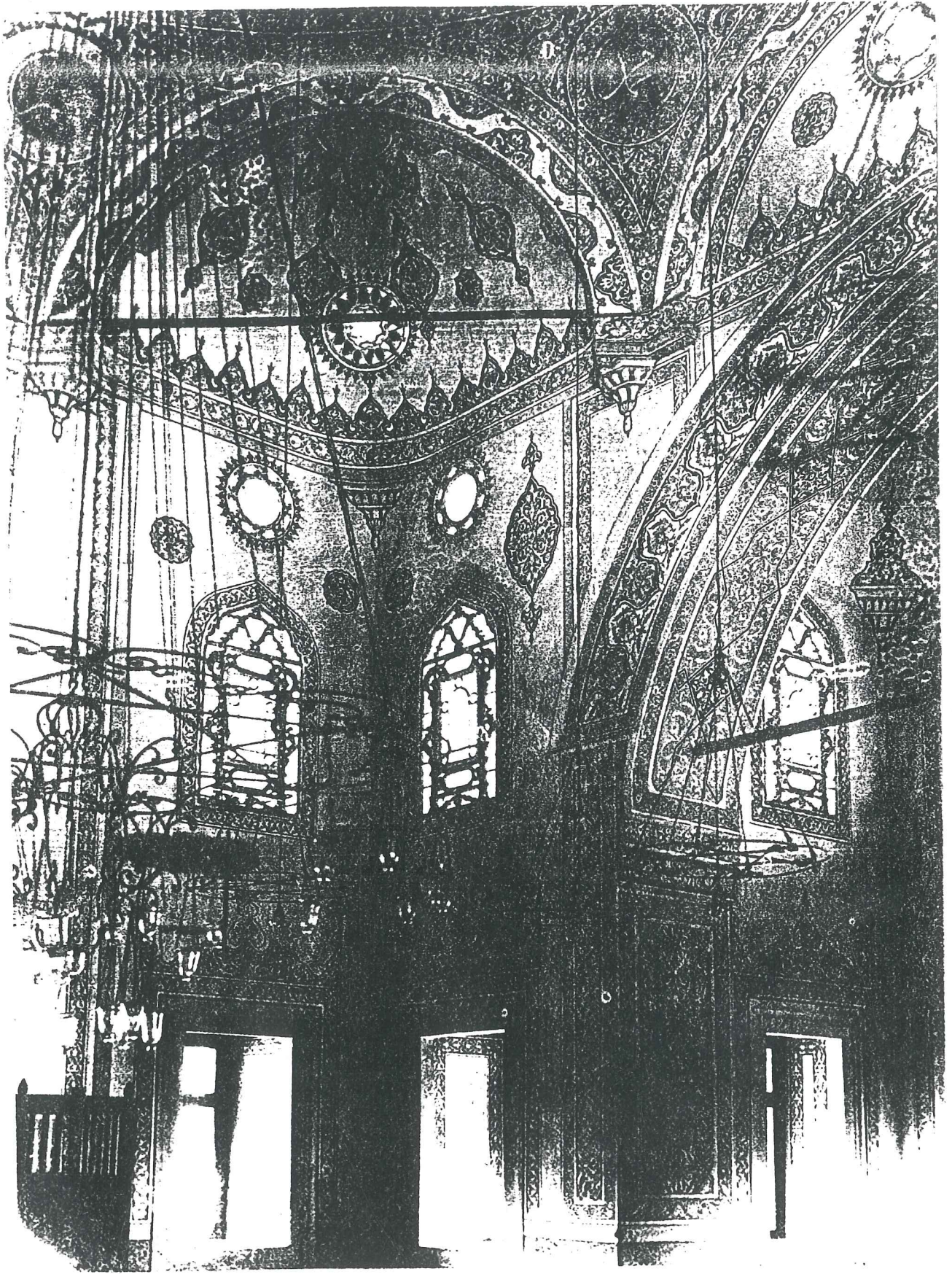
III.Ahmet döneminden itibaren ortaya çıkan bu üslubun mekan mimarisiyle ilgisinden çok, mimari dekorasyonda etkin olduğu görülür (Aslanapa, 1973:108). Aslında 18.

Resim 3.14 Zeynep Sultan Camisi mihrap cephesi.

Resim 3.15 Zeynep Sultan Camisi minber ve alçı pencereleri.

Resim 3.16 Zeynep Sultan Camisi tromp detayı.

yüzyıl Lale Devrinde, Osmanlı mimarisinde tamamen bir başkalaşım olduğundan söz edilemez. Ancak Barok'un daha sonraki yıllarda benimsenmesi için gerekli olan özellikler daha Lale devrinde başlamış ve bu doğrultuda gelişmiştir (Arel, 1978:40).18 yüzyılda başlayıp, 19. yüzyıl boyunca devam eden Batı etkisi, Osmanlı toplum yapısında siyasal, sosyal ve ekonomik alanda bir çok değişmelere neden olmuştur. Bu yüzyıllar Osmanlı Devleti'nin gerilemesini ve çöküşünü kapsamaktadır. Batı etkisiyle gelen bu değişim, doğal olarak mimariyi de etkilemiştir. Bu etkinin en belirgin örnekleri, İstanbul Camilerinde görülmektedir. Toparlanmaya çalışılan 18.yüzyıl İstanbul camilerinin hepsi, tabii ki batı etkisini yoğun şekilde yansıtan örnekler değildir. Bu yabancı etkiler mescit türü kimi ufak yapılarda hiç görülmezken, kimi camilerde ise tek tük etkiler görülmektedir. Ancak Sultanların yaptırdıkları camilerde batı etkisinin yansıtan yabancı formlar yoğunluktadır.

18.yüzyıl cami planlarında, mihrabın dışa taşkın ayrı gibi bölüm gibi düşünülmesi, doğu ve batıda yer alan galeriler, kuzeyde hünkar mahfili, son cemaat yeri, minare bütünleşmesi, bahçe görünümlü avlular gibi bazı gelişmeler dışında temelde bir değişiklik yoktur. Plan dışında görünen yenilikler, yüzeydeki hareketlilik, bezemedeki yoğunluk ve buralarda kullanılan batı etkili yabancı motiflerdir ki, bunlar dönemin cami cephelerinde rahatlıkla izlenebilmektedir (Cezar, 1972:4).

Klasik plan tipinin uygulandığı, 18. yüzyıl İstanbul camilerinin kuzey cepheleri Erken Osmanlı camilerinden farklı bir görünüm arz etmektedir ki; bu son cemaat yeri, hünkar mahfili ve minarelerin kaynaşmasından oluşan bir farklılıktır. (Aslanapa, 1973:123).

3.3.1.4. İSTANBUL'DAKİ BAROK CAMİLERİN DEĞERLENDİRMESİ

Barok, Avrupa'da 16. yüzyıl ortalarından 18. yüzyıl ortalarına, bazı ülkelerde de bu yüzyılın sonuna kadar devam eden bir sanat akımıdır. Bu kelimenin kökeni kesin olarak bilinmemekle beraber, düzgün olmayan büyük bir inci anlamına gelen Portekizce "Barocco", İspanyolca "Barrueco" kelimelerinden geldiği söylenmektedir (Türk Ans. C.5:269).

Barok aslında yüklü demektir. “Barok” kelimesi ancak 19. yüzyıl sonunda bir üslup terimi olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu üslup milletlere göre ayrılıklar göstermekle beraber milletlerarası bir üsluptur.

Alman tarihçisi Heinrich Wölff, “Renaissanceund Barock” isimli makalesinde Barok’un belirli bir devre bağlı olmayıp, tarihin çeşitli devirlerinde tekrar ettiği fikrini ortaya atmıştır. Bu sanat akımı Roma’da 1568-1584 yıllarında Giacoma Barozzi Vignola’nın planlarına göre yapılmış olan “Cizvit Kilisesi” ile başlar. Michelangelo, Corregio ve Tintoretto bu sanatın ilk temsilcileri sayılır (İpşiroğlu, 1946:28).

17. yüzyılın başında Sultan Ahmet camisi inşa edilirken, yeni inşa fikirlerine doğru bir değişme kendini belli etmektedir.

Bu yeni fikirlere rağmen Sinan’ın öğrencileri, onun geleneklerini 17. yüzyıl sonlarına kadar devam ettirmişlerdir ki, 1663’de tamamlanan “Yeni Cami” bunun bir örneğidir. Ancak yüzyılın sonunda Sinan’ın ciddi üslubuna karşı kat’i bir reaksiyon başlayarak yeni bir şekil arayışına ve nihayet III. Ahmet (1703-1730) devrinde yeni bir üsluba kadar gelişmiştir. Lale bu devirde dekoratif sanatın en aranan motifi oldu ve bu devir üslubuna adını verdi (Refik, 1331:12).

III.Ahmet Çeşmesi (1729), Tophane ve Üsküdar Çeşmeleri (1732), Azapkapı Çeşmesi (1733) ve özellikle Galata’da Bereketzade Çeşmesi Lale devrinin belli başlı abideleridir. Fakat Türk Barok Üslubu, batıdaki Baroka oranla oldukça farklı bir manzara göstermektedir. Türk sanatçıları bu üslubu kendi anlayışlarına göre yorumlamışlardır. Bu devirde inşa edilen bütün yapılar bu üslup anlayışında meydana getirilmiştir. Bu dönemde inşa edilmiş Barok üslubundaki camiler şunlardır : Nur-u Osmaniye Camisi (1757), Ayazma Camisi (1760), Laleli Camisi (1763), Zeynep Sultan Camisi (1769), Nusretiye Camisi (1826), Beşir Ağa Camisi (1745), Şepsefa Camisi (1788) (Perçin, 1952:5).

Mimar Sinan'la 16. yüzyılda başlayan ve onun öğrencileriyle 17. yüzyılın ortalarına kadar devam eden klasik tarzdaki camiler bu devri takip eden barok tarzdaki camilerden form ve üslup bakımından bazı farklılıklar gösterir.

1-) Klasik camiler genellikle harem, harim ve sahn olmak üzere üç kısımdan oluşmaktadır. Yani, önce bir dış avlu (harim) ile karşılaşılır. Sonra, etrafı sütunlu bir galeri ile çevrili ve ortasında bir şadırvanı bulunan dikdörtgen şekilli iç avluya (harem) girilir. Daha sonra sahn kısmına yani caminin içine girilir. Bunun en güzel örneklerini Süleymaniye ve Edirne Selimiye camilerinde görüyoruz. Barok camilerde ise iç avlu kısmını genelde görmemekteyiz. Ancak erken Barok camilerde, mesela Nur-u Osmaniye'de (1757), böyle bir avlu mevcuttur; fakat bu oval formu ile klasik tip iç avlulardan ayrılır.

2-) Klasik tip camilerin dış görünüşleri, küçük kubbeleriyle kademe kademe genişleyerek bir piramit şeklini alırlar. Özellikle uzaktan bu formu kolaylıkla gözlemlemek mümkündür. Barok camiler ise dıştan daha ziyade dikine ve enine dikdörtgen şekiller oluştururlar. Bu durumda klasik camiler daha kütlevidirler.

3-) Klasik camiler insana daha çok dini bir huşu verir. Barok camilerde ise klasik camilerdeki gibi geniş ve ferah bir iç mekan yoktur.

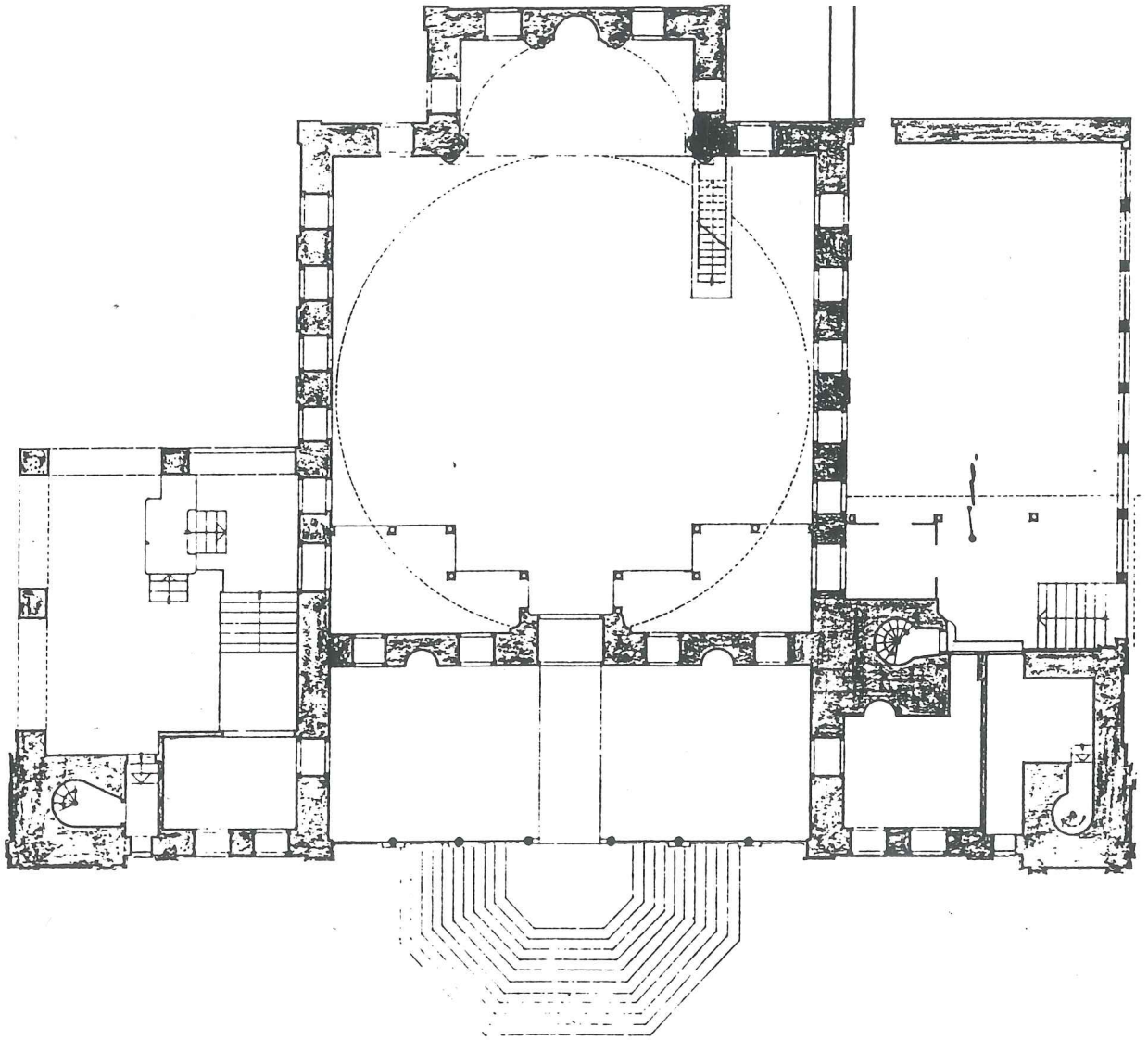
4-) Klasik camilerin çıkıntılı mihrap kısımları bir yarım kubbe ile örtülüdür. Barok camilerde ise bazen bu kısmın bir aynalı tonozla (Üsküdar Selimiye Camisi'nde olduğu gibi) örtüldüğü görülür.

5-) Klasik büyük camilerde minareler genellikle daha çok sayıda ve daha çok şerefli dir. Kûlah kısımları ahşap olup koniktir. Daha incelen Barok minarelerin kûlahları da farklıdır. Boğumlu bir şekilde olup üzeri taştandır. Gövdelerin dışı tezyinatlıdır. Fakat bu tezyinat klasik minarelerden farklıdır.

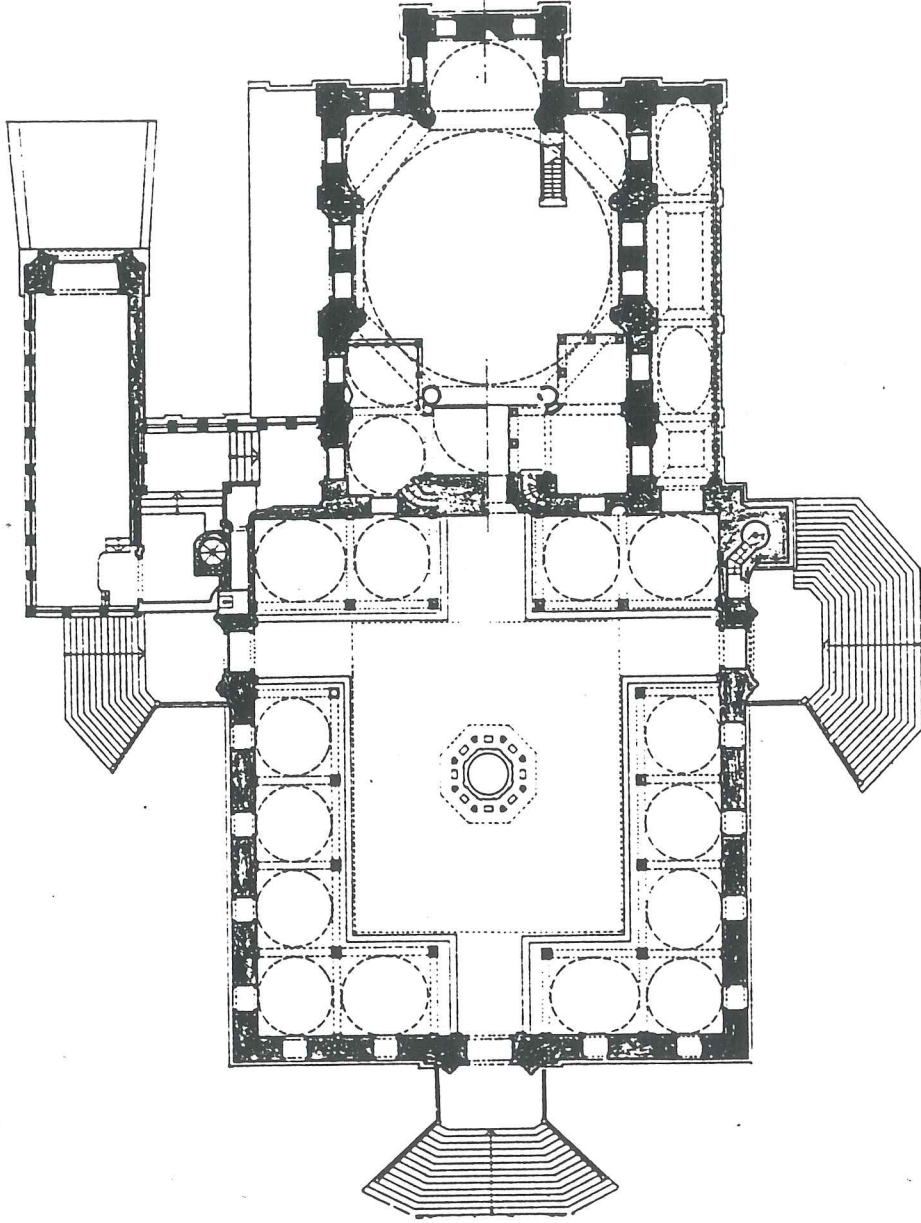
6-) Klasik üslubun sade ve orantılı statiklerinin ve Türk üçgenlerinin yerini Barok'da bir takım yapraklar, çiçekler ve bir takım karışık yüklü şekiller almıştır (Perçin, 1952:48).

3.3.1.5. ZEYNEP SULTAN CAMİSİ'NİN OSMANLI BAROK MİMARİSİ İÇİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

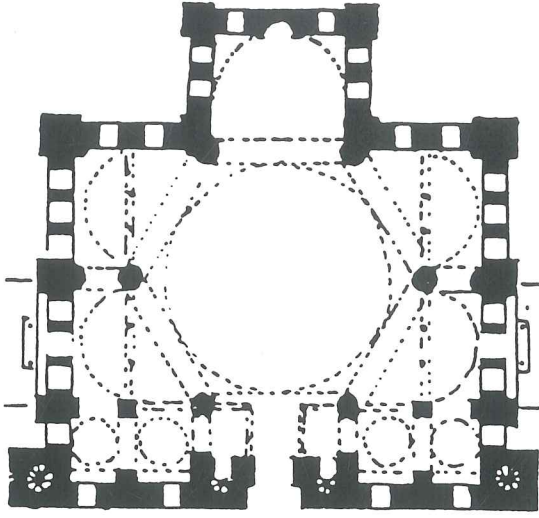
Barok camilerin bir kısmı geçiş elemanı pendentif olan kubbeyle (Nur-u Osmaniye, Ayazma, Nusretiye ve Beşir Ağa), bir kısmı ise geçiş elemanı tromp olan kubbeyle (Zeynep Sultan, Şepsefa) örtülmüştür (Şekil 3.1, 3.2, 3.3a, 3.3b, 3.4).

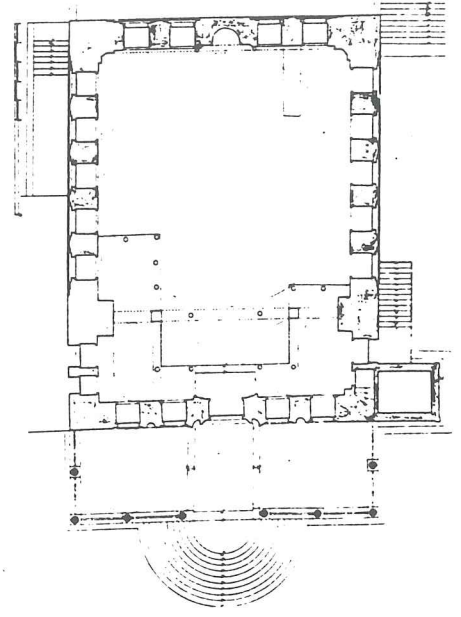
Şekil 3.1 Beylerbeyi Camisi planı (İnci, 1983: 236).

Şekil 3.2 Laleli Camisi planı (İnci, 1983: 235).

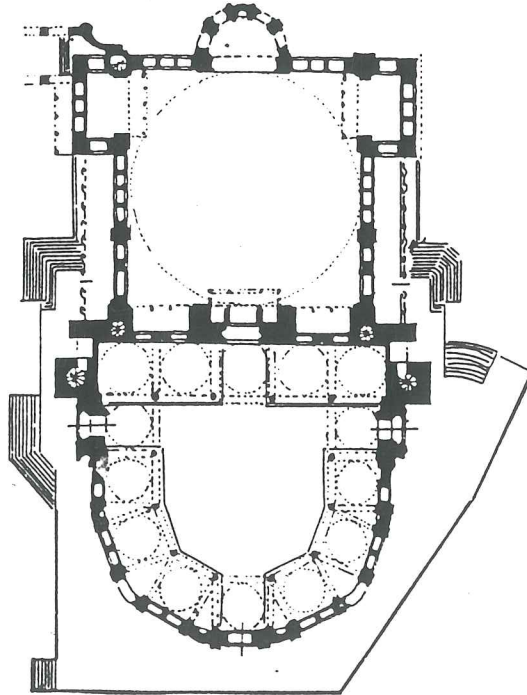

(a)

(b)

Şekil 3.3 (a) Hekimoğlu Ali Paşa Camisi planı (İnci, 1983: 234).
 (b) Ayazma Camisi planı (İnci, 1983: 234).

Şekil 3.4 Nur-u Osmaniye Camisi planı (İnci, 1983: 234).

Bu camilerden Laleli camisi diğerlerinden farklıdır. Burada kubbe sekiz sütun üzerine oturtulmuştur ki bu tip camilere sekiz ayaklı camiler denir. Klasik tip camilerinde de bunun bir takım örnekleri görülür. Edirne Selimiye, Azapkapı'daki Sokullu camileri bunlar arasında sayılabilir.

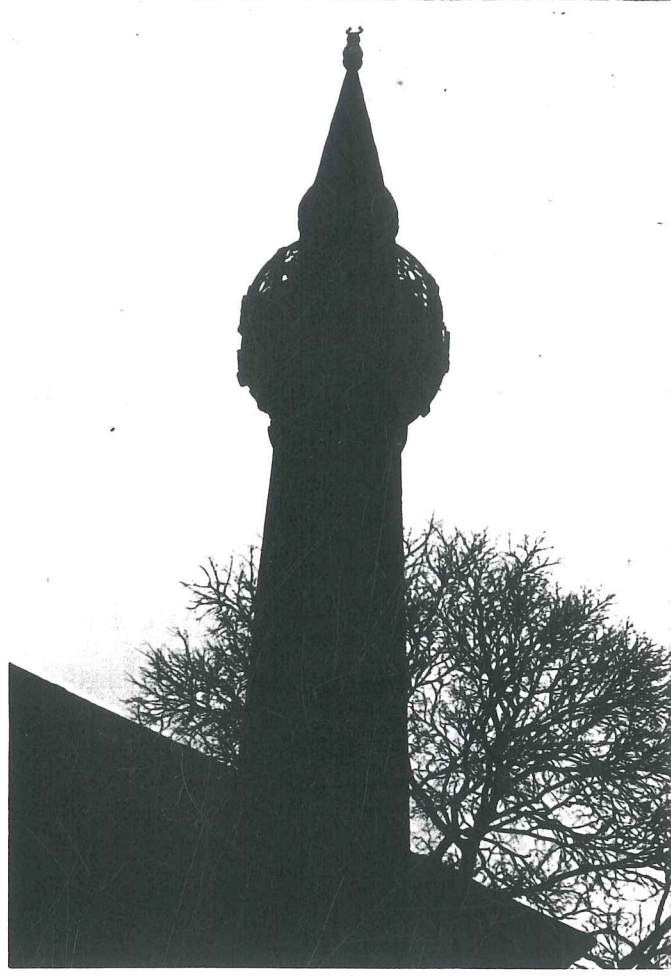
Bu camilerden Nur-u Osmaniye'de ve Laleli Camisi'nde bir iç avlu görülür. Beylerbeyi Camisi'nin önünde de bir avlu mevcuttur. Fakat bu diğer ikisinden farklıdır.

Yapım malzemesi olarak Zeynep Sultan ve Beşir Ağa camileri hariç diğerlerinde kesme küfeki taşları kullanılmıştır. Daha incelen barok minarelerin külahları da farklıdır. Boğumlu bir şekilde olup üzeri taştandır. Gövdelerin dışı tezyinatlıdır. Fakat bu tezyinat klasik minarelerden farklıdır (Perçin, 1952:48). Zeynep Sultan Camisi'nin ise tek şerefeli bir minaresi vardır. Diğer barok camilerden farklı olarak tuğladan yapılmış olan bu minarenin şerefeden sonraki kısmının yıkılmış olması nedeniyle sonradan tekrar yapılmış olması ihtimali vardır. Şerefeden sonraki kısmın daha ince oluşu ve minare külahının diğer barok camilerden farklı olarak, klasik üslupta oluşu böyle bir şüpheyi uyandırmaktadır. Şerefenin alt kısmındaki süslemeler ise barok üslubundadır (Perçin, 1952:27) (Resim 3.17). Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz : Barok camiler batı mimarlığı etkisi altında yapıldıkları için, eski klasik ahenk ve göğe doğru kademelenme, bu camilerde fazlasıyla kaybolmuş durumdadırlar. (Perçin, 1952:50).

3.3.2. ZEYNEP SULTAN SİBYÂN MEKTEBİ

3.3.2.1. SİBYÂN MEKTEBLERİ

Sıbyan, Arapça bir kelime olan Sâbi'nin çoğuludur ve küçük erkek çocuk anlamındadır (Develioğlu, 1962:1085). Sıbyan Mektebi ise küçük erkek çocuklar için açılmış okul demektir. Ancak ismini erkek çocuktan almış olmasına rağmen sıbyan mekteplerinde kız çocuklar da eşit haklarla okutulmuştur (Aksoy, 1968:13).

Resim 3.17 Zeynep Sultan Camisi minaresi.

Sıbyan mekteplerine, hemen her mahallede bulunduğundan mahalle mektebi, binaların taştan yapılması yüzünden taş mektep de denirdi. Genellikle camilerin yanında, büyükçe bir oda, bazen caminin bölümlerinden biri bu hizmete ayrılırdı. Ayrı bina halinde olanları büyük camilerin yanında, oda olanlar da küçük camilerin veya köy camilerinin içindeydi. Fatih, kendi adıyla anılan caminin batı tarafında Dârü'ttalim Mektephane adıyla anılan bir sıbyan mektebi yaptırmıştır (Meydan Larousse, C.11:29).

İslam dinine göre 7 yaşında namaz kılmak farz olduğundan çocuklara bununla ilgili bilgilerin verilmesi gerekiyordu. Bu bakımdan erkek ve kız çocukları, 5,6 ve 7 yaşında sıbyan mektebine başlardı. Bazen daha küçük yaşta kiler de sıbyan mektebine verilir. Belli bir teşkilata ve ortak eğitim ve öğretim sistemine bağlı olmayan bu mektepler, özel vakıfların gelirleri ile ve bu vakıflarda kurulmuş şartlara göre idare edilirdi.

Padişah mektepleri çok zaman imaretlerin yanında olduğu için, öğrenciler aş ocağından parasız yemek yedi. Başkalarının yaptırdığı mekteplerde ise, bu tür kolaylıklardan faydalanmadığı için, öğrenciye ayrıca yemek parası verilirdi. III.Meşrutiyet'e kadar ilk öğretimde devlet bütçesinde ödenek bulunmamaktaydı. Bu nedenle sıbyan mektepleri, vakıfların geliri dışında, çocuklardan haftalık almak suretiyle işleyen hususi mahiyette birer mektep olarak devam etmişlerdi (Türk, C.10:509).

Okula, bedi besmele (besmele ile başlama) denilen bir törenle başlanırdı. Ziyafetler verilir, hocaya hediyeler sunulur, öteki öğrencilere de şeker, simit dağıtılırdı. Yeni başlayan çocuklar giydirilir, altın elmas takılır, işlemeli cüz kesesi boynuna asılırdı. Eski öğrenciler, yeni başlayan öğrenciyi evinden alarak, ilahi ve aminlerle okula götürürlerdi. Buna amin alayı denirdi. Çocuk, hocanın önünde besmele çekerek öğrenime başlardı. Sıbyan mekteplerinde eğitim hocalar yürütürdü. Okulda genellikle bir hoca bulunurdu. Ayrıca hocaya yardımcı olan kalfalar vardı. Hoca bir kısım öğrenciyle uğraşırken, kalfa da başka bir kısmıyla ilgilenirdi (Meydan Larousse, C.11:250) (Resim 3.18).

Resim 3.18 Sıbyan Mektebi'nde çocuklar ve kalfalar (Larousse, 1973: 249).

Çocukların girip çıktıklarını ve dışarıda kimse bulunup bulunmadığını kontrol için hocanın görebileceği bir yerde, duvarda asılı, bir yüzünde "geldi", diğer yüzünde "gitti" yazılı bir yoklama tahtası asılması gelenektir. Mekteplerin birçoğlarında bahçe veya avlu

bulunmaz, çocuklar mektebin aynındaki cami veya mescidin avlusundan faydalanırdı (Yeni Türk, C.2:3544).

Sıbyan mekteplerinde dersler, elifba'dan (alfabe) başlamak üzere Kuran, yazı, ilmihal ve hesaptı. Son dönemlerde bir ay tarih ve coğrafya okunurdu. Kuran'ı düzgün okumak için tevcit, lugat için tuhfe okutulurdu. Özellikle namaz sureleri öğretilirdi. Mektep sabah erken açılır, ikindiye kadar sürerdi. Teneffüs yoktu; yalnız, öğle yemeği tatili verilirdi. Öğrencilerin evleri genellikle okula yakın olduğundan, bunlar yemek için evlerine giderlerdi. Dersler aralıklı olarak verildiği için, teneffüs gerekli görülmezdi. Hatim indiren öğrenci mektebi bitirmiş sayılırdı. Hatim törenle indirilirdi. Hocaya ziyafet ve hediyeler verilirdi. Bundan sonra isteyen medreseye gider, dileyen hıfza çalışırdı. Bunlar dışındakiler de memuriyet veya bir sanata başlardı. Okulda terbiye ve ahlaka önem verilir, cezalar falaka ve dayak ile yerine getirilirdi. Tanzimat devrinde sıbyan mektepleri de yeni bir düzene koyuldu. Sınıflara bölündü (Meydan Larousse, C.11:250) (Resim 3.19).

Resim 3.19 Dersteki hoca ve öğrenciler.

Osmanlıların klasik dönemine ait örnekleri genelde tek katlı yapılardır. Daha sonraki dönemlerinde iki katlı sıbyan mekteplerine rastlanır. Genelde yapım malzemesi taştır. Derslikler genelde kare planlıdır. İki derslikten oluşan örnekler de vardır. Bazı mekteplerin giriş kısmının ön tarafında, bir veya iki tarafı açık sütunlu, fonksiyonu üstü

örtülü oyun yeri olarak belirlenen revak diye adlandırabileceğimiz bir mekan bulunmaktadır (Aksoy, 1968:158).

Planlamada şüphesiz ki en önemli özellik, sınıf hacimlerinin genellikle üst katlara yerleştirilmiş olmasıdır. Çocukların rutubetten korunmalı meselesi (nitekim kitaplıklar da kitapların rutubetten korunması için üst katlara yapılmıştır), ders sırasında sokağın günlük gürültülerinden kaçma ve daha uygun bir ışıklandırma arzusu dersliklerin üst katlara yerleştirilmesinin belli başlı sebeplerindendir (Aksoy, 1968:153).

Zemin katta bazen dükkanlar yer almaktadır (Amucazede Hüseyin Paşa, Süleymaniye, Koca Ragıp Paşa, Atik Ali Paşa Sıbyan Mektepleri), bazen de kapalı oyun yerleri, helalar, çeşmeler, sebiller bulunuyordu (Tavşantaşı, Akarçeşme, Recai Mehemt Efendi, Şah-u Ban Sıbyan Mektepleri).

Sıbyan mektepleri devirlerinin diğer toplumsal yapıları ile kıyaslanırsa, pencereler, merdivenler gibi mimari elemanları, örneğin bir caminin, bir türbenin mimari elemanlarına göre çok daha ufak ölçülerde yapılmışlardır (Aksoy, 1968:158).

3.3.2.2. ZEYNEP SULTAN SİBYÂN MEKTEBİNİN YERLEŞİM ÖZELLİKLERİ

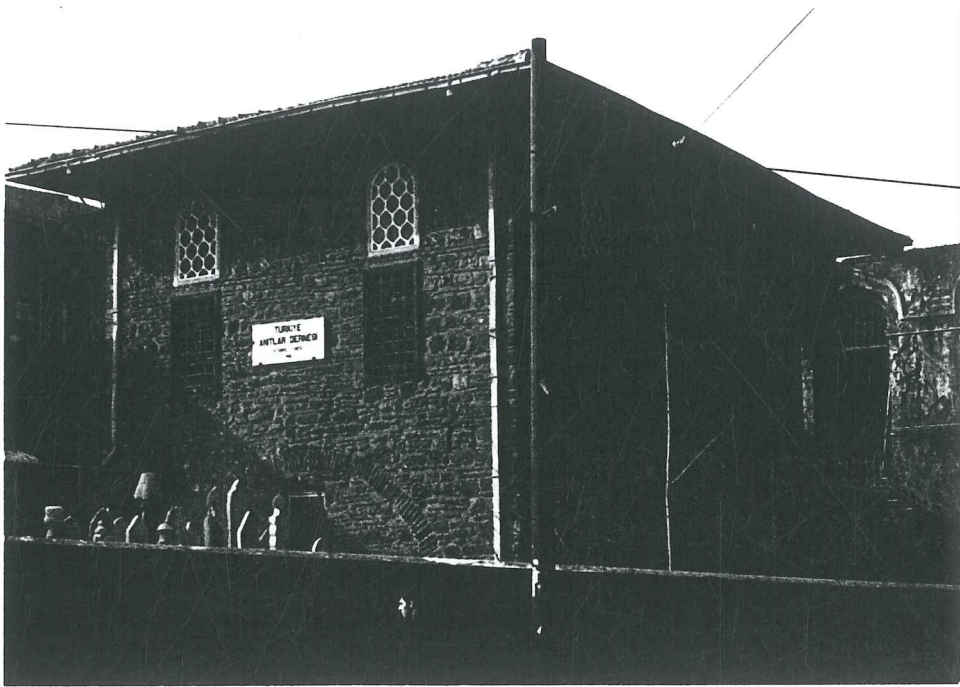
Zeynep Sultan Sıbyan Mektebi 1769 yılında Zeynep Sultan tarafından yaptırılmıştır. Mimarı, Mehmet Tahir Ağa'dır. Külliye içindeki cami ile aynı tarihte inşa edilmiştir.

Herhangi bir külliye içinde yer alan sıbyan mekteplerinin yerleştirilmesinde dikkati çeken en önemli özellik; bu hacimlerin daima içinde buldukları külliye den tecrit edilmiş bir vaziyet planı düzenine göre yapılmış olmasıdır. Nitekim Zeynep Sultan Sıbyan Mektebi de, külliyenin giriş kapısına göre en uzak noktaların birisindedir.

Okullar hemen sokağa açılan özel girişlere, kendi içlerine dönük avlu ve oyun bahçelerine sahiptirler ve daima külliyenin bir dış köşesinde yer alırlar. Şüphesiz bu planlama, büyük ölçüde çocukların oyun ve gürültüleri ile külliyenin diğer parçaları

olan cami, medrese, kütüphane gibi yapılardaki gerekli sükuneti ve yaşayışı zedelemeleri endişesinden doğmaktadır.

Sıbyan mekteplerinin içinde buldukları külliyyeden, adeta müstakil gibi düşünülmesi, başka bir yönden de ilgi çekicidir (Aksoy, 1968:149). Zeynep Sultan Sıbyan Mektebi, mahalle ile külliyyenin keşime noktası diyebileceğimiz bir yerde, yani gündelik hayatla, kültürel faaliyetlerin birbirine değdiği noktada yer almaktadır. Mektep, külliyyenin bir parçası olduğu kadar çevredeki yapılaşmadan da tecrit edilmemiştir (Resim 3.20, 3.21).

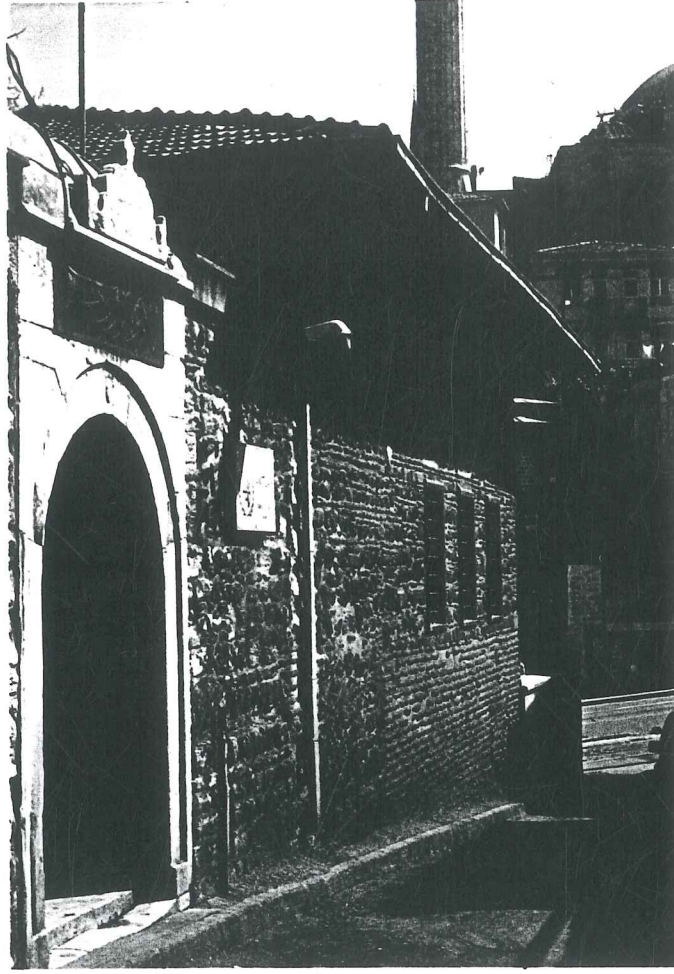

Resim 3.20 Zeynep Sultan Sıbyan Mektebi'nin Alemdar Caddesi'nden görünüşü.

Genelde külliyyenin bütün yapıları bahçeler, avlular, duvarlar, ağaçlıklar gibi çeşitli bölücü elemanlar ile sokaktan mümkün olduğu kadar uzaklaştırılmak istenmiştir. Külliyyenin bir parçası olan sıbyan mektepleri ise daima sokağa yakın yerleştirilmiştir (Aksoy, 1968:150).

Zeynep Sultan Külliyesi'ndeki yapıların yoldan ve çevreden tecrit edilmesi gibi bir endişe yoktur. Özellikle caminin konumu yola oldukça yakındır. Zeynep Sultan Külliyesi'ne ait Zeynep Sultan Sıbyan Mektebi ve Alemdarpaşa Mektebi'nin bir

mahalle ortamını anımsatan dar bir sokakta konumlandırılmış olmaları, ilgi çekicidir. Zeynep Sultan Külliyesi içindeki eğitim yapılarının, külliye içinde buldukları halde

Resim 3.21 Zeynep Sultan Sıbyan Mektebi Külliye girişi kısmındaki cephesi.

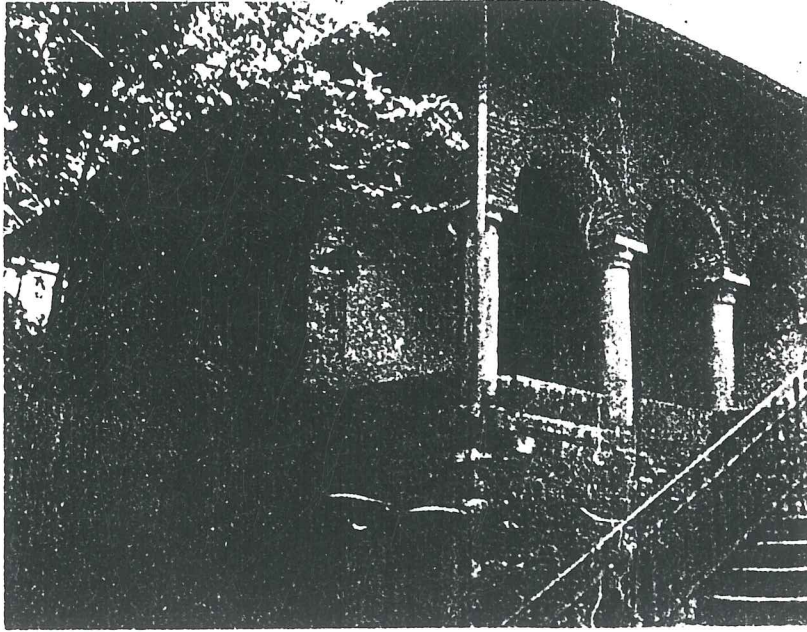
gündelik hayata dönük olarak yapılmaları, Osmanlı toplumu içinde okulun yerini ve eğitimin mahiyetini açıklayan özelliğidir.

Zeynep Sultan Sıbyan Mektebi, Zeynep Sultan Camisi Sokak ile Alemdar Caddesi'nin kesiştiği köşede yer almaktadır. Külliye'nin Zeynep Sultan Camisi Sokağına bakan iki binasından biridir. Külliye'nin batı girişi sıbyan mektebinin hemen yanındadır. Arazinin eğiminden dolayı sıbyan mektebi, Zeynep Sultan Camisi Sokağı tarafından tek katlı, külliye'nin iç avlusundan iki katlı görülmektedir. Külliye'nin Alemdar Caddesi tarafındaki dış avlu duvarı ile sıbyan mektebi arasında kalan alanda, Zeynep Sultan Camisi Haziresi'nin bir bölümü bulunmaktadır. Külliye'nin kurulmuş olduğu alanın

eğimi fazla olduğundan, kot farklılıkları külliyeinin içinde merdivenler yapılarak giderilmeye çalışılmıştır. Külliyeinin batı kapısıyla külliye arasındaki bağlantıyı sağlayan merdivenler, sıbyan mektebi ile Alemdarpaşa Mektebi arasındadır.

3.3.2.3. ZEYNEP SULTAN SİBYÂN MEKTEBİNİN MİMARİ ELEMANLARI

Zeynep Sultan Sıbyan Mektebi mekan olarak kare planlıdır. Kare mekan Osmanlı dinsel mimarisinin ana elmanı sayılmaktadır. Bir çok camiler kare ya da kare plandan geliştirilen üzerine oturtulan kubbelerden teşekkül etmiştir. Osmanlı konut yapılarında da oda formları olarak da kare pek çok kullanılmıştır. Dinsel yapılarda kare, kubbenin getirdiği bir zorunluluk olarak düşünülebilir. Zeynep Sultan Sıbyan Mektebi derslik olarak kare mekanlıdır. Derslik çıkışında, üç kemerden oluşan bir revak bulunur. Sıbyan mektebinin üstü ahşap çatı ile örtülmüştür. Ahşap çatı, dersliğin ve revağın üstünü tamamen örtmektedir. Ahşap çatının, binanın dış beden duvarlarından oldukça fazla konsol çıktığı görülmektedir (Resim 3.22).

Resim 3.22 Sıbyan Mektebi, revağın örtülmemiş hali.

Binayı dikdörtgen planlı olarak düşünürsek, dikdörtgenin uzun iki kenarında üçer adet olmak üzere toplam altı adet pencere bulunmaktadır. Bütün pencerelerin üst kısımlarında alçı pencereler vardır. Bu pencerelerin işlevi, dersliğe ışık sağlamaktır.

Alttaki pencereler ise daha çok havalandırma amaçlıdır. Pencerelerin karşılıklı olarak açılmasına dikkat edilmiştir. Böylece derslikteki gerekli hava akımı sağlanmıştır. Alt sıradaki havalandırma amaçlı pencereler demir lokmalı parmaklıklıdır. Alt ve üst kısımdaki pencerelerin söveleri ve lentolarında kalın bir band dönülerek, bu mimari elemanlar daha çok vurgulanmak istenmiştir.

Zeynep Sultan Sıbyan Mektebi'nin taşıyıcı duvarlarında Osmanlıların geleneksel yapı malzemeleri olan tuğla ve taş kullanıldığı görülmektedir. Fakat dikkat edilecek bir nokta, tuğla ve taş sıralarının düzenli bir sıra oluşturulmamasıdır. Kimi taş sıralarının arasında tuğlalar, kimi tuğla sıralarının arasında da taş sıralar göze çarpmaktadır. Mektebin giriş kısmındaki revakta, üç adet yarım daire kemer bulunmaktadır (Resim 3.23).

Resim 3.23 Sıbyan Mektebi revak modülü.

Sıbyan mektebi Şu an, Türkiye Anıtlar Derneği tarafından kullanılmaktadır. Revak kısmı, alüminyum doğramalar yardımıyla kapatılarak orijinalliği bozulmuŐtur.

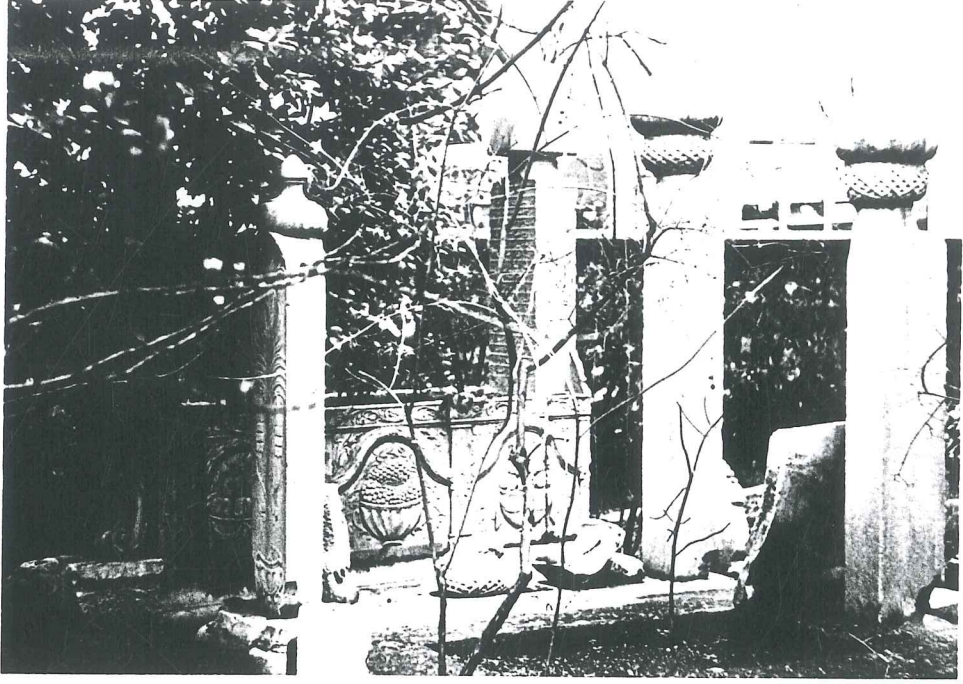
Yapının, Zeynep Sultan Camisi Sokağı tarafındaki cephesi oldukça ilginçtir. Duvar rgs farklılıklar gösterir.  farklı örgü tekniği göze çarpmaktadır. En alt kısımda sadece tuğladan oluşan bir duvar dokusu vardır. Cephenin, külliye giriş kapısına yakın olan kısımlarında, moloz taş örgü sistemine rastlanır. Bu ise yapının değişik zamanlarda onarımlar geçirdiğinin göstergesidir.

3.3.3. ZEYNEP SULTAN CAMİSİ HAZİRESİ

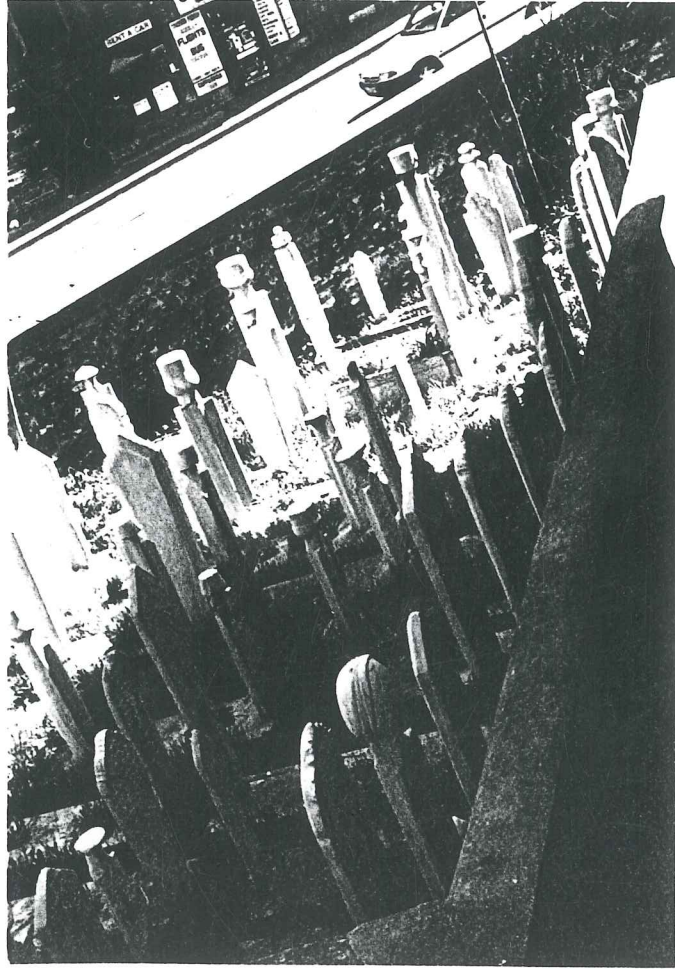
Zeynep Sultan Camisi Haziresi'nin külliye üç bölgesine dağıldığını görüyoruz. Hamidiye Sebili'nin yan tarafındaki külliye giriş kapısından girildiğinde cami dış avlusuna girilir. Bu dış avluda sonradan yapılan WC bulunur. Arazinin eğiminden dolayı dış avlu ile cami i avlusu arasındaki bağlantıyı dokuz adet taş basamak sağlar. Külliye girişinin sol kısmında hazirenin ilk bölümü vardır. Bu ilk bölümde dört adet mezara rastlanır. Bu mezarların  tanesi birbirleriyle yanyana konumdadır. Diğer mezar ise, bu  mezarın uzağındadır. Yanyana bulunan  mezar, Alemdar Mustafa Paşa (1223), Mustafa Refik Efendi (1223), Tahsin Efendi'ye (1223) aittir. Bu  mezara uzak konumdaki mezar ise, İdris Baba'ya (1223) aittir. Külliye bu bölümünde başka mezara rastlanmaz (Resim 3.24).

Hazirenin en büyük kısmı, cami ile sıbyan mektebi arasında kalan alandadır. Hazirenin bu kısmı yakın zamanda, Vakıflar tarafından restore edilmiştir. Önceden duvar diplerinde bulunan mezar taşları, mevcut mezarlara yerleŐtirilmiŐlerdir (Resim 3.25, 3.26).

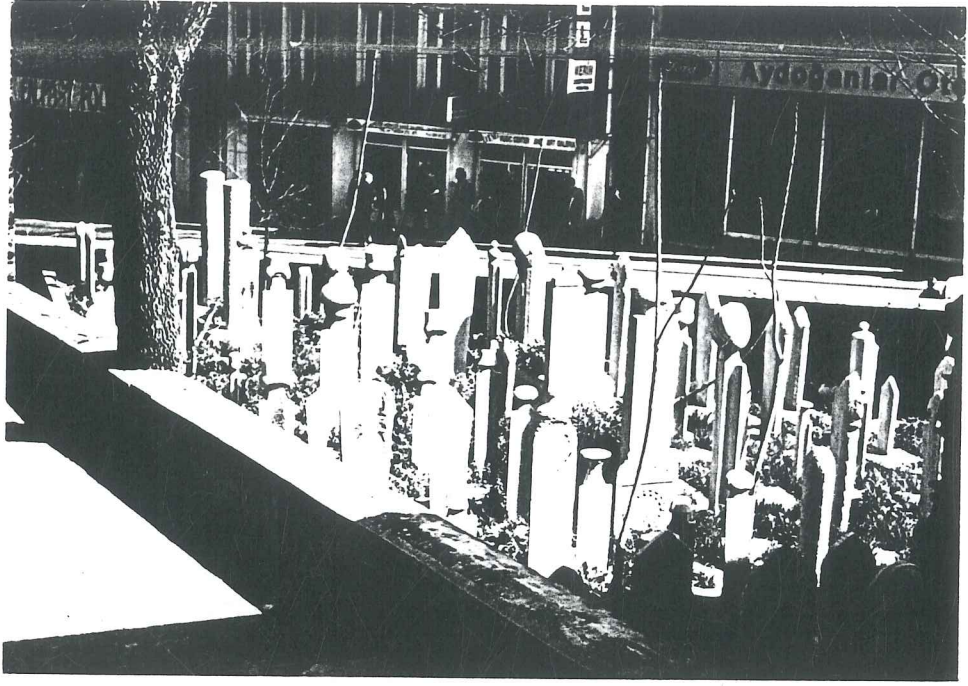
Hazirenin nc ve en son bölümü, sıbyan mektebi ile cami dış avlusu arasındaki küçük alandadır. Zeynep Sultan'ın ve ileri gelen bazı kişilerin mezarları burada bulunmaktadır.

Resim 3.24 Alemdar Mustafa Paşa'nın mezarı.

Resim 3.25 Zeynep Sultan Haziresi.

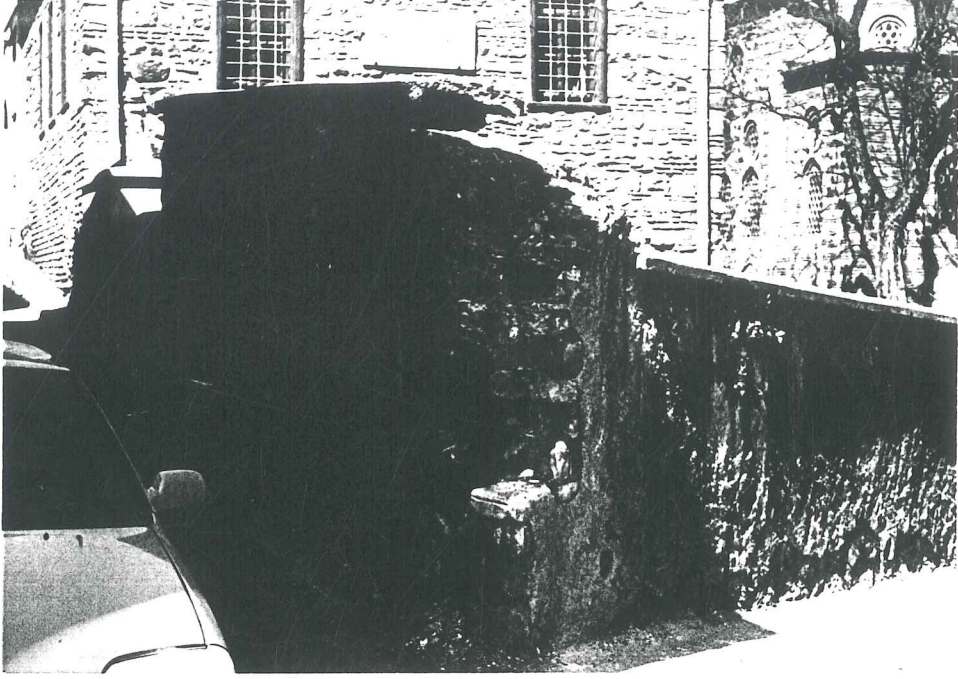

Resim 3.26 Zeynep Sultan Haziresi.

Cami dış avlu duvarının yolun ortasındaki asırlık çınar ağacı hizasında olduğu sanılmaktadır. Alemdar Caddesi'nin istimlak çalışmaları sırasında, yolun genişlemesi sonucu cami dış avlu duvarı geriye çekilmiştir. Bu yüzden cami haziresi de küçülmüştür. Sıbyan mektebi ve Alemdarpaşa Mektebi doğrultusundaki dış duvarın bitim noktası incelendiğinde, eski avlu duvarı ile yeni avlu duvarı rahatça görülür (Resim 3.27, 3.28).

Resim 3.27 Orjinal Külliye duvarının Alemdar Caddesi'nden görünüşü.

Resim 3.28 Orjinal Külliye duvarı.

3.3.3.1. HAZİRENİN İÇİNDE BULUNAN KİTABELER

Zeynep Sultan Camisi Haziresi'nde şu mezarlar tespit edilmiştir.

<u>Sıra No.</u>	<u>İsim</u>	<u>Ölüm tarihi</u>
1	Zeynep Sultan	1183
2	Mehmet Bey	1192
3	Vechi Fatma Hanım	1192
4	Asiye Hanım	1198
5	Behran Ağa	1200
6	Ali Efendi	1201
7	Hemdem Hanım	1201
8	Saliha Kadın	1202
9	Halil Ağa	1202
10	Melekper Hanım	1203
11	Ömer Ağa	1203
12	Ahmed Bey	1204

13	Ahmed Ağa	1204
14	Mihri Hatun	1204
15	Nâzıma Hatun	1205
16	Dilruba Kalfa	1206
17	Ayn-ül Hayat Hanım	1206
18	Lebâbe Kalfa	1206
19	Dilzâr Hanım	1206
20	Ayşe Hanım	1208
21	Şerife Hatice Hatun	1210
22	Mustafa Ağa	1210
23	Hatem Kadın	1210
24	Ayşe Hanım	1212
25	Elifde Kalfa	1213
26	Mehmet Paşa	1216
27	Rukiye Hatun	1217
28	Şerife Emine Hatun	1220
29	Rıfat Hatun	1220
30	Ayşe Hatun	1220
31	Esmâ Hatun	1221
32	Hasan Ağa	1221
33	Mustafa Halimi Efendi	1221
34	Ahmet Bey	1222
35	Şevk-i Dil Kadın	1222
36	Esmâ Hanım	1223
37	Def-i Gam Kalfa	1224
38	Afife Hanım	1228
39	Mustafa İsmet Efendi	1227
40	İbrahim Efendi	1228
41	Hatice Hanım	1228
42	Mehmet Arif Efendi	1228
43	Hüseyin Efendi	1229
44	Mesud Ağa	1229

45	Bekir Ağa	1230
46	Nâzıma Hatun	1232
47	Nefise Hatun	1234
48	Fatma Hanım	1235
49	Fatma Hanım	1237
50	Osman Ağa	1237
51	Raik Hanım	1238
52	Salih Mehmet Bey	1240
53	Kadri Bey	1243
54	Ayşe Hanım	1245
55	Cilve Dilber Hatun	1246
56	Beşir Ağa	1247
57	Nefise Hatun	1247
58	Şerife Emine Hanım	1248
59	Ahmed Reşit Efendi	1250
60	Hatice Edâyi Hanım	1251
61	Hasan Efendi	1252
62	Hatice Hanım	1252
63	Hasan Efendi	1256
64	Mehmet Bey	1259
65	Nazif Ağa	1259
66	Süleyman Efendi	1261
67	Edâyi Kadın	1263
68	Hüsn-ü Fer Kalfa	1266
69	Necib Ağa	1272
70	Hatice Hanım	1272
71	Esmâ Hanım	1272
72	Hüseyin Efendi	1274
73	Bezm-i Tarâb Kalfa	1275
74	Ahmed Bafkiyye Efendi	1279
75	Fidâne Hanım	1279
76	Andelib Hanım	1279

77	Suzinak Kalfa	1280
78	Şerife Selime Hanım	-----
79	Neş'et Ağa	-----
80	Mehmet Emin Ağa	-----
81	Lâtif Ağa	-----
82	Dilgun Hanım	-----
83	Şerife Habibe Kadın	-----
84	Ayşe Hesnâ-zat Hanım	-----
85	Ömer Ağa	-----
86	Mehmet Süheyl Efendi	-----

(Özcömert, 1968:1).

Küllüye'nin sebil tarafındaki giriş kısmındaki hazirede ise 4 mezar bulunmaktadır. Bu mezarlardan Alemdar Mustafa Paşa'nın mezarı süslü bir lahit biçimindedir.

<u>Sıra No.</u>	<u>İsim</u>	<u>Ölüm tarihi</u>
1	Alemdar Mustafa Paşa	1223
2	Mustafa Refik Efendi	1223
3	Tahsin Efendi	1223
4	İdris Baba	1225

(Özcömert, 1968:6).

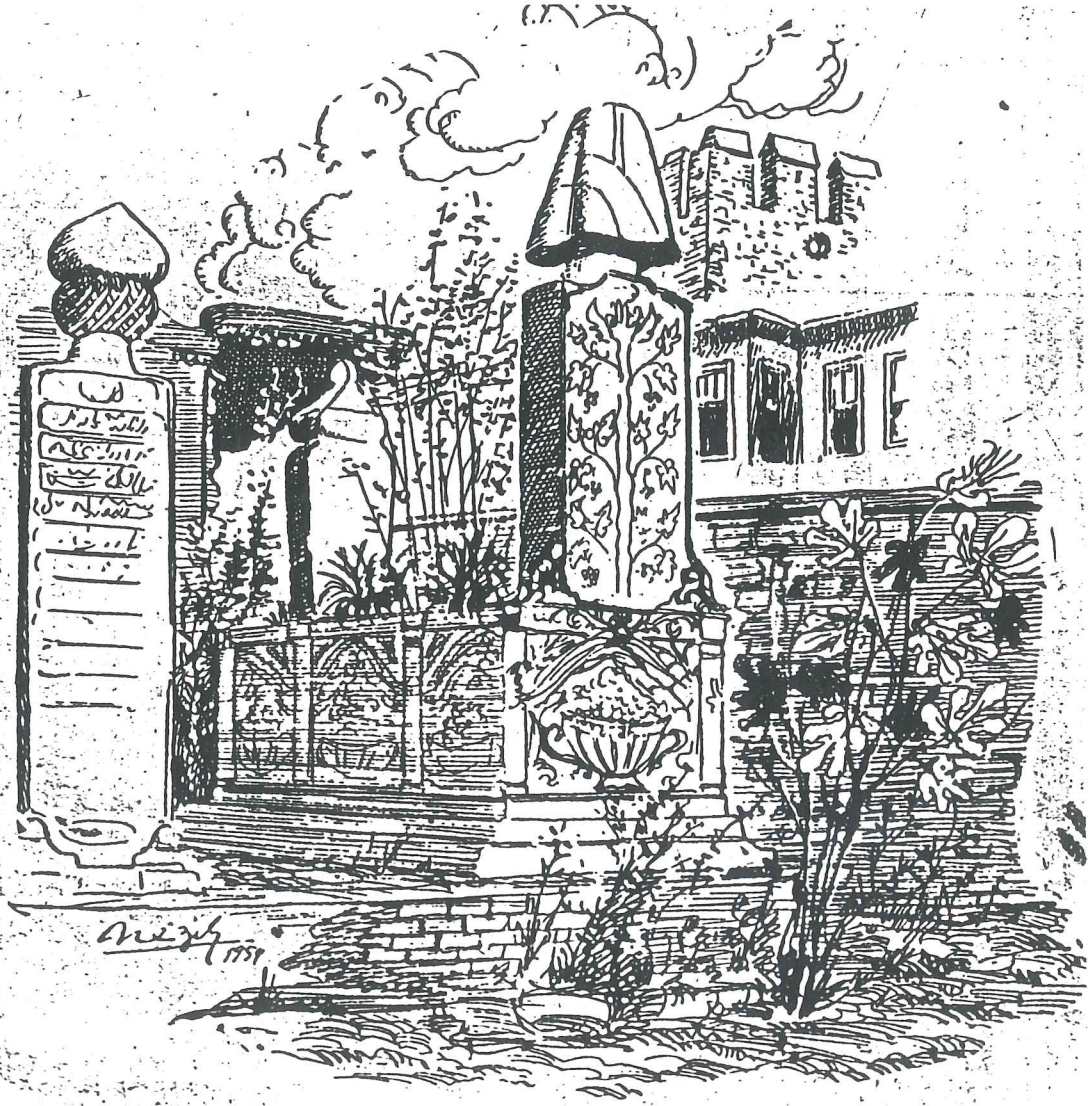
Alemdar Mustafa Paşa'nın Lahit biçimindeki mezarının kitabesinde şunlar yazılmıştır:

Alemdar (Bayraktar) Mustafa Paşa
 Hüve'l Bâki
 Sadr-ı esbâk Maustafa Paşa'yı erbâb-ı fiten
 Tugme-i seyf eylemişti dehre vermişken nizam
 Etmedi hürmet o zalimler sadaret câhına
 Nâsa vâcibken vekil-i padişaha ihtirâm

Pâre pâre eyleyüb cismino bed-ef'âller
 Attılar bir çâh-ı battala bulub bir kaç izan
 Eyelemişken Vaka-ı mevti birkaç yılı mûrur
 Olmamıştı hayyiz-i imkanda tayin-i makam.
 Şimdi Hak mansur edüb sadr-ı Selim-ül-hilkati
 Eyledi olzümreden seyf ile ahz-ı intikam
 Eyleyüb tebyin o düstur-u şehidin kabriniü Namın ipkâ ile kıldı kendisi ipkây-ı nâm
 Dikti taş menziline ... şüphesiz
 Hayr ile meskur efvâh oldu tâ ruz-u kıyam
 Âsâf-ı devrâne ihsân eyletüb ömr-ü tavil
 Eylesün sahib-i mezarı magfîret Rabb-ı enam
 İzzet oldemde demiştım rihlet-i tarihini
 Mustafa Paşa şehidineyledi adn-ı makam
 Sene=1223 (1808-1809)
 (Özcömert, 1968:5).

Hazire içinde en önemli mezarlardan biri de, Alemdar Mustafa Paşa'nın mezarıdır. Alemdar Mustafa Paşa, devrinin önemli kişiklerinden biridir. Ruscuk yeniçerilerinden Hacı Hasan Ağa'nın oğludur. Gençliğinde ziraat ve hayvancılıkla uğraşarak önemli bir servete sahip olmuştur. 1182 (1768) Osmanlı-Rus harbinde 42. Bölük bayraktarı olduğu için, Alemdar ünvanını almıştır. Daha sonraları, İsmail Ağa'nın vefatı üzerine 28 Ocak 1804 'de Ruscuk Ayanı olmuştur. Rus sınırındaki başarıları, dirayeti ve Nizam-ı Cedit hareketine bağlılığıyla dikkat çekmiş, 1807'de vezaret rütbesi verilerek Silistre Valiliği'ne atanmıştır. Aynı sene içinde, İstanbul'da Kabakçı Mustafa isyanı olmuş ve Alemdar'ın tapar derecede sevdiği III.Selim (1789-1807), tahttan indirilmiştir. Bu isyan sonucu olarak, tahta IV.Mustafa geçirilmiş ve sonuçta büyük yenilik hareketlerine cephe alınmış idi. Öte yandan Nizam-ı Cedit taraftarı devlet ileri gelenlerinden bir kısmı, İstanbul'dan kaçarak Alemdar'ın yanına sığınmışlardı. Bu kişilerin de tesiriyle Alemdar Mustafa Paşa, bir darbe ile geçici idareyi yıkma ve III.Selim (1789-1807)'i tekrar tahta çıkarma kararını verdi. Alemdar, 1808'de ordusuyla İstanbul'a geldi ve darbeyi gerçekleştirdi. Fakat, bu darbe sırasında II.Selim de şahit edilmişti. Bunun üzerine tahta III.Mahmut geçti (Süreyya, C.4:460).

Aslında devlet işlerine yabancı bir kişi olan Mustaf Paşa'nın ölçsüz hareketleri, diktatörlüğe kaçan tutumu ve Yeniçerilere karşı takındığı hasmâne tavır, kendisine feci bir son hazırladı. IV. Mustafa ve taraftarlarının kıskırttığı Yeniçeriler, 14 -15 Kasım 1808 gecesi Bâb-ı Âli'de Alemdar'ın etrafını sardılar. Alemdar, yardım gelir ümidiyle kendini bir süre savunduysa da, rakibi olan Kadı Abdurrahman Paşa'nın yardıma gelmemesi sebebiyle, hiçbir çare kalmadığını görerek yanındaki bir barut fiçisini ateşlemek suretiyle intihar etti. Bazı kaynaklara göre de, bu infilakın meydana getirdiği dumanlar yüzünden boğularak ölmüştür. Naaşı, o günün şartlarına uyularak, Yedikule'de bir çukura atılmış, daha sonra Zeynep Sultan Camisi Haziresi'ne nakledilmiştir (Özcömert, 1968:4) (Resim 3.29).

Resim 3.29 Alemdar Paşa'nın lahit biçimindeki mezarı.

3.3.4. HAMİDİYE SEBİLİ

3.3.4.1. SEBİLİ'NİN YERLEŞİM ÖZELLİKLERİ

Hamidiye Sebili, Zeynep Sultan Külliyesi'nin en önemli yapılarından biridir. Bazı kaynaklarda I.Abdülhamid Sebili olarak da isimlendirilmektedir.

Sebil, külliyenin Gülhane Parkı tarafındaki girişinin yanında yer almaktadır. Alemdar Caddesi'nin Sultanahmet'e doğru büyük bir kıvrım yaptığı yerde bulunur (Resim 3.30). Sebilin asıl yeri burası değildir. Bu beş pencereci sebil, daha önce IV.Vakıf Hanı'nın yakınında Hamidiye Türbesi'nin karşısında, dört yol ağzındaki köşede bulunuyordu. IV.Vakıf Hanı'nın yapımı sırasında sebilin taşları numaralanarak kaldırılmış ve bugünkü yerine kurulmuştur (Kumbaracılar, 1938:45).

Hamidiye Sebili'nin külliyenin köşe noktasında yer alması, caddenin her iki yönünden de rahatça algılanmasını sağlamıştır. Sebilin çeşmeleri iki yanındadır. Böylece caddenin farklı kollarından bakıldığında, sebil ve çeşme görülür (Resim 3.31, 3.32). Sebilin pencereleri birbirlerine bir yay çizecek biçimde birleşirler. Pencere aralarında üç adet ince mermer koloncuklar bulunur. Sebil, iki taş basamakla zeminden yükseltilmiştir. Taş basamaklar sebilin formuna uyum gösterecek biçimde yapılmışlardır. Hamidiye Sebili Türk rokoko üslubunun en güzel örneklerindedir.

3.3.4.2. HAMİDİYE SEBİLİ'NİN MİMARİ ÖZELLİKLERİ

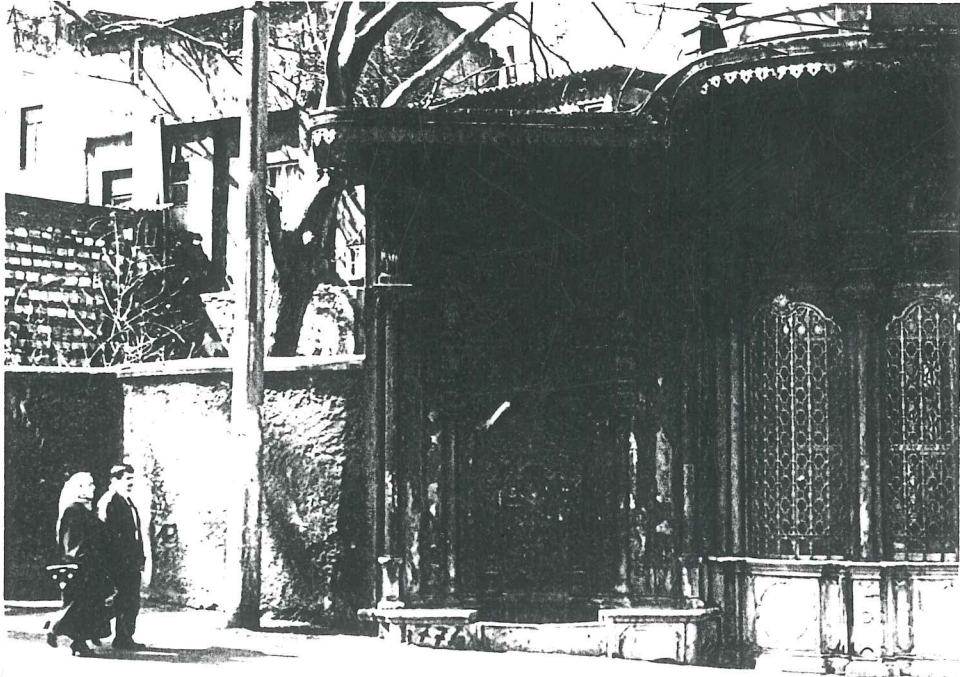
Sebil, 1191 (177) yılında I. Abdülhamit tarafından yaptırılmıştır. Alemdar Caddesi'nde Zeynep Sultan Camisi önünde ve Soğukçeşme Park kapısı karşısındadır. Sebil beş pencereci'dir. Pencere şebekeleri yıldızlı dökme demirdir ve oymalıdır. Şebekeler, yani parmaklıklar 2.10m yüksekliğinde, 1.20m genişliğindedir. Bu şebekelerin altındaki yedişer deliğinden otuzbeş tasla su verilir. Yanında bir çeşmesi olduğu gibi, içindeki çeşmenin üstünde mozaik parçalı mermer levhada 1191 tarihi ile (Duaüssultan sebebülguffan) Enderun-u Humayun Hazineli İsmail Efendi yazılıdır. Sebil oldukça

Resim 3.30 Hamidiye Sebil ve Çeşmesi.

Resim 3.31 Hamidiye Sebili Çeşmesi.

Resim 3.32 Sebül ve Çeşme.

süslüdür. Türk rokocosunun en güzel örneklerindendir. Sebilin saçakları oldukça geniş ve saçak uçlarında metal süslemeler mevcuttur. Saçakları alışıp sıvalı, üzeri kubbeli kurşun kaplıdır. Tahir Ağa Mimarbaşı iken yapılmıştır (Kumbaracılar, 1938:45).

Sebilin iki yanındaki çeşmelerinin, dörder beyitten oluşan kitabesi vardır. Bu kitabeler Lütfi'nindir ve mısraları şunlardır :

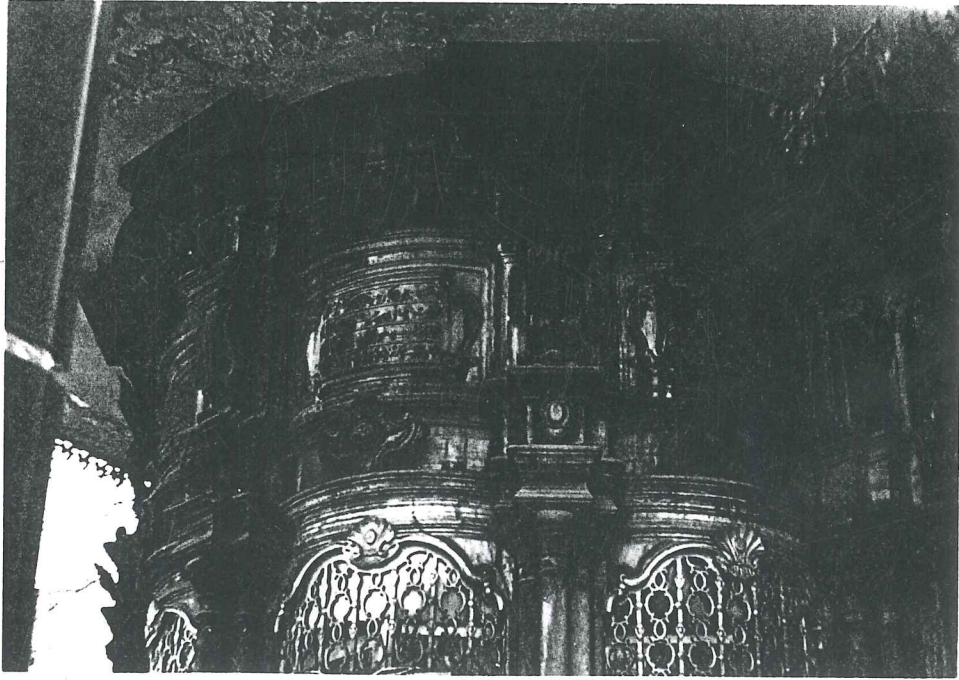
Gays-i midrar-ı kerem cedvel-i enhâr-i himem
 Menba-i cû-yi âtaâ menhel-i ihsân-ü sebâ
 Hüsrev-i dâd-memiş Hazreti Sultan Hamid
 Etti bârân-i adâletle cihân-ı irvâ
 Zer-ü simi su gibi sarfederek kılmıştır
 Dest-i ihsânı bu ser çeşmeyi sâfi icrâ
 ola her katresi bir bahr-i amik-i güfrân
 Sâki-i kevser ile haşr ide Ukbâda Hüdâ
 Jâle-i adli ile buldu tarâvet âlem
 Açulup gülmededir gonçe-i tab'ı züefâ
 Dolanıp dergehin ol şah-i adâlet-câhın
 Yüz sürer pâyına câlar gibi eshâb-ı safâ
 Âlem-i şevket-i serv-i çemen-i nusret olup
 Aka tiğindan ânın su gibi hûn-ı a'dâ
 Görüp itmamını âsâr-i cihândârının
 Bendesini Hayr-i hoşgû-yi sadakat-peymâ
 Vasfin imlâda zebâban-ı kalemi ahreş iken
 Nâgehân yâver olub mu'ciz-i ilham-i Hüdâ
 Yazdı tarihini ânın getürdi "Lâli"
 Kevserin aynı edğil mi bu sebil-i zibâ

1191 (1777)

Bu kitabenin hattatı ise devrinin ustalarından Yesârizâde Mehmed Esâd Efendi'dir (Tanışık, 1943:47). Sebilin pencere üstlerindeki beş kıtalık kitabeler Hayri Efendi'nin manzumesidir. Ve şöyledir :

Zi'l-i Hüdâ-yi müsteân Şahinşeyh-i kern-ü mekân
 Bâbında ânın husrevân ihsânını eyler ümid
 Feyz-ü zül 02261-i meşreb-i sirâb eder her matlâbi
 Devrinde çarhın kevkebi her biri hurşid-i sâid
 Mir`ât-ı tâ`ı enveri hurşid olur reşk-âveri
 Ef`âl-i hayrin masderi ol tab-ı pür-nûr-ü reşid
 Rûh-i Hüseyni şâd edib feyzinden istımdâ edib
 Bu çeşmeyi bünyâd edib atşâdı kıldı müstefid
 Leb-teşnesi âb-ı hayat şerminden olmuş nâbedid
 Atşân eder tâ cüstcu suyu cihânda sû-be- sû
 Fermânın mâhend-i cû icrâ ede Rabb-i mecid
 Lûtfi kazub mermere nam oldu en`âm içre benâm
 Yazdı iki tarih-i tam her biri mümtâz-ü vâhid
 Rûh-i Hüseyni şâd ile mâ-i safâyı ver dile
 Zemzem akıttı cûd ile Şah-i cihân Abdülhamid

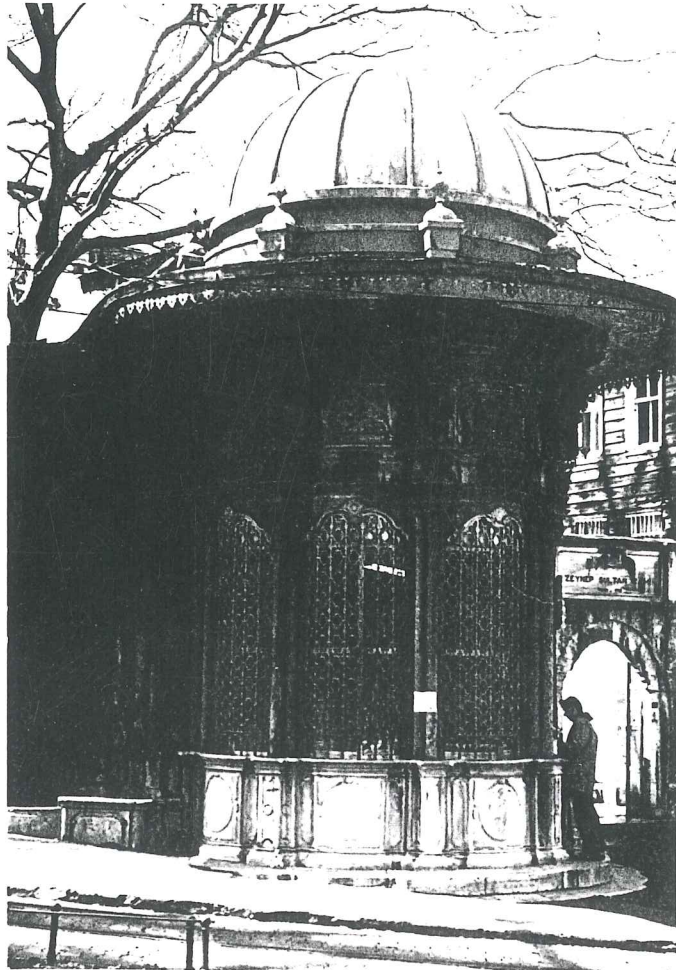
1191 (1777) (Tanışık, 1943:48) (Resim 3.33).

Resim 3.33 Hamidiye Sebili kitabesi.

3.3.4.3. HAMİDİYE SEBİLİ'NİN DİĞER SEBİLLER İLE KARŞILAŞTIRILMASI

Hamidiye Sebili (I. Abdülhamid Sebili) 1777 tarihinde yaptırılmıştır. Bugün Soğukçeşme'ye aktarılan sebil ile iki yanındaki çeşmeler, birbirleriyle dik açı yapacak biçimde yerleştirilmiştir. Böylece meydana gelen sokak köşesi, her iki yandan da özdeş görünümdedir. Sebil, Nur-u Osmaniye (1757) türünün bir çeşitlemesidir. Basamaklı taşıyıcılar hizasında kırılan zengin profilli kornişler, bunlar arasını dolduran eğri yüzeyler ve bu yüzeylerin üzerindeki kimi oyma, kimi kabartma, zengin ve çeşitli bezem kalabalığı bu tür sebillerin özgün temalarıdır. Hamidiye Sebili'ne, Mehmet Emin Ağa Sebili kompozisyonundan türeyen, Nur-u Osmaniye'de (1757) kesin biçimini kazanan ve III.Selim (1789-1807) devrinin Mihrişah Sebili'ne kadar hemen hemen değişmeden tekrarlanan bir sebil tipi olarak bakılabilir. Hamidiye Sebili'ni diğer sebillerden ayıran önemli nokta ise, "Selâtin Sebili", yani I.Abdülhamit'in (1774-1789) kendi adına yaptırdığı bir sebil olmasıdır (Arel, 1975:74) (Resim 3.34).

Resim 3.34 Hamidiye Sebili.

Zeynep Sultan Külliyesi'ne ait asıl sebil, cami ve sıbyan mektebi ile aynı tarihte yaptırılmış olan sebildir. Kaynaklarda "Zeynep Sultan Sebili" diye geçen bu sebil, 1183 (1769) yılında Zeynep Sultan tarafından yaptırılmıştır. Bu sebil 1288 (1871) tarihinde, atlı tramvayın yapılması üzerine yola istimlak edilerek yıktırılmıştır. Bir müddet sonra, Zeynep Sultan Camisi mütevellisi Hatice Hanım bu sebilin yıkıntuları ile şimdiki sebilin yanında bulunan çeşmenin yerinde bir sebil yaptırmakta iken vefat etmiş, sebil yarım kalmıştır. Bu sebil de, şimdiki Hamidiye Sebili'nin buraya nakil edilmesi sebebiyle yıktırılmıştır (Kumbaracılar, 1938:43).

4. ALEMDARPAŞA MEKTEBİ

4.1. YAPININ GENEL ÖZELLİKLERİ

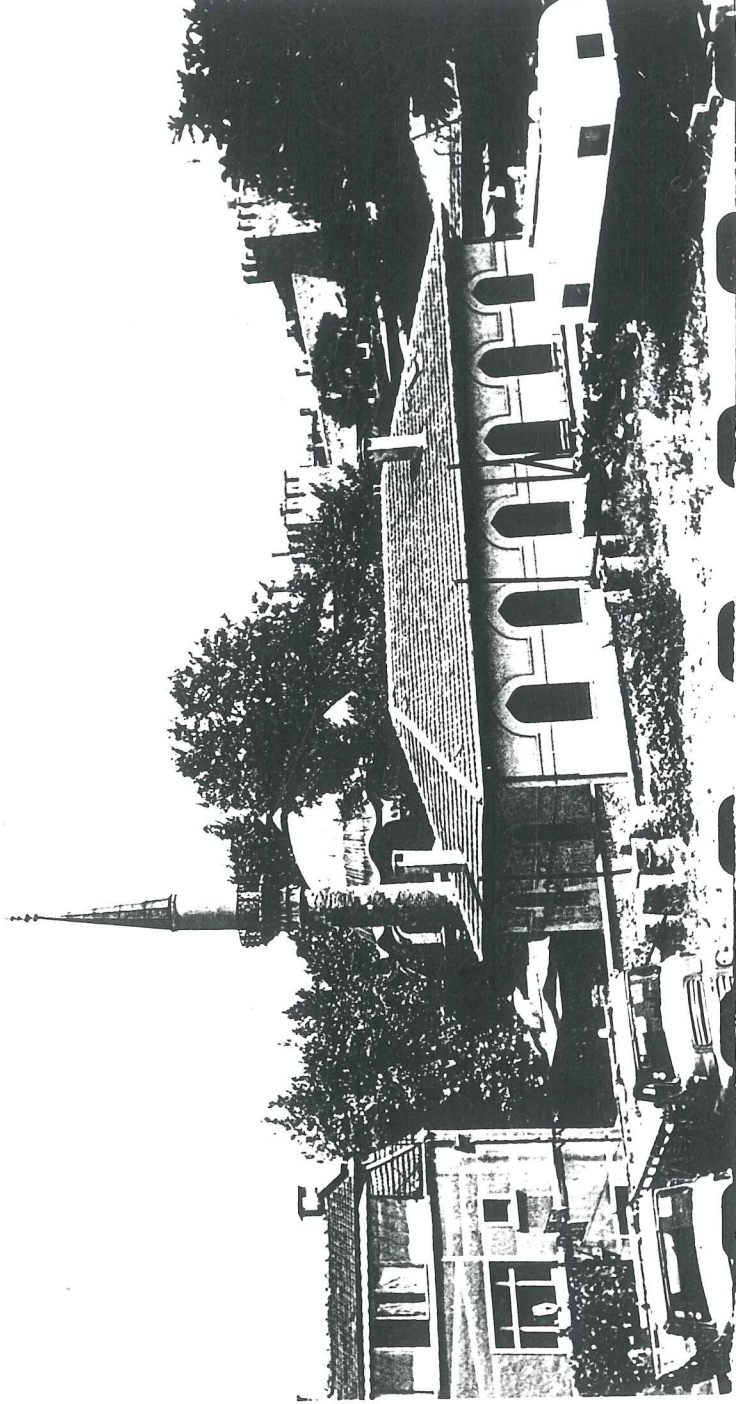
Alemdarpaşa Mektebi, İstanbul Eminönü ilçesinde 29 oda 2 parselde bulunan vakıf eseridir. Sivil mimarlık örneklerinden olan bu tuğla mektebin yapım tarihi, kesin olarak bilinmemektedir. Mektep, külliyeinin diğer yapılarıyla mimari açıdan karşılaştırıldığında bir çok yönden farklılıklar gösterir. Bütün mimari elemanlar incelendiğinde, Alemdarpaşa Mektebi'nin 1900'lü yılların başında yapıldığı anlaşılmaktadır. Mektep binasında kullanılan Fransız malı delikli tuğlalar, kalın kat ve pencere silmeleri, pencere ve kapı formları, sivri kemerler, mektebin plan özellikleri, yapının devri hakkında bilgi vermektedir.

Yapı, 1970 yılında büyük bir yangın geçirmiş ve kullanılmaz hale gelmiştir. Mektep binası yangına kadar ilkokul olarak kullanılmıştır. Şu anda bina oldukça kötü durumdadır. Konut olarak kullanılmaktadır. Bu yüzden bazı bölümlere ilaveler yapılmıştır. Bu ilaveler binanın orijinalliğini bozmuştur (Resim 4.1).

4.2. PLANLAMA ÖZELLİKLERİ

Alemdarpaşa Mektebi şekil olarak 20.65m x 11.40m boyutlarında dikdörtgen planlıdır. Yığma sistem olarak inşa edilmiştir. Yapı malzemesi olarak tamamen tuğla kullanılmıştır. Mektep iki katlıdır. Kat yüksekliği 4.10m 'dir. Üst katta dokuz adet kapalı hacim bulunmaktadır. Bu hacimler yanyana dizilmiş sınıflar halindedir. Binaya Zeynep Sultan Sokağı tarafından bakıldığında tek katlı, külliye avlusundan bakıldığında iki katlı gözükmektedir.

Binanın üst katındaki sınıfların iki tanesi büyük, altı tanesi küçük boyutludur. Küçük olan sınıfların boyutları ortalama 3.35m x 4.00m' dir. Büyük sınıfların boyutları ise ortalama 6.95m x 5.15m' dir. Alt katta ise hizmet hacimlerinin bulunduğu sanılmaktadır. Ebatları birbirinden farklı dokuz hacim bulunmaktadır.

Resim 4.1 Alemdarpaşa Mektebi'nin yangından önceki durumu.

Binaya giriş mektep güney cephesindeki 1.50m x 2.95m boyutlarındaki çift kanatlı büyük ahşap bir kapıyla sağlanmaktadır. Giriş kısmında 2.00m x 2.25m ebadında bir rüzgarlık yer almaktadır. Binanın külliye avlusu tarafındaki cephesinin orta kısmında, alt kat ile orta kat arasındaki bağlantıyı sağlayan “U” planlı bir merdiven bulunmaktadır. Merdiven toplam 23 rıhtlıdır, çift sahanlıklıdır. Üst katta merdiven başlangıcının yan tarafında ahşap camekanlı bir bölme bulunmaktadır. Bu ahşap bölme, yine ahşap döşeme kirişleriyle taşınmıştır (Resim 4.2).

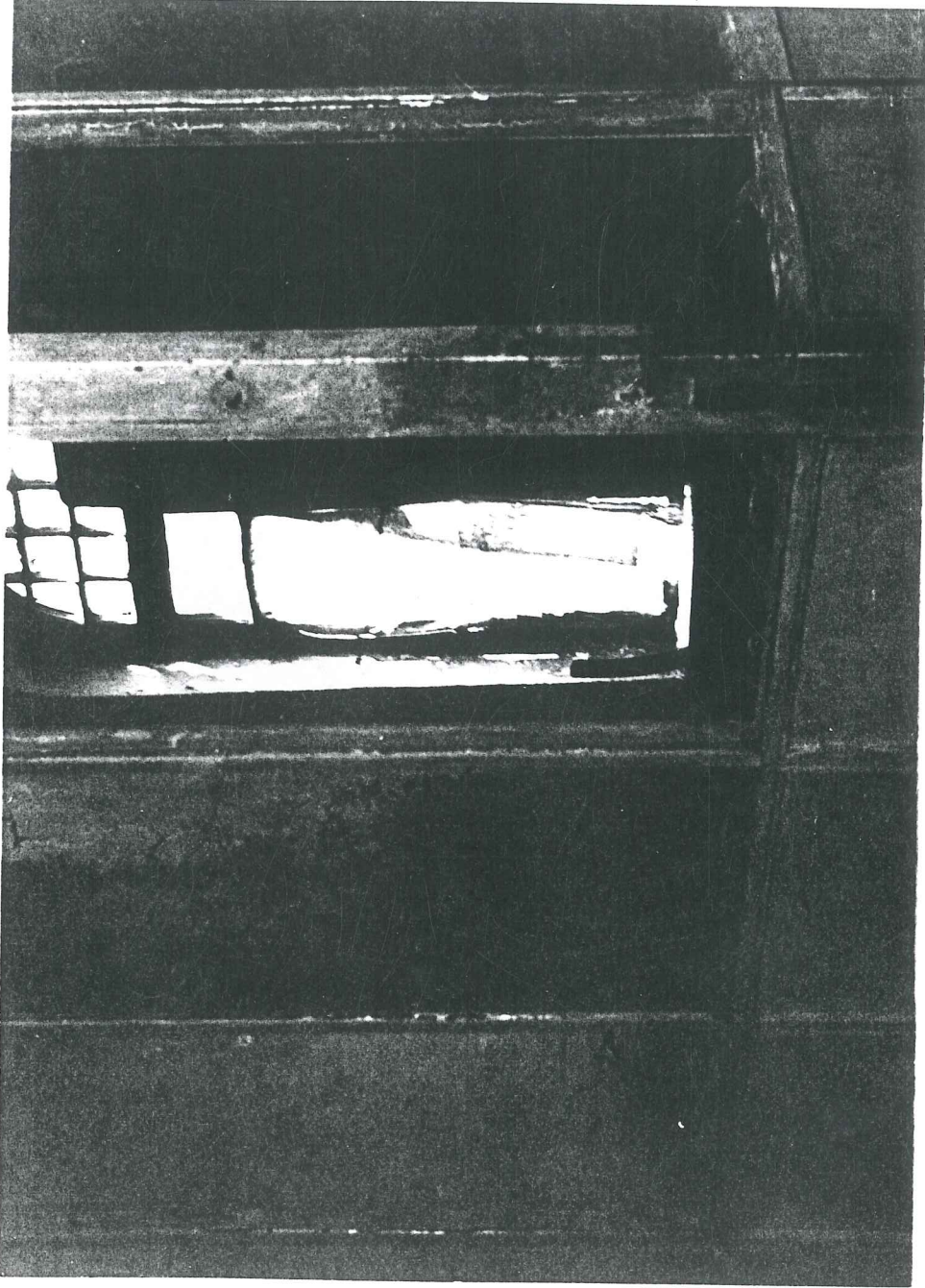
Binanın döşeme sistemi volta döşemedir. Sınıflar arasındaki sirkülasyon, “T” planlı bir koridorla sağlanmaktadır. Alt katta, binanın dışarıya açılan bir diğer kapısı da merdivenin bittiği yerdedir. Kapının boyutları 1.38m x 2.45m’dir. Mektebin külliye avlusuna açılan kapısıdır (Resim 4.3).

Planlama açısından, bina orijinalliğini büyük ölçüde korumaktadır. Binaya sonradan bazı ilaveler yapılmıştır. Bu ilaveler, binanın orijinalliğini az da olsa bozmaktadır. Üst ve alt katta bazı hacimler bölme amaçlı duvarlarla düzenlenerek muhtes mekanlar oluşturulmuştur. Bu mekanlar daha çok WC amaçlı mekanlardır.

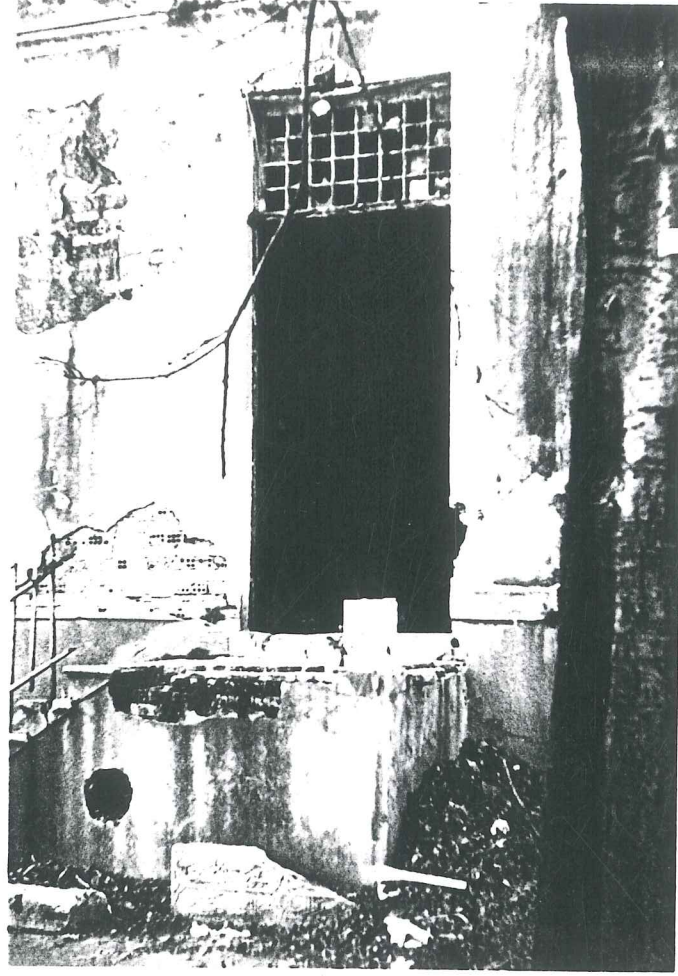
4.3. YERLEŞME ÖZELLİĞİ

Alemdarpaşa Mektebi, Zeynep Sultan Camisi Sokağı’na paralel yerleşim özelliği gösterir. Dikdörtgen planlı mektebin uzun kenarı bu sokağa paraleldir. Sokakla mektebi, bir yaya kaldırımını ayırmaktadır (Resim 4.4). Alemdarpaşa Mektebi, Zeynep Sultan Külliyesi’nin sınır yapılarından biridir. Daha önce belirtildiği gibi diğer sınır yapılarından biri Sıbyan Mektebi’dir. Eğitim amaçlı iki yapının, külliye aynı bölgesinden planlanması oldukça dikkat çekicidir.

Alemdarpaşa Mektebi kuzey-güney aksında bir yerleşim özelliği göstermektedir. Mektebin kısa cephelerinin yan kısımlarında külliye avlusuna inen merdivenler yer almaktadır. Bu merdivenler mektep binasını, sıbyan mektebi ve sonradan inşa edilmiş olan imam evinden koparmıştır. İmamevi, daha önce külliye batı giriş kapısı

Resim 4.2 Mektep içindeki ahşap camekanlı bölüm.

Resim 4.3 Alemdarpaşa Mektebi avlu kapısı.

tarafında, cami iç avlu duvarına bitişik olarak yapılmış, daha sonra yıkılmıştır (Resim 4.5, 4.6).

Alemdarpaşa Mektebi'nin yan taraflarındaki merdivenlerden külliye iç bahçesine inilir. İç bahçenin sağ tarafında Zeynep Sultan Camisi Haziresi, ön tarafında Zeynep Sultan Camisi, sol tarafında muhtes kargir bir duvar bulunmaktadır. Avlunun tam ortasında, korumaya alınmış bir ağaç vardır. Muhtes kargir duvarın diğer kısmında Alemdarpaşa Mektebi'nin bir kısmı ve imam evi bulunmaktadır (Resim 4.7).

Resim 4.4 Alemdarpaşa Mektebi yol cephesi.

Resim 4.5 Alemdarpaşa Mektebi girişi.

Mektep binası, külliye içinden, külliye'nin bir binası olarak gözükmele beraber, Zeynep Sultan Camisi sokağı'ndan, sokağa ait bir yerleşim özelliği göstermektedir. Mektebin hemen yanında külliye'nin batı giriş kapısı bulunur. Külliye'ye bu kapıdan girildiğinde, dikdörtgen bir sahanlığa ulaşılır. Sahanlığın sağ tarafında sıbyan mektebinin giriş kısmı yer alır. Alemdarpaşa Mektebi'nin giriş sahanlığının solunda yer almasına rağmen giriş, sahanlıkla aynı kotta değildir. İki basamak sonra giriş kapısına ulaşılır.

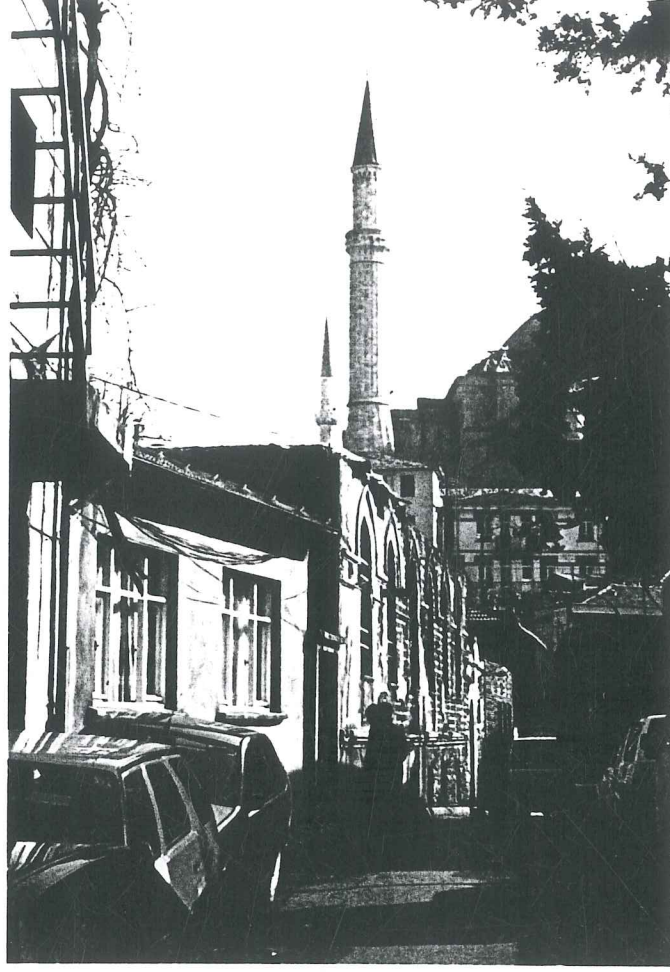
Resim 4.6 Alemdarpaşa Mektep yanındaki imam evi.

4.4. MİMARİ ÖZELLİKLER

4.4.1. MİMARİ ELEMANLAR

4.4.1.1. KAPILAR

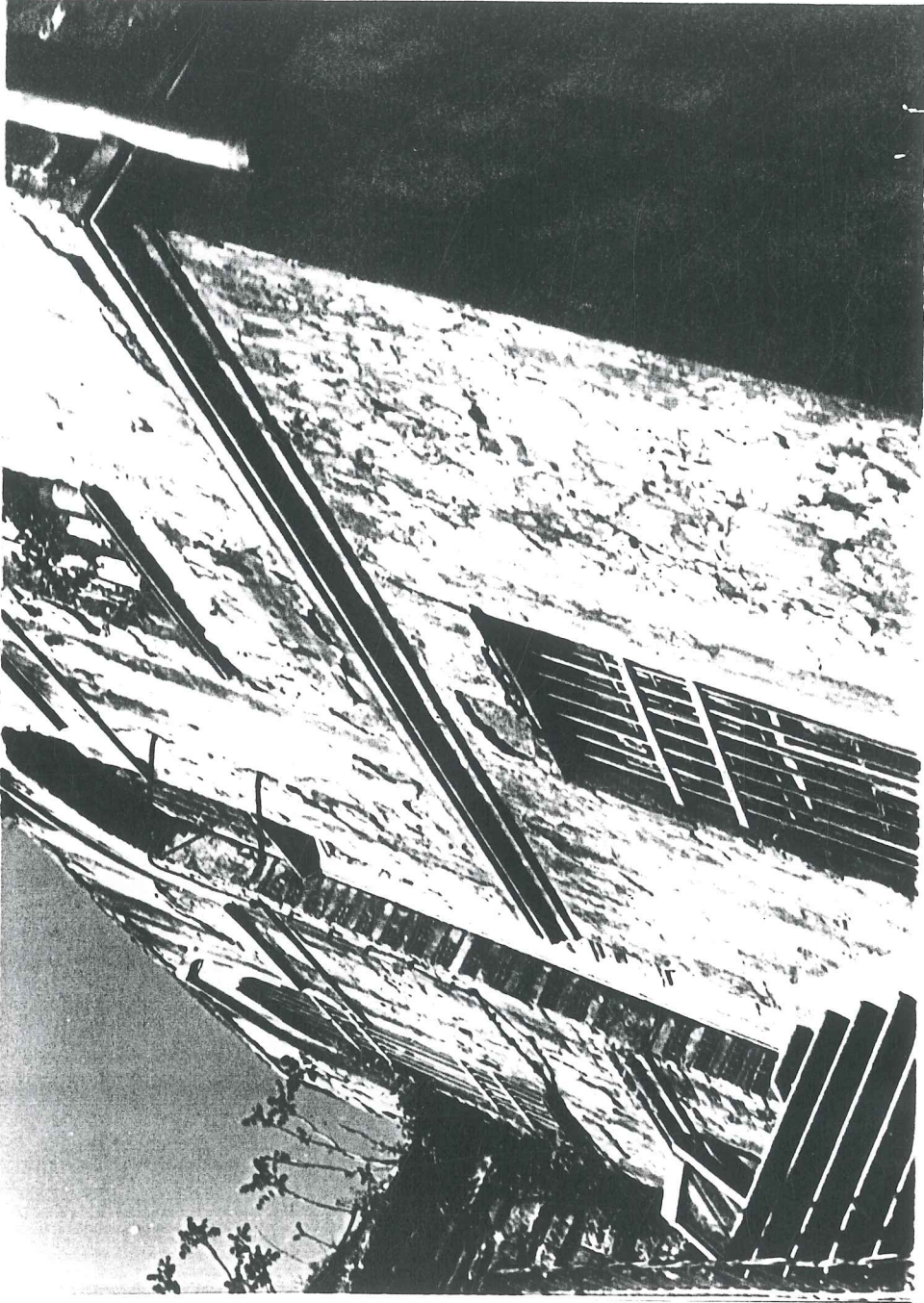
Alemdarpaşa Mektebi'nin ana giriş kapısı, binanın güney cephesindedir. 1.50m x 2.95m boyutlarında çift kanatlı ahşap kapıdır. Kapının lento kısmı çift merkezli teğet kemerdir. Kemer tamamen tuğladan yapılmıştır. Kapının üst tarafında, kemerin formunda ahşap ızgaralı ışıklık bulunmaktadır. Lento kemerine üst kattaki bütün pencerelerde rastlanır. Giriş cephesinde mimari kompozisyonun bozulmaması endişesiyle, giriş kapısı lentosu, kemer biçiminde yapılmıştır. Ahşap ızgaralı kapı üstü

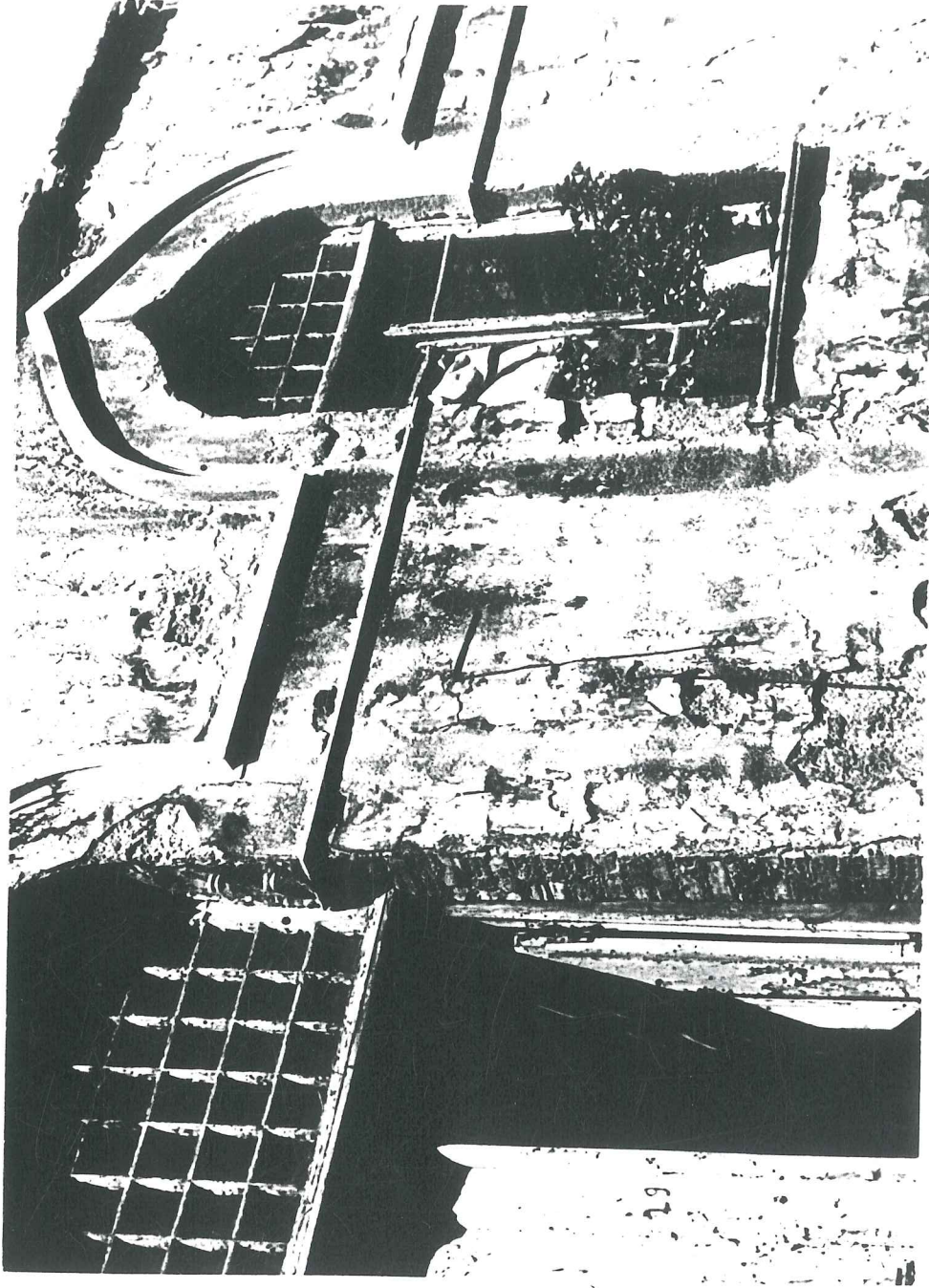
Resim 4.7 Alemdarpaşa Mektebi ve imam evi.

ışıklık, girişte rüzgarlığı ve holün bir kısmını doğal olarak aydınlatmaktadır (Resim 4.8, 4.9).

Giriş kapısında üç adet göbek bulunmaktadır. Üst kısımdaki göbek büyük, ortadaki göbek en küçük ve alttaki göbek ise üst göbeğin biraz küçüğüdür. Kapının önünde, iki taş basamak bulunmaktadır. Kapı kasası ahşap olup, tuğla duvar dibine tesbit edilmiştir. Alemdarpaşa Mektebi'nin alt katında dokuz, üst katında dokuz olmak üzere toplam onsekiz ahşap kapı bulunmaktadır. Kapı genişlikleri 78cm ile 92cm arasında değişmektedir. Yükseklikleri ise 205cm ile 217cm arasında değişmektedir. Kapıların kasaları ve kanatları masif ahşaptır.

Resim 4.8 Mektep girişindeki kapılar ve pencereler.

Resim 4.9 Kapı ve pencerelerdeki ahşap ızgaralı ışıklıklar.

Alt katta 1.38m x 2.45m ebatlarında, külliye avlusuna çıkan bir kapı mevcuttur. Kapının kanatları şu an mevcut değildir. Sadece kasası vardır. Buradaki dış kapıda loto, düz tuğla örgü ile yapılmıştır. Kapının üst kısmında, ahşap kafeslemeler göze çarpmaktadır. Kafeslerin içindeki aydınlatma amaçlı camların çoğu kırılmıştır. Kapının önündeki yedi basamak ile avlu-mektep arasındaki bağlantı sağlanmıştır.

4.4.1.2. PENCERELER

Pencere, genel olarak yapının içinde ışık ve havanın gimesini, dışarı ile görsel bağlantının sağlanmasını, hacimlerin birbiri ile kurmalarını sağlayan açıklıklar olarak tanımlanabilir. Alemdarpaşa Mektebi'ndeki pencerelerde mekanların havalanmasını ve ışık almasını çift kanatlar sağlamaktadır. Mekanların daha fazla ışık alması için pencere üzerindeki ahşap ızgaralı bölümler yapılmıştır (Resim 4.10).

Resim 4.10 Pencere detayı.

Zeynep Sultan Camisi Sokağı tarafındaki cephe pencereleri bir tam sıra, bir yarım sıradır. Tam sıra pencerelerin lentoları çift merkezli teğet kemer biçimindedir. Bu cephede toplam altı adet kemerli pencere bulunmaktadır. Alt sıradaki yarım pencereler de altı tanedir. Bu pencerelerin yarısı yol seviyesinin altında kalmaktadır. Lentoları düz olarak geçilmiştir. Külliye avlusu tarafındaki cephe pencerelerinde de aynı mimari düzen hakimdir. Üst katta altı kemer lentolu pencere, alt katta ise beş düz lentolu pencere bulunur. Bina, avlu tarafında iki kat yüksekliğinde olduğundan alt sıradaki pencereler tam boydadır. Alt sıradaki pencerelerde de ahşap ızgaralı ışıklar bulunur. Alt kat ile üst kat pencereleri genişlik ve yükseklik olarak aynı boyutlardadır (1.20m x 2.45m) (Resim 4.11, 4.12).

Resim 4.11 Mektep avlu cephesindeki pencereler.

Alemdarpaşa Mektebi'nin giriş cephesinde toplam üç adet pencere bulunur. Üst kattaki iki pencere, diğer cephelerdeki gibi teğet kemer lentoludur. Giriş kapısının sağında ve solunda yer alırlar. Diğer pencere ise alt kata ait olup, düz lentoludur. Binanın imamevi tarafındaki cephede de iki üst katta, iki alt katta olmak üzere toplam dört pencere vardır. Üstteki ve alttaki pencerelerin özelliği diğer cephelerdeki pencerelerle aynıdır. Tüm pencerelere demir korkuluklar vardır.

Resim 4.12 Mektep avlu cephesi.

4.4.1.3. KEMERLER

Alemdarpaşa Mektebi'nde tek çeşit kemer bulunur. Kemer, kapı ve pencerelerde lento olarak kullanılmıştır. Lentolar, çift merkezli teğet kemerden oluşturulmuştur. Kemerler delikli tuğlalardan örülmüştür. Kemerin üst kısmında kemere paralel silmeler vardır. Bu silmeler kemerin daha çok vurgulanmasını sağlamıştır. Kemer etrafındaki bu silmeler, yapının devir özelliklerini yansıtmaktadır (Resim 4.13).

4.4.1.4. MERDİVEN

Yapının giriş kısmında iki karomozaik basamak bulunur. Bu basamaklardan dolayı dış döşeme ile rüzgarlık döşemesi arasında 36cm' lik kot farkı oluşmaktadır. Rüzgarlık döşemesi ile üst kat döşemesi arasında arasında altı basamak vardır. İki döşeme arasında toplam 115cm kot farkı bulunur.

Alt kat ile üst kat arasındaki düşey sirkülasyonu, binanın orta kısmındaki "U" biçimindeki merdiven sağlar. İki sahanlıklı bu merdiven toplam 23 rıhtlıdır. İki kat

Resim 4.12 Mektep avlu cephesi.

4.4.1.3. KEMERLER

Alemdarpaşa Mektebi'nde tek çeşit kemer bulunur. Kemer, kapı ve pencerelerde lento olarak kullanılmıştır. Lentolar, çift merkezli teğet kemerden oluşturulmuştur. Kemerler delikli tuğlalardan örülmüştür. Kemerin üst kısmında kemere paralel silmeler vardır. Bu silmeler kemerin daha çok vurgulanmasını sağlamıştır. Kemer etrafındaki bu silmeler, yapının devir özelliklerini yansıtmaktadır (Resim 4.13).

4.4.1.4. MERDİVEN

Yapının giriş kısmında iki karomozaik basamak bulunur. Bu basamaklardan dolayı dış döşeme ile rüzgarlık döşemesi arasında 36cm' lik kot farkı oluşmaktadır. Rüzgarlık döşemesi ile üst kat döşemesi arasında arasında altı basamak vardır. İki döşeme arasında toplam 115cm kot farkı bulunur.

Alt kat ile üst kat arasındaki düşey sirkülasyonu, binanın orta kısmındaki "U" biçimindeki merdiven sağlar. İki sahanlıklı bu merdiven toplam 23 rıhtlıdır. İki kat

döşemesi arasındaki yükseklik 4.10m'dir. Karomozaik basamaklar birbirinin üzerine bindirilerek taşıtılmıştır.

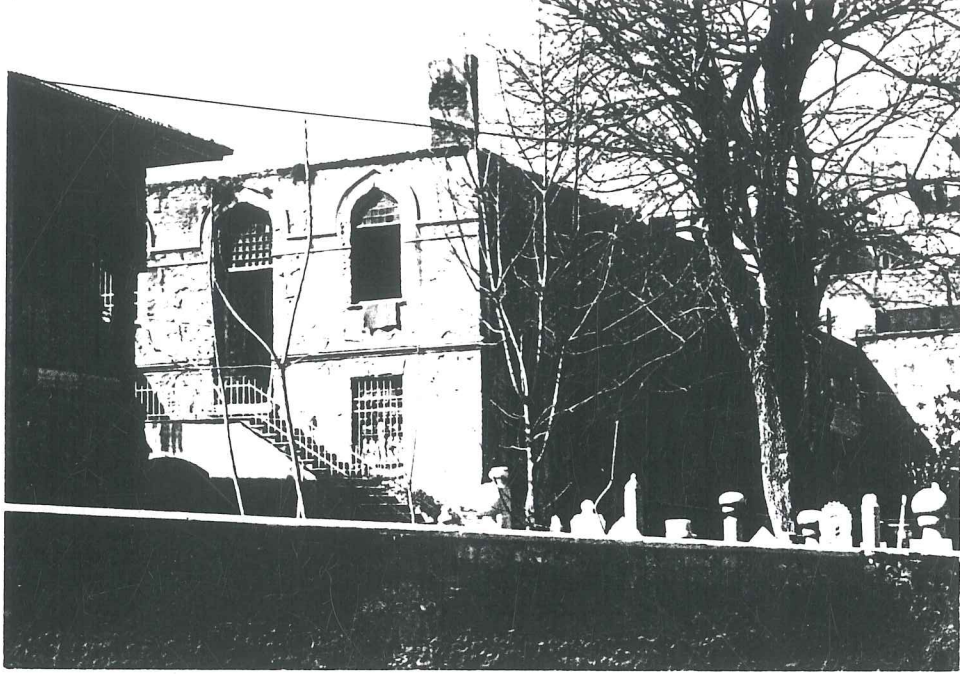
Resim 4.13 Kemerlerdeki silmeler.

Alemdarpaşa Mektebi'nin iç avluya açılan kapısı ile iç avlu arasındaki bağlantıyı 7 karomozaik basamak sağlar. Mektebin kapısı avludan 1.33m yüksektedir. Binanın ana merdivenin altı şu an depo olarak kullanılmaktadır. Merdivenin taşıyıcı sistemine acil müdahale gerekmektedir. Bunun yanında basamaklarda süreye bağlı aşınma vardır.

4.4.2. ÇATI ÖRTÜSÜ

Alemdarpaşa Mektebi'nin çatı örtüsü oturtma çatıdır. Çatının büyük bir kısmı yangından tahrip görmüştür. Mektep binasında şu an çatı işlevi gören bir üst örtü yoktur. Binanın üstü hemen hemen çıplaktır denebilir. Saçağın bazı bölgelerinde eski çatının kalıntıları görülmektedir. Çatının orjinal hali volta döşeme üzerine kurulmuş oturtma çatıdır. Bu, binanın yangından önceki fotoğraflarında rahatça görülebilmektedir. Bu fotoğraflara göre çatı, 30cm-40cm saçak çıkmaktadır. Şu anda saçaklar binanın her yerinde yok olmuştur (Resim 4.14).

Şu an mektep binasının üst kısmında sadece tek baca kalmıştır. Çatı eğimi izi, bacanın üzerinde mevcuttur. Buradan çatı eğiminin yaklaşık %33 olduğu görülmektedir. Binanın yangından önceki fotoğraflarına bakıldığında, binanın köşelerinden yaklaşık

Resim 4.14 Mektebin Alemdar Caddesi tarafındaki cephesi.

%33 eğimle eğik mahyalar, tam orta noktada birleşerek uzun bir mahya oluşturur. Çatı marsilya tipi kiremitlerle kaplıdır.

4.4.3. CEPHE DÜZENİ

Alemdarpaşa Mektebi'nin dört cephesi de açıklıklıdır. Yapının Zeynep Sultan Camisi Sokağı'ndaki cephesi oldukça harap durumdadır. Bu cephesindeki açıklıkların hepsi penceredir. Yapının subasman kısmı bu cephede kendini fazlaca belli eder. Subasman kısmı yapıdan kalın bir profille ayrılır. Çift merkezli teğet pencere kemeri, teğet kemer profilleri, kalın plastrlar, oturtma ahşap çatı cephede dikkat çeken mimari elemanlardır.

Mektebin subasman kısmı taştır. Subasmanın üstünde yapı malzemesi olarak delikli tuğla kullanılmıştır. Yapının en çok tahrip olan cephesi bu cephesidir. Yangın en çok bu

cepheyi etkilemiştir. Dış sıvanın büyük kısmı, dış etkilerden dolayı dökülmüştür. Tuğlalar tamamen açığa çıkmıştır. Bazı bölgelerde bitkilerden dolayı çatlaklar oluşmuştur. Yapı sokaktan tek kat görünümlüdür. Subasmanın alt tarafında, yarım pencereler bulunmaktadır. Bu pencereler, alt kattaki mekanların aydınlanması ve havalanması işlevindedir.

Alemdarpaşa Mektebi'nin külliye avlusu tarafındaki cephesi, iki kat yüksekliğindedir. Yol cephesindeki kalın subasman profili, bu cephede üst kat ve alt katı birbirinden ayıran profil olarak binanın etrafını dönmektedir. Bu cephedeki açıklıkların çoğu penceredir. Kapı olarak sadece avluya çıkış kapısı vardır. Üst katta altı pencere, alt katta beş pencere olmak üzere toplam onbir pencere avlu cephesinde yer almaktadır. Üst katın pencereleri, yol cephesindeki pencereler gibi kemerli pencerelerdir. Cephe düzeni olarak sadelik ve işlevsellik önde tutulmuştur. Pencerelerin üst kısmındaki ahşap ızgaralı ışıklar cepheye bir hareketlilik getirmiştir.

Yan cephelerdeki pencere formları diğer cephedeki pencere formlarıyla aynıdır. Üst katta pencere formları kemerli, alt kattaki pencereler dikdörtgen görünüşlüdür. Mektebin giriş cephesinde kemerli giriş kapısı üst kattaki pencerelerle bir bütünlük sağlar. Çatı hiçbir cephede gözükmez. Üst kattaki pencerelerin demir korkulukları yoktur. Alt kata ait pencerelerin tümünde demir korkuluklar vardır. Yan cephelerdeki bozulmalar, diğer cephelere oranla daha azdır. Sıva dökülmeleri bu cephelerde hemen hemen yok gibidir. Yan cephelerde, bitkilerin bazı satırlarda büyümesinden dolayı tahribatlar vardır (Resim 4.15, 4.16).

4.4.4. DUVARLAR

Alemdarpaşa Mektebi duvarlarının yapım malzemesi olarak delikli tuğla kullanılmıştır. Sadece Zeynep Sultan Camisi tarafındaki alt karın istinat duvarı taş malzemedendir yapılmıştır. Diğer bütün duvarlar tuğladan yapılmıştır ve taşıyıcıdır. Bina yığma tekniğinde yapılmıştır. Tuğlalar Fransız malı olup deliklidir. Duvar kalınlıkları alt katta minimum 35cm, maksimum 55cm'dir. Yol tarafındaki istinat duvarının kalınlığı binanın bir kısmında 75cm, bir kısmında ise 55cm'dir.

Resim 4.15 Mektebin avlu cephesindeki bozulmalar.

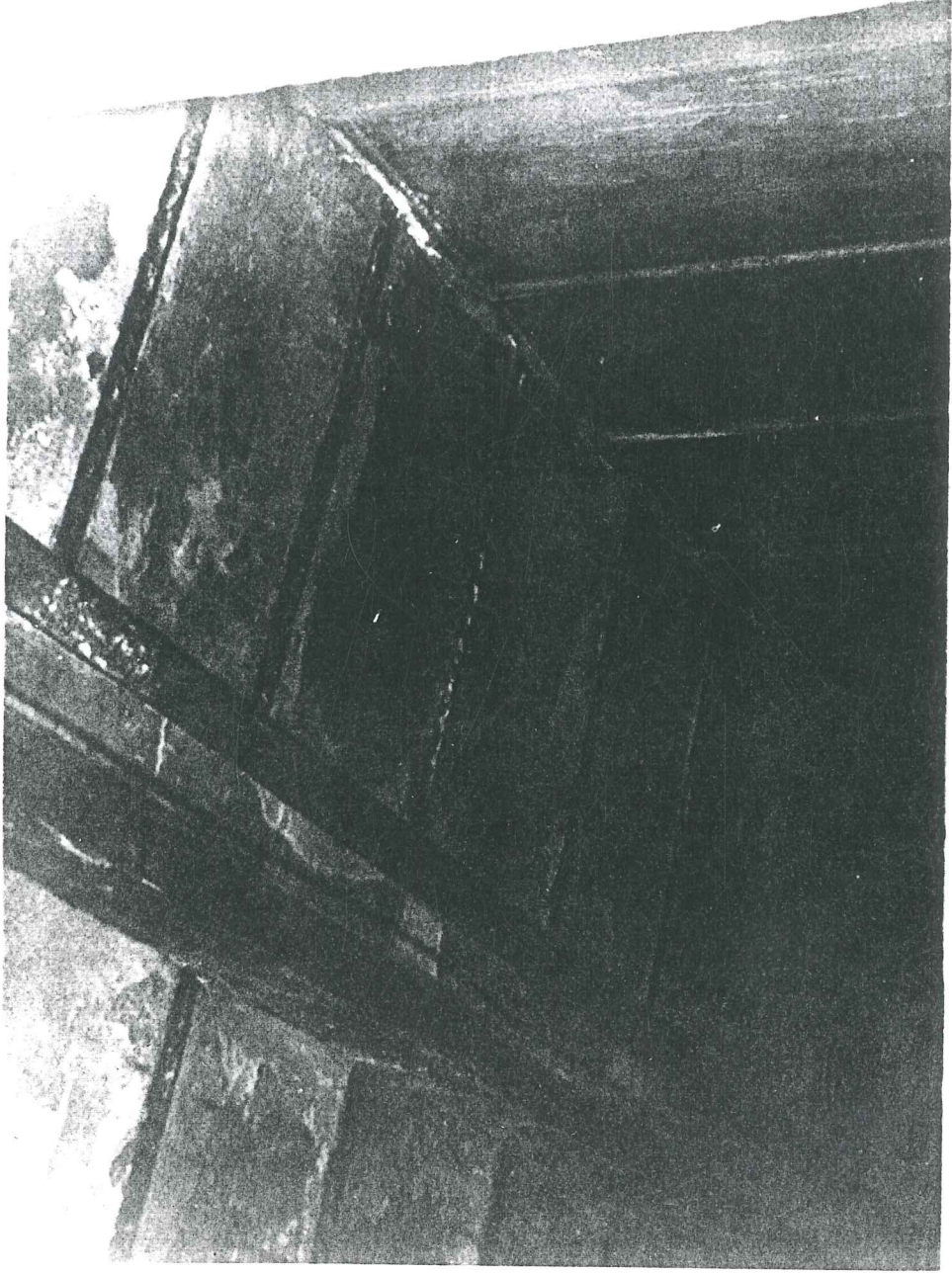
Resim 4.16 Mektebin giriş cephesindeki bozulmalar.

Mektebin üst katında ise duvar kalınlıkları, alt kattaki gibi bir çeşitlilik göstermez. Duvar kalınlığı 37cm'dir. Binanın alt ve üst katında muhtes duvarlar bulunmaktadır. Bu duvarlar daha çok bölme amaçlı olarak yapılmışlardır. Pencere açıklıklarında rastlayan duvar bitimlerinde, pencere kasasının tesbit edilmesi için dişler bırakılmıştır. Aynı dişler giriş kapısının söve duvarlarında da yapılmıştır.

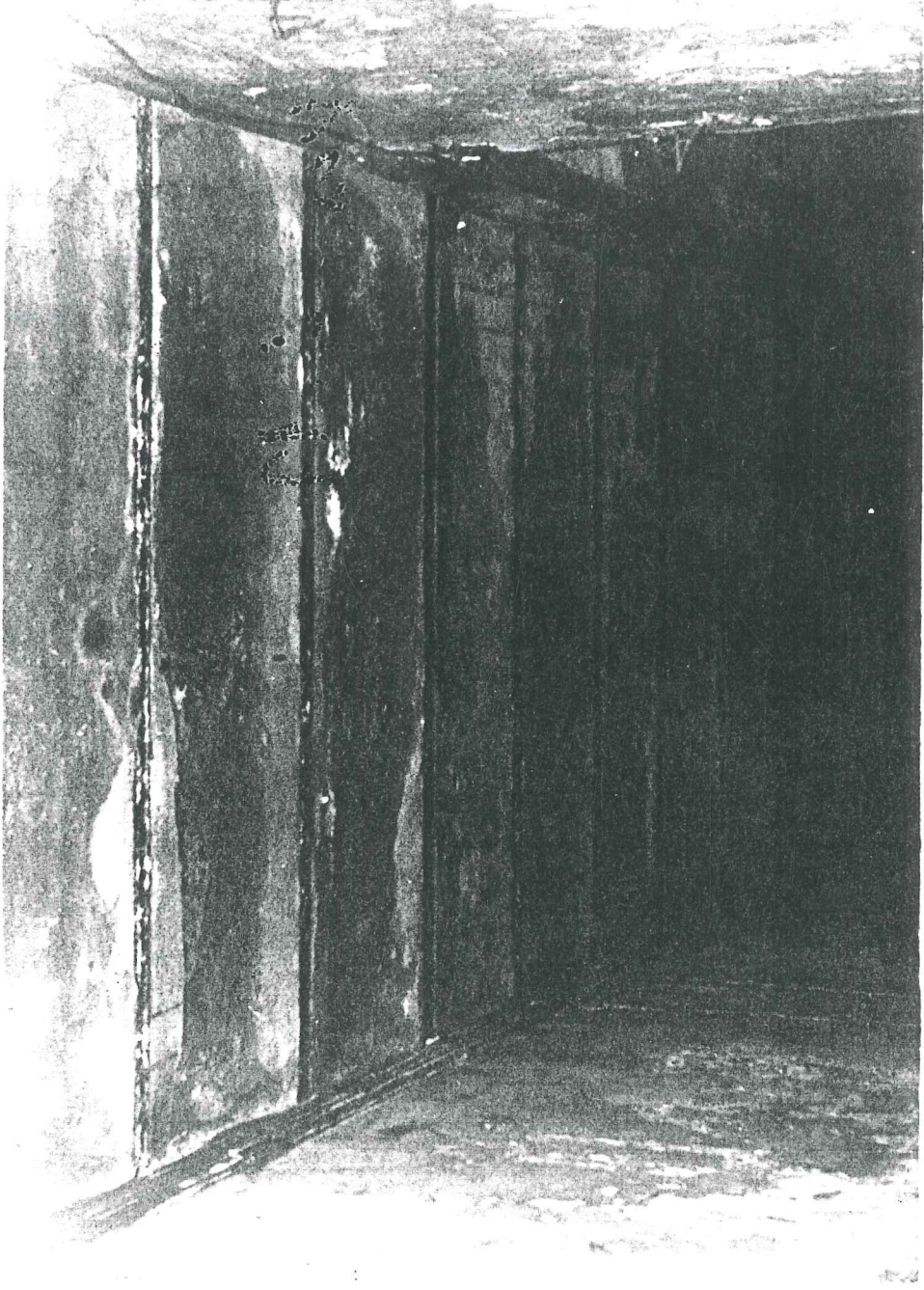
4.4.5. DÖŞEMELER

Mektebin zemin kat ve üst kat döşemeleri tamamen volta döşemedir. Volta döşeme putrelleri binanın kısa kenarı doğrultusunda döşenmiştir. Yapıda volta döşeme kullanılması, devri hakkında bize fikir vermektedir. I putrellerin arasındaki tuğla dolgunun dış kısmı, sıvanmış ve boyanmıştır. Putreller kendi doğrultularına dik durumdaki duvarlara iki uçtan mesnetlenmiştir.

Putrellerin hemen hepsi açıkça gözükmemektedir. Putrellerin duvarla olan ara kesitleri demir köşebentlerle gizlenmiştir. Demir köşebentler ara kesitte bir bitiş elemanı olan pervaz niteliğinde kullanılmıştır (Resim 4.17, 4.18).

Resim 4.17 Mektebin volta döşeme sistemi.

Resim 4.18 Mektebin döşemesindeki pervaz amaçlı köşebentler.

5. BÖLGEDE YAPILAN YANLIŞLIKLAR ve TEHLİKELER

Zeynep Sultan Külliyesi ve çevresinin özelliğini yitirmesine neden olan bazı yanlış uygulamaları şöyle sıralayabiliriz :

- Tarihi aksta ve çevresindeki yeni yapıların yüksekliklerinin, cephe düzenlerinin, renklerinin tarihi çevreye uygun şekilde yapılmaması,
- Zeynep Sultan Külliyesi ve çevresindeki tarihi yapıların etrafındaki plansız yapılaşma, bu eserlerin algılanmasını engellemekte ve bunların kaldırılması için hiçbir denetim ve çalışmada bulunulmaması,
- Külliyeinin bulunduğu bölgede, ilköğretim kurumlarının yeterli sayıda olmaması,
- Bölge halkının tarihsel çevreyi koruma ve yaşatmada bilinçlendirilmesi ve nelerin yapılabileceği konusunda hiçbir faaliyetin ve eğitim programının düzenlenmemesi,
- Yerel yönetiminin koruma çalışmalarının yapılması için çeşitli giderleri, istimlakları ve takas işlmelerini karşılayacak gerekli gelire sahip olmamaları,
- Bölgedeki yasal kurumlar, denetim ve müdahale hakkının derhal kullanılması çok gerekli olduğu zamanlarda bile korumada geçerlilik sağlayamamaktadırlar. Bu da yerel yönetimlerde henüz koruma bilincinin olmadığına göstergesidir.

Zeynep Sultan Külliyesi ve yakınındaki tarihsel yapıların oluşturduğu çevrede varolan ve olası tehlikeler şöyledir :

- Bölgede bulunan ahşap evler bakımsız ve harap durumdadır. Restorasyon için ev sahiplerinin gelir durumlarının yetersizliğinden ve merkezi ya da yerel yönetimlerin desteğinin olmamasından dolayı bu yapıların yavaş yavaş yok olması yanında, amaçlı olarak tahrip edilmesi tehlikesinin varlığı,

- Özellikle Zeynep Sultan Külliyesi içindeki yapılardan olan Alemdarpaşa Mektebi binası bilinçsiz kullanma sonucu oldukça harap durumdadır. Bu yüzden, acil müdahale gerektiren yapıların başında gelir. Hamidiye Sebili'nde de yanlış kullanımdan doğan bazı problemler vardır. Çevredeki çeşmelerin ve diğer tarihsel yapıların doğa koşulları, yanlış kullanım, içinde yaşayannlar ve diğer dış etkenlerle yokolma tehlikesi ile karşı karşıya olmaları,
- Tarihi değeri olan yapıların, özellikle ahşap evlerin yangına karşı korunumları yokedecek kadar azdır. Zeynep Sultan Külliyesi etrafındaki sokakların dar olması,
- Külliye'nin hemen yanından geçen ve oldukça işlek bir cadde olan Alemdar Caddesi'nin külliye yapılarına ve yol aksı üzerindeki tarihi yapılar yönelik titreşim ve eksoz dumanlarından kaynaklanan tahribatlar, çevrede var olan tehlikelerdir.

6. BÖLGEDE ALINACAK KORUMA ÖNLEMLERİ ve ÖNERİLER

Çalışmanın amacı, şehrin merkezinde olmasına rağmen henüz üzerinde hemen hemen hiçbir çalışma yapılmamış Zeynep Sultan Külliyesi'ni bir bütün olarak ele almak, külliye yapılarının birbirleriyle konumları ve ilişkilerini incelemek, külliye etrafındaki yapı dokusunu ve bu yapı dokusunun külliye ile olan bağlantısını tesbit etmek olduğundan, bu doğrultuda veriler toplanmış ve rölöveler çıkarılmıştır. Bu çalışmalar sonucunda bir takım koruma kararları ve önerileri oluşturulmuştur. Bu koruma önlem ve önerileri aşağıdaki gibi özetlenebilir.

- Uygulamada tarihsel çevre, şehrin bütününden uzaklaştırılıp, soyutlaştırılarak değil çevre düzenlemesinin ve şehir planmasının bir parçası olarak ele alınmalıdır.

- Özellikle Zeynep Sultan Külliyesi içindeki yapıların korunması için, külliyenin doku olarak şehir dokusundan tecrit edilmemesi, aksine çevre dokusuyla bütünleşmesi gerekmektedir. Planlama kuralları ve tarihi yapıların özel koruma planları koordine edilmeksizin tek olarak ele alınmamalı, eski dokulara özgü düzenleme kural ve hedefleri belirlenmelidir.

- Tarihi Yarımada'da bulunan külliye ve çevresinin koruma çalışmasının yapılması için bu işlemi yürütecek bir komite kurulmalıdır. Bu komite üniversitelerden, vakıflardan, belediyeden gelen uzman kişilerden oluşturulmalıdır.

- Yeni binalardaki çevreye uyması için yapılacak değişiklikler, ekler ya da yeni inşaatlar mevcut düzene saygılı olmalı, eski dokunun değer ve niteliği korunmalı, yeni yapılarda çevreye aykırı olanlar en az ekonomik zararlar yeniden düzenlenmelidir. Planlama yalnızca yasaklamalar getirilerek değil, ekonomik olanakları destekleyici biçimde oluşturulmalıdır.

- Restorasyon yapması gereken mal sahiplerinin ödemeye mecbur kalacakları ek masrafları karşılayabilmelerine yardımcı olmak için, olabilir ölçüde parasal olanaklar sağlanmalıdır. Kamu güçleri, kar amacı gütmeyen dernekleri ve yerel ortaklıklara

gerekli nakiti sağlayarak, çeşitli giderler için fon yaratmalı ve teşvik etmelidirler. Örneğin, sosyal konut yapımında kullanılacak fonların bir kısmı, koruma kapsamında kullanılabilir.

- Tarihi Yarımada'nın trafik açısından en yoğun bölgelerinden biri olan Zeynep Sultan Külliyesi ve çevresinde taşıt trafiğinin yoğunlaşmaması için Alemdar Caddesi'nin daha fazla genişlemesine izin verilmemelidir. Çıkmaz sokaklar yaya ulaşım ağı olarak düzenlenmelidir. Adaların içindeki boş parsellerin bir kısmı otopark ihtiyacının karşılanması amacıyla kullanılabilir. Külliye çevresindeki bazı sokaklar, özellikle Zeynep Sultan Camisi Sokağı oldukça dardır. Yangına karşı itfaiyenin giremediği bu sokaklara ve bahçelere yangın muslukları yapılmalıdır.

- Korumanın başarıya ulaşması için bölge sakinlerinin desteği ve katılımı şarttır. Tarihi çevre burada yaşayanların ortak malı olduğundan bakımsızlık, harap düşme, bilinçli yıkımlar, aşırı trafik, uyumsuz yeni yapılaşma gibi tehlikelerden korumak da, ilk önce bu insanların görevidir. Koruma özellikle genç kuşaklarca değeri bilinirse gerçekleştirilebileceğinden, eğitim programları tüm düzeylerde bu konuyu desteklemelidir. Bölgesel restorasyon-rehabilitasyon dernekleri kurulmalı, halk toplantıları düzenlenmeli, burada seçilen komitelerde çevre insanları doğrudan kendi isteklerini dile getirebilmelidir. Bu organlar yerel yönetimlerce desteklenmeli, bu komitelerin aktif halde çalışmaları için gerekli ortam sağlanmalıdır.

- Koruma uygulamaları, bölge halkının sosyal yapısı önemli oranda değiştirilmeksizin yapılmalıdır. Uygulama, yalnızca yapıların kültürel değerleri üzerinden değil, kullanım değerleri üzerinden de ölçülmelidir. Korumacılığın ortaya çıkardığı sosyal sorunlar, sadece bu iki değer ölçüğüne karma bir şekilde başvurulursa çözümlenebilir.

- Zeynep Sultan Külliyesi ve çevresi tarihi değeri oldukça fazla olan bir bölgede bulunmaktadır. Bu yüzden tarihi eserlere, tarihçesi, işlevini, gerekirse planlar ve cepheleri anlatıcı plaketer asılmalı, çevre için gezi broşürleri hazırlanmalıdır. Tarihi çevre mümkün olduğunca ağaçlandırılmalı, açılan yaya yolları döşemesi, mobilyası çocuk oyun alanlarıyla ele alınmalıdır. Külliye yanında bulunan Gülhane Parkı

halkın mesire ve dinlenme yeri amacına hizmet etse de, mahalle aralarında küçük ölçekli de olsa çocuklar için oyun alanları yapılmalıdır.

KAYNAKLAR

1. Adıvar, A., 1970. Osmanlı Türklerinde İlim, İstanbul.
2. Akozan, Feridun, 1969. 'Türk Külliyesi', Vakıflar Dergisi, S.8:303-308.
3. Aksoy, Özgönül, 1968. 'Osmanlı Devri, İstanbul Sıbyan Mektepleri Üzerine Bir İnceleme', İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Doktora Tezi, İstanbul.
4. Anon, 1949. Cumhuriyet Devrinde İstanbul, İstanbul Belediyesi Neşriyat ve İstatistik Müdürlüğü Yayınları, İstanbul.
5. Arel, Ayda, 1975. 18.yüzyıl İstanbul Mimarisinde Batılılaşma Süreci, İstanbul.
6. Aslanapa, Oktay, 1973. Türk ve İslam Sanatı, İstanbul.
7. Ayverdi, Ekrem Hakkı, 1953. Fatih Devri Mimarisi, İstanbul.
8. "Barok", Türk Ansiklopedisi, C.5:269.
9. "Description de Sadiabath", Mercure de France, 1724:1251.
10. "Eminönü", Ana Britannica Ansiklopedisi, C.8:161.
11. Berköz, Lale, 1984. 'İstanbul'un Mekansal Yapısının Tarihsel Gelişimi', İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
12. Çetinöz, F., 1971. "Eski İstanbul'un Semtleri", Ülkücü Öğretmen, S.13:20.
13. Cezar, Mustafa, 1963. Sanatta Batıya Açılış ve Osman Hamdi, İstanbul.
14. Devellioğlu, Ferit, 1962. Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, Ankara.
15. Dirimtekin, Feridun, 1972. "Türklerden Önce İstanbul", Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni, S.34:6.
16. Eldem, Halil Ethem, 1932. Camilerimiz, İstanbul Kanaat Kütüphanesi, İstanbul.
17. Gabriel, A., 1926. Les Mosques de Constantinople, Syria.
18. Işık, Ece Çaldıran, 1991. "18.yy. ve 19.yy. İstanbul Camilerinde Antik Öğeler", İ.T.Ü.Mimarlık Fakültesi Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
19. İnciciyan, E.Ç., 1976. 18.Asırda İstanbul, İstanbul Enstitüsü Yayınları, İstanbul.
20. İpşiroğlu, M.Ş., 1946. Avrupa Sanatı ve Problemleri, İstanbul.
21. Janin, R., 1964. Constantinople Byzantine, Paris.

22. Kılınçarslan, İsmet, 1981. İstanbul Kentleşme Sürecinde Ekonomik ve Mekansal Yapı İlişkileri, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Yayınları, İstanbul.
23. Koçu, R. Ekrem, 1959. İstanbul Ansiklopedisi, İstanbul.
24. Kuban, Doğan, 1954. Türk Barok Mimarisi, İstanbul.
25. Kuban, Doğan, 1970. "İstanbul'un Tarihi Yapısı", Mimarlık Dergisi, S.5:26.
26. Kumbaracılar, İzzet, 1938. İstanbul Sebilleri, İstanbul.
27. Kuter, Cüneyt, 1985. "Ayasofya İmareti Restorasyon Projesi", İ.T.Ü. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
28. Mamboury, Ernest, 1951. İstanbul Touristique, İstanbul.
29. Müller-Wiener, Wolfgang, 1977. Bıldlexikon zur Topographie İstanbuls, Tübingen.
30. Ortaylı, İ., 1984. İstanbul'un Mekansal Yapısının Tarihsel Evrimine Bir Bakış, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü, C.10:77.
31. Özcömert, Umur, 1968. "Alemdar Caddesi, Yerebatan, Salkım Söğüt ve Havalisi Mezar Kitabeleri", İ.Ü. Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Yeniçağ Tarihi Kürsüsü, Mezuniyet Tezi.
32. Perçin, Çetin Alp, 1952. "İstanbul'daki Barok Camiler", İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Sanat, Tarihi Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
33. Rado, Şevket, 1970. 28 Mehmet Çelebi'nin Fransa Seyahatnamesi, İstanbul.
34. Runciman, S., 1943. "Tarih Devirleri Boyunca İstanbul", Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni, S.33:11.
35. Sözen, Metin, 1975. Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan, İstanbul.
36. Stewing, R., 1965. Bizans, Konstantinopolis, İstanbul, İstanbul Ticaret Odası Yayını, İstanbul.
37. Süreyya, Mehmet, Sicil-i Osmani, C.4:460.
38. "Sıbyan", Meydan Larousse Ansiklopedisi, C.11:249-250.
39. "Sıbyan Mektepleri", Türk Ansiklopedisi, C.10:509.
40. "Sıbyan Mektepleri", Yeni Türk Ansiklopedisi, C.9:3544.
41. Tanışık, İbrahim Hilmi, 1943. İstanbul Çeşmeleri, İstanbul.

42. Uluçay, M. Çağatay, 1980. Padışahların Kadınları ve Kızları, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara.

43. Ülgen, Ali Saim, 1939. Fatih Devrinde İstanbul, Ankara.

ÖZGEÇMİŞ

Soyadı : ÖZDEMİR

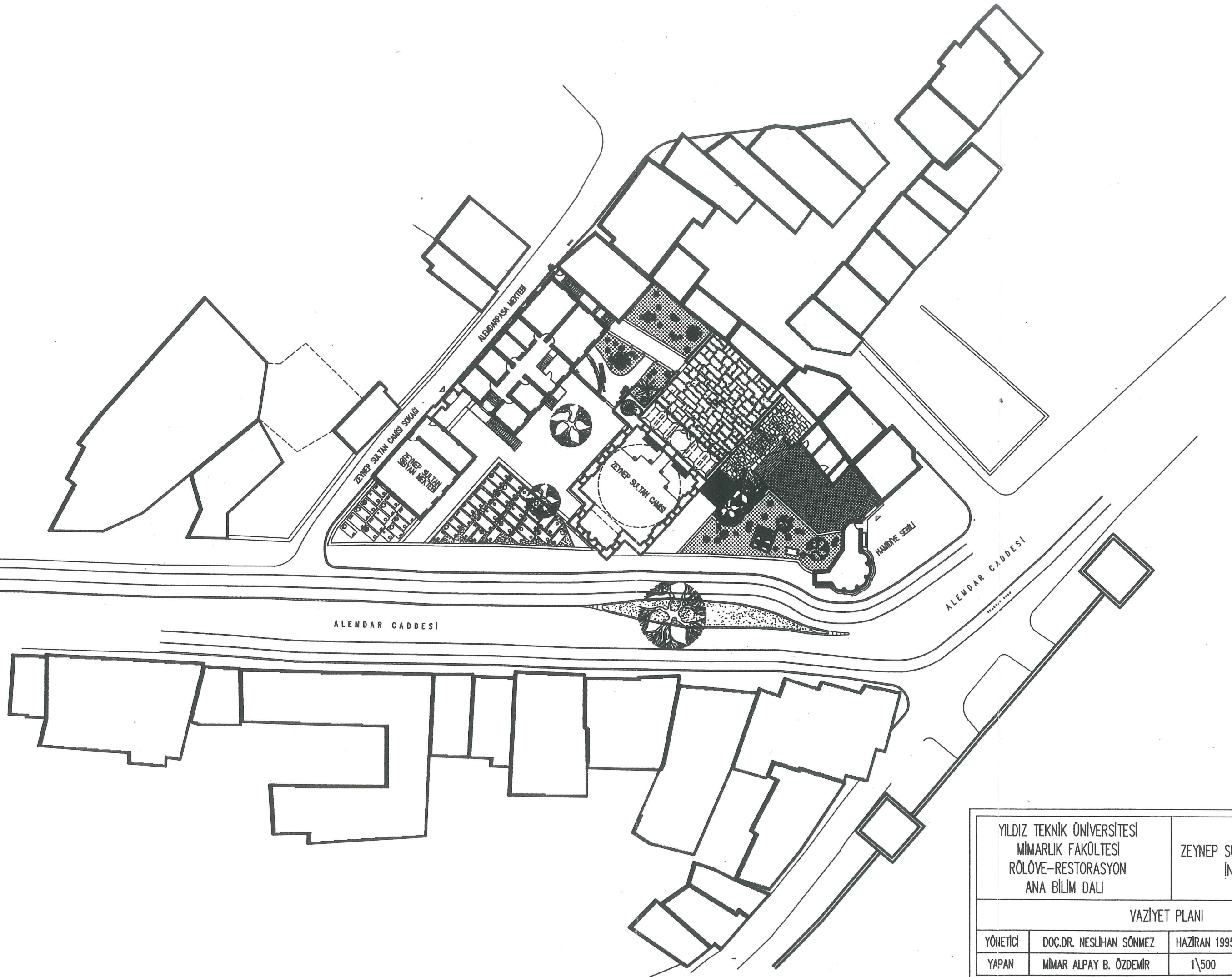
Adı : Alpay B.

Doğum Yeri : İzmit

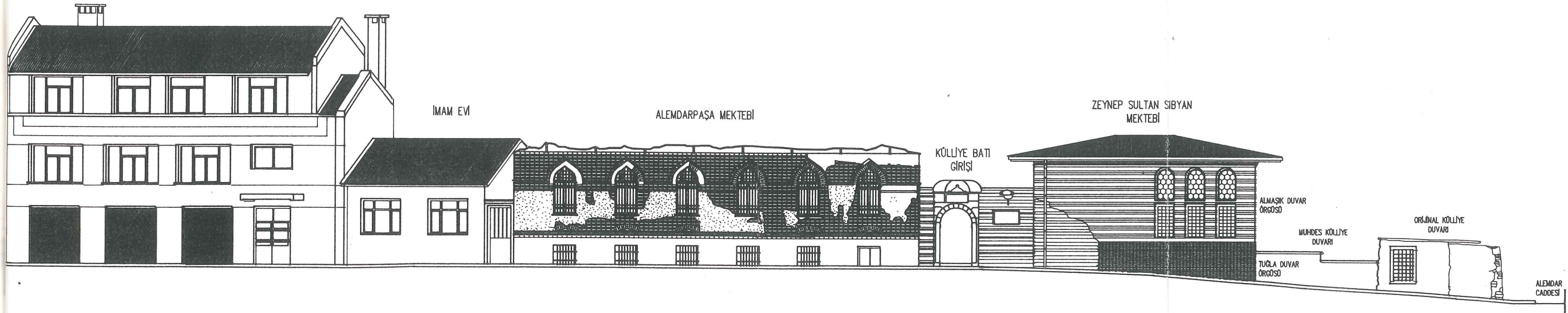
Doğum Tarihi : 14.08.1971

Mezun Olduğu Okullar : İstanbul Mehmet Karamancı İlkokulu - 1983
İstanbul Etiler Lisesi (Orta Bölümü) - 1986
İstanbul Etiler Lisesi - 1989
Y.T.Ü. Mimarlık Fakültesi - Mimarlık Bölümü -
1993

Yüksek Lisans : Y.T.Ü. Mimarlık Fakültesi - Mimarlık Bölümü
Rölöve ve Retorasyon Anabilim Dalı - 1995

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK FAKÜLTESİ RÖLÖVE-RESTORASYON ANA BİLİM DALI		ZEYNEP SULTAN KÜLLİYESİ'NİN İNCELENMESİ	
VAZİYET PLANI			
YÖNETİCİ	DOÇ.DR. NESLİHAN SÖNMEZ	HAZİRAN 1995	
YAPAN	MİMAR ALPAY B. ÖZDEMİR	1\500	

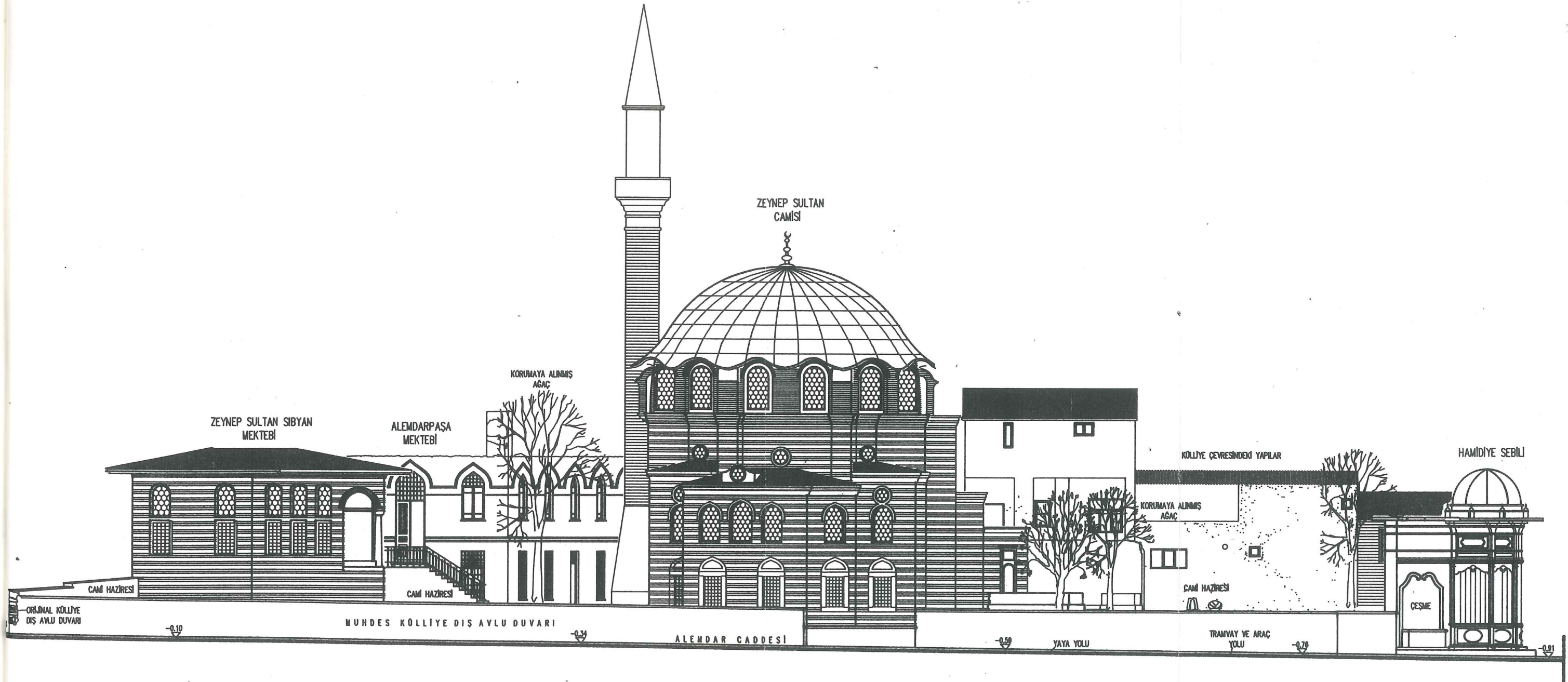

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
MİMARLIK FAKÜLTESİ
RÖLÖVE-RESTORASYON
ANA BİLİM DALI

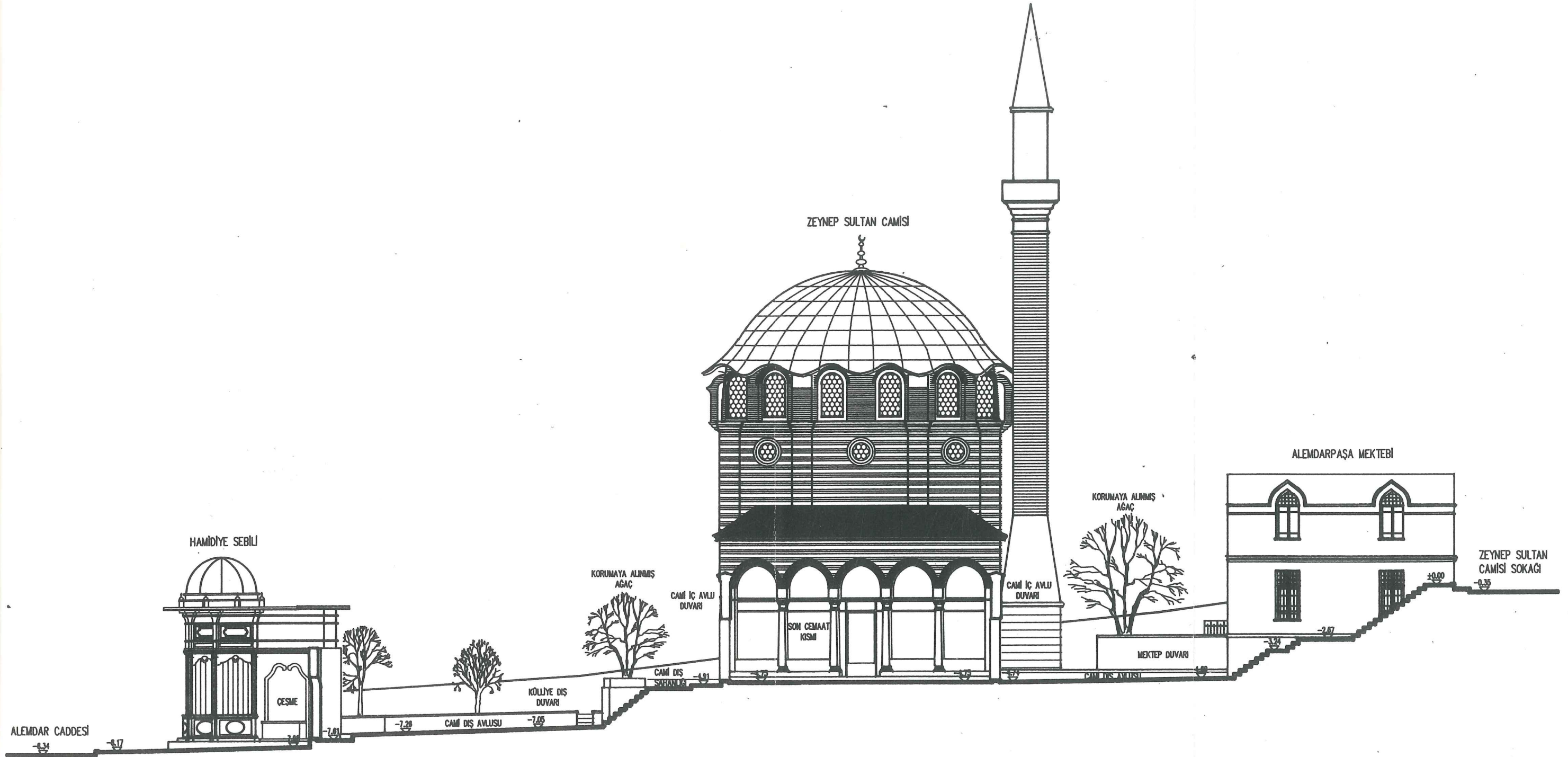
ZEYNEP SULTAN KÜLLİYESİ'NİN
İNCELENMESİ

ZEYNEP SULTAN CAMİSİ SOKAĞI'NDAKİ SİLÜET

YÖNETİCİ	DOÇ.DR. NESLİHAN SÖNMEZ	HAZİRAN 1995
YAPAN	MİMAR ALPAY B. ÖZDEMİR	1/200

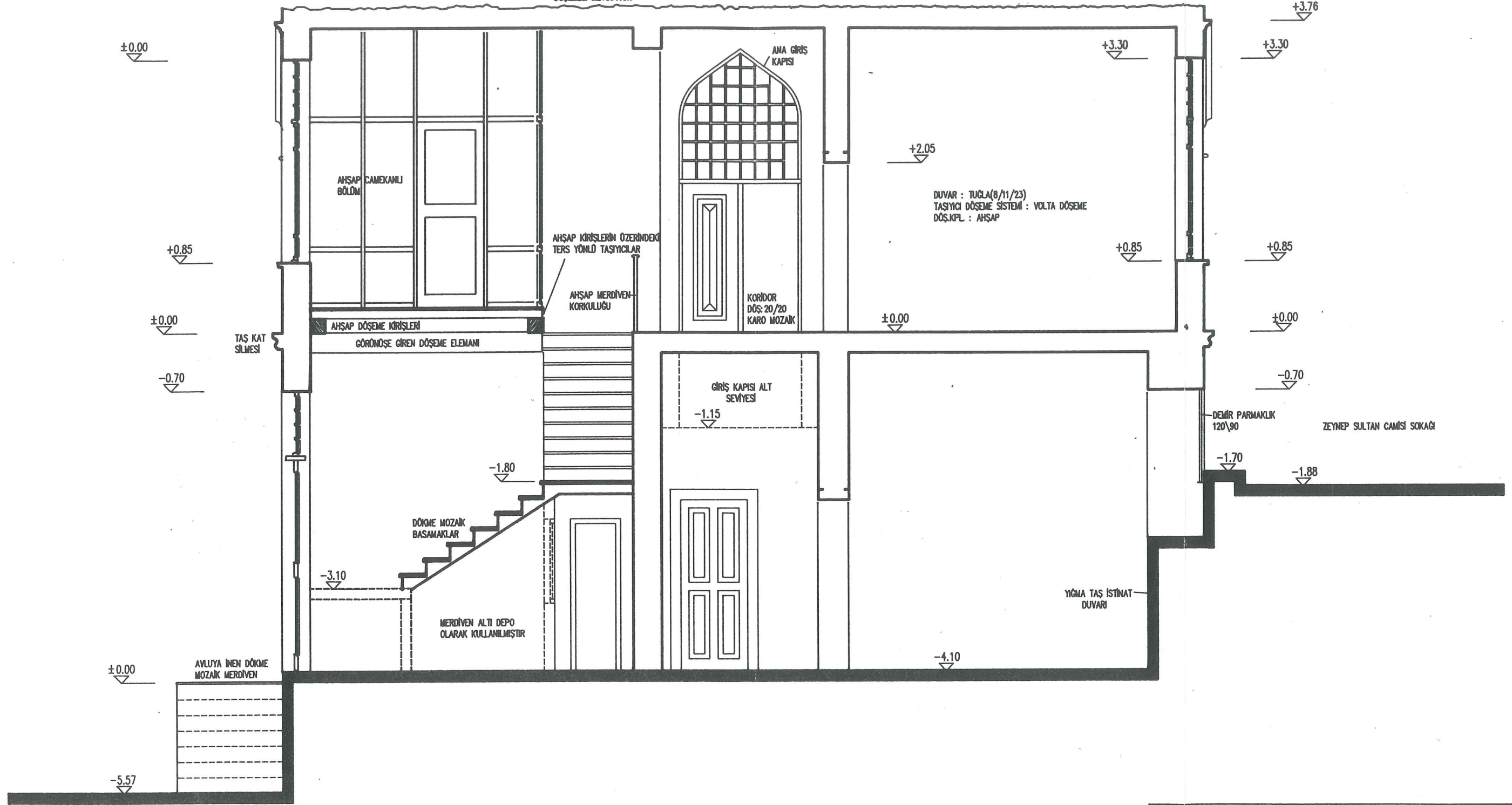

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK FAKÜLTESİ RÖLÖVE-RESTORASYON ANA BİLİM DALI		ZEYNEP SULTAN KÖLLİYESİ'NİN İNCELENMESİ	
KÖLLİYE'NİN ALEMDAR CADDESİ SİLÜETİ			
YÖNETİCİ	DOÇ.DR. NESLİHAN SÖNMEZ	HAZİRAN 1995	
YAPAN	MİMAR ALPAY B. ÖZDEMİR	1/200	

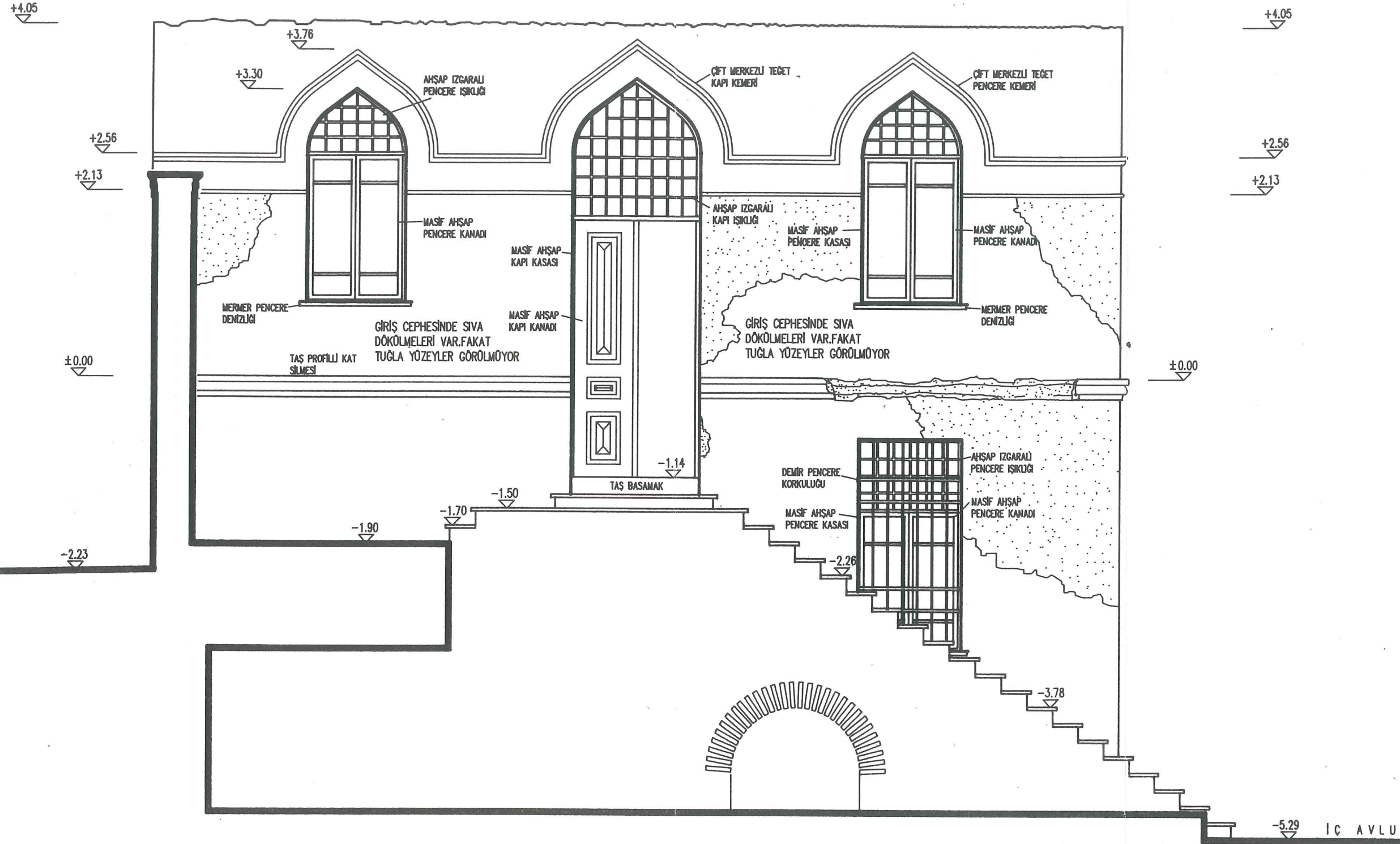

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK FAKÜLTESİ RÖLÖVE-RESTORASYON ANA BİLİM DALI		ZEYNEP SULTAN KÖLLİYESİ'NİN İNCELENMESİ	
KÖLLİYE AVLUSU KESİTİ			
YÖNETİCİ	DOÇ.DR. NESLİHAN SÖNMEZ	HAZİRAN 1995	
YAPAN	MİMAR ALPAY B. ÖZDEMİR	1/200	

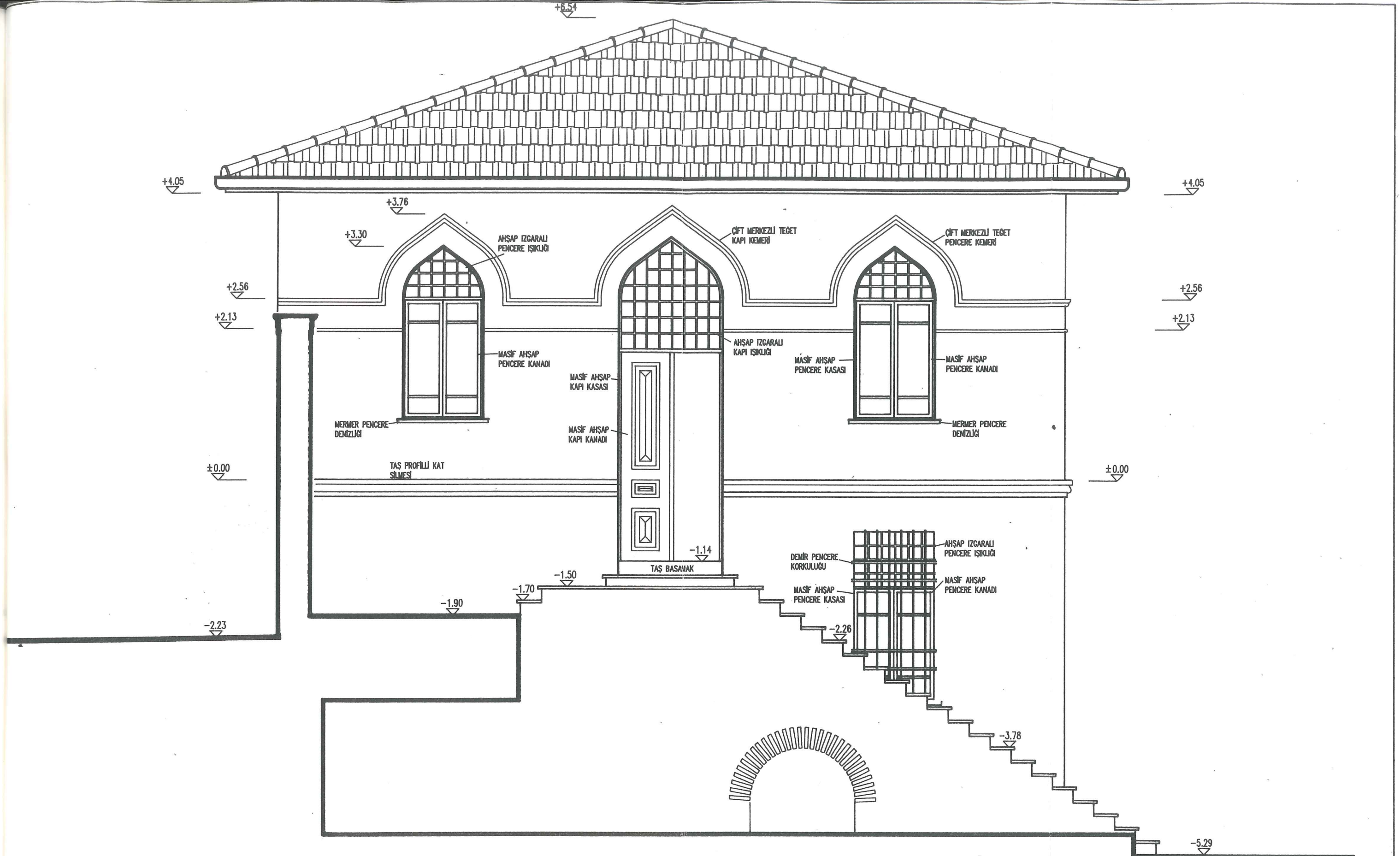
ÇATI KONSTRÜKSİYONU TAMAMEN
ÇÖKMÜŞ, SADECE VOLTA ÇATI
DÖŞEMESİ MEVCUTTUR

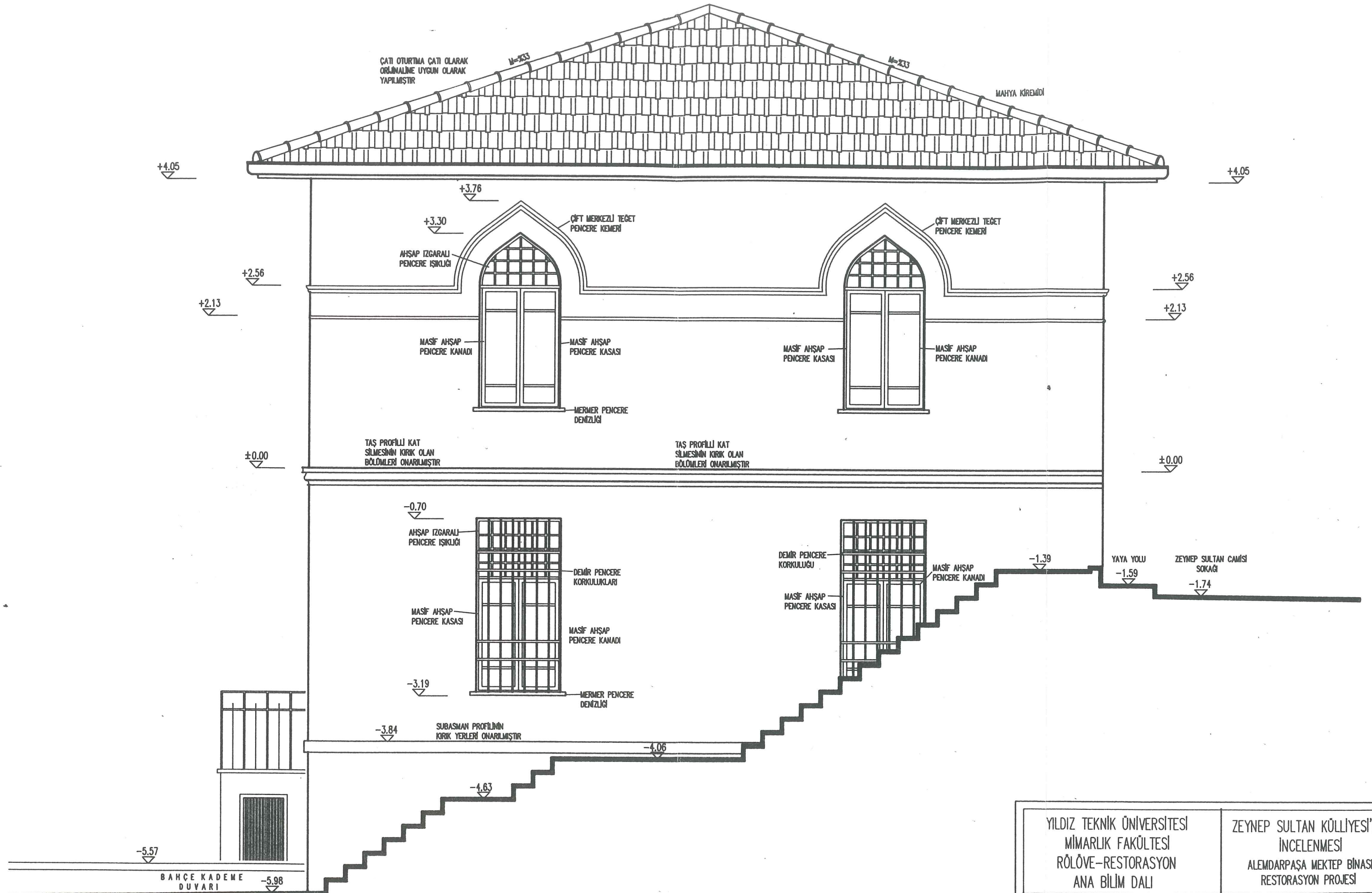
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK FAKÜLTESİ RÖLÖVE-RESTORASYON ANA BİLİM DALI		ZEYNEP SULTAN KÜLLİYESİ'NİN İNCELENMESİ ALEMDARPAŞA MEKTEP BİNASI ANALİTİK RÖLEVESİ	
KESİT			
YÖNETİCİ	DOÇ.DR. NESLİHAN SÖNMEZ	HAZİRAN 1995	
YAPAN	MİMAR ALPAY B. ÖZDEMİR	1\50	

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK FAKÜLTESİ RÖLÖVE-RESTORASYON ANA BİLİM DALI		ZEYNEP SULTAN KÜLLİYESİ'NİN İNCELENMESİ ALEMDARPAŞA MEKTEP BİNASI ANALİTİK RÖLEVESİ	
GİRİŞ CEPHESİ			
YÖNETİCİ	DOÇ.DR. NESLIHAN SÖNMEZ	HAZİRAN 1995	
YAPAN	MİMAR ALPAY B. ÖZDEMİR	1\50	

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK FAKÜLTESİ RÖLÖVE-RESTORASYON ANA BİLİM DALI		ZEYNEP SULTAN KÜLLİYESİ'NİN İNCELENMESİ ALEMDARPAŞA MEKTEP BİNASI RESTORASYON PROJESİ	
GİRİŞ CEPHESİ			
YÖNETİCİ	DOÇ.DR. NESLİHAN SÖNMEZ	HAZİRAN 1995	
YAPAN	MİMAR ALPAY B. ÖZDEMİR	1\50	

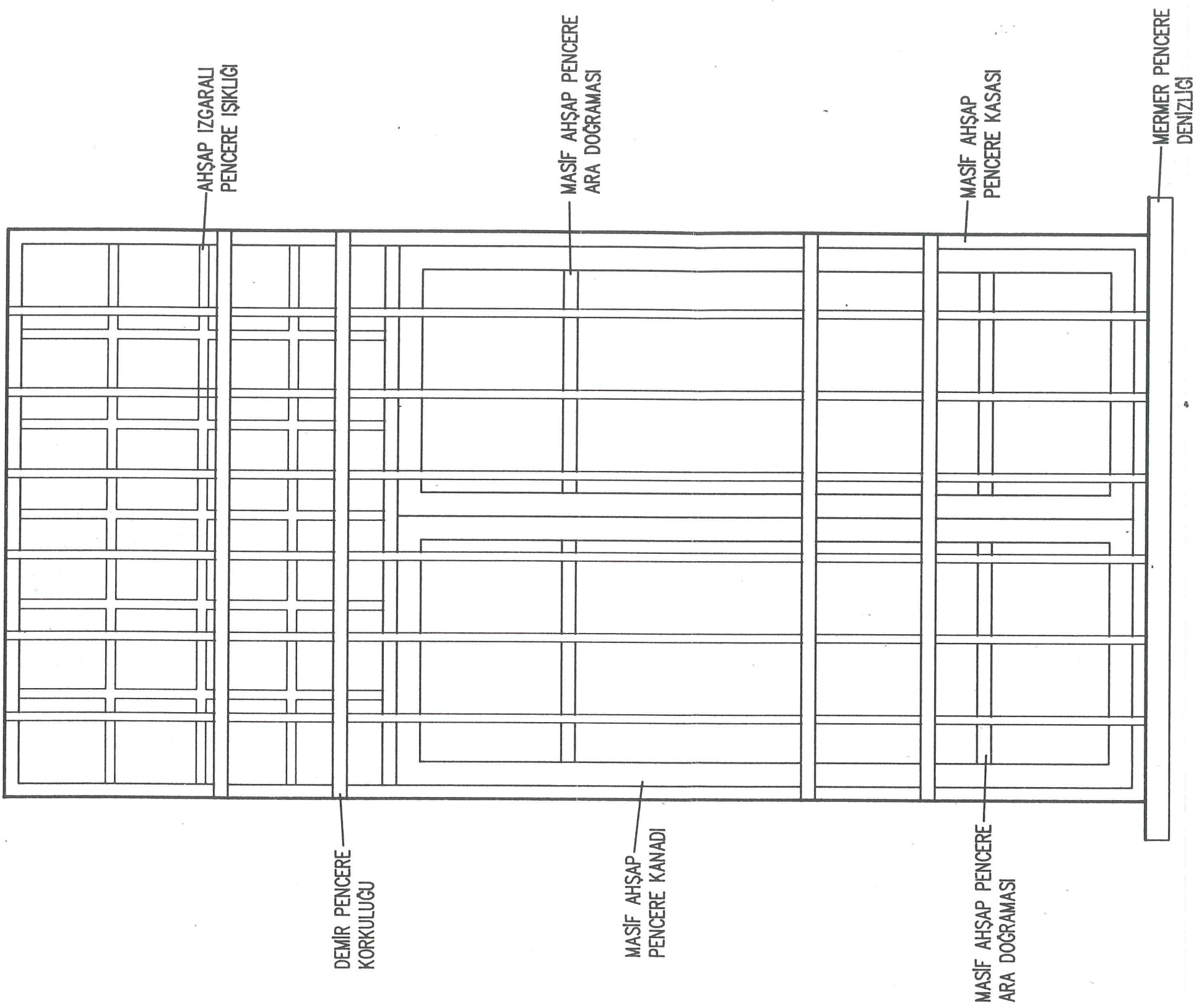

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
MİMARLIK FAKÜLTESİ
RÖLÖVE-RESTORASYON
ANA BİLİM DALI

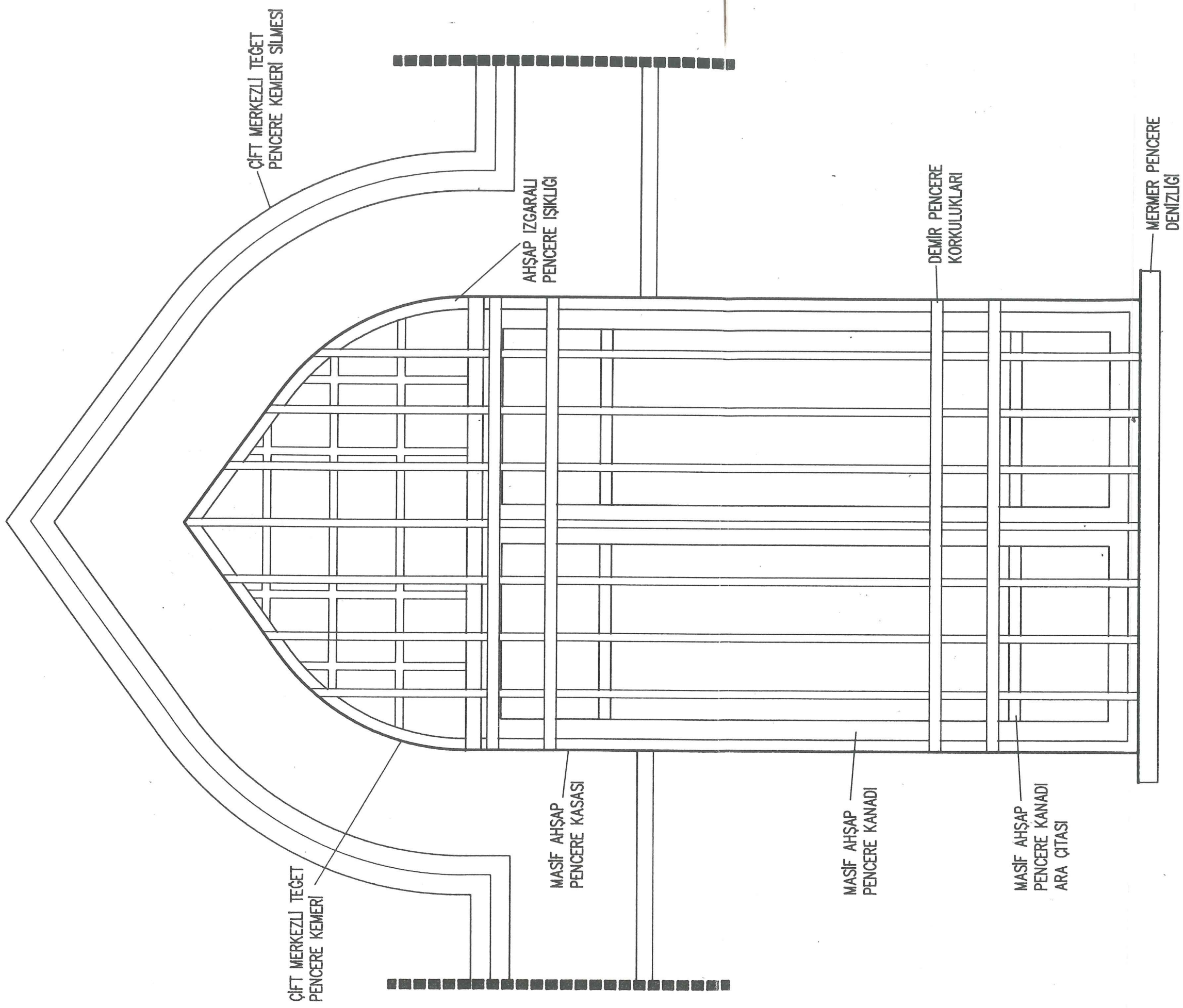
ZEYNEP SULTAN KÜLLİYESİ'NİN
İNCELENMESİ
ALEMDARPAŞA MEKTEP BİNASI
RESTORASYON PROJESİ

YAN CEPHE

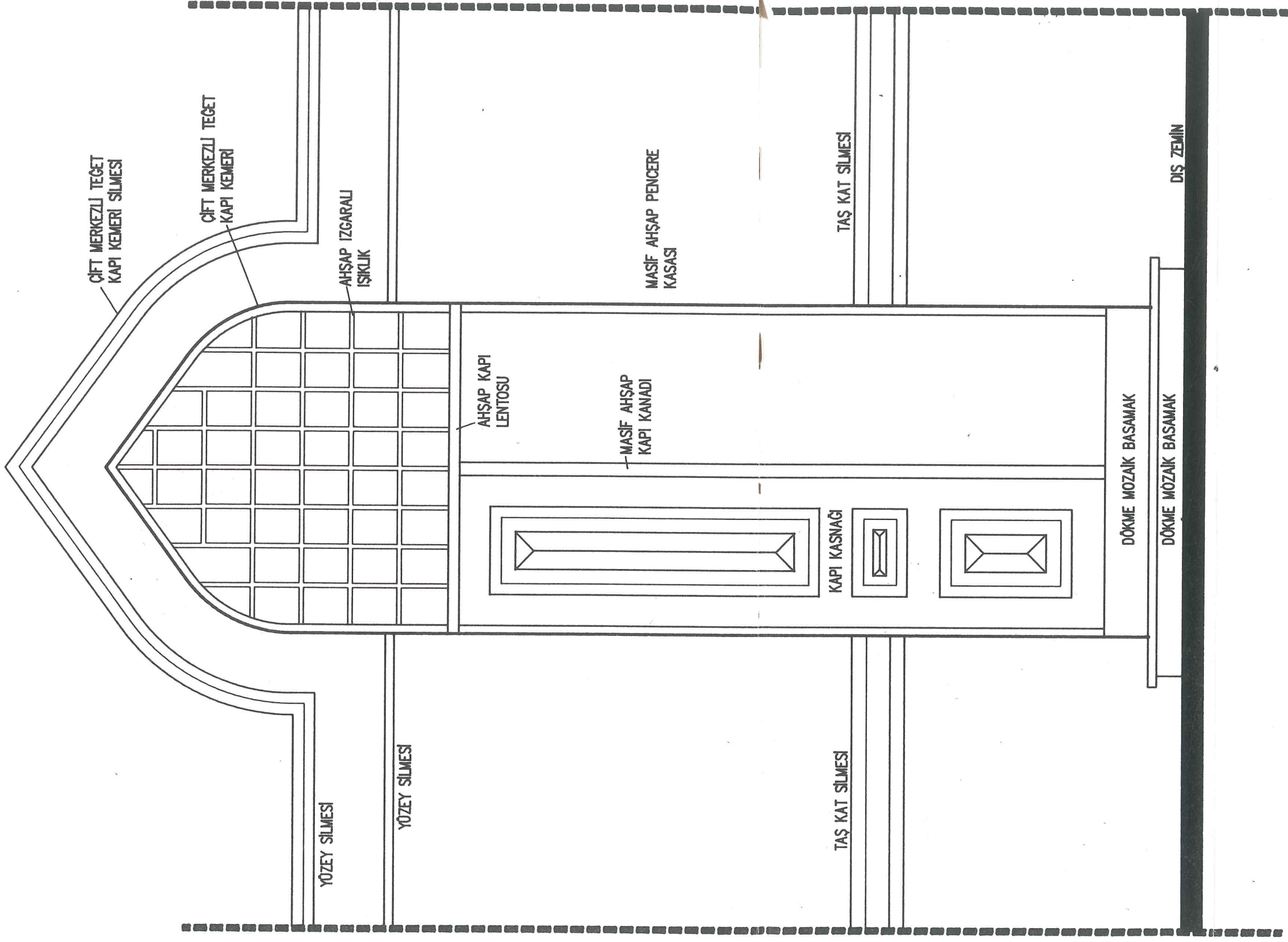
YÖNETİCİ	DOÇ.DR. NESLİHAN SÖNMEZ	HAZİRAN 1995
YAPAN	MİMAR ALPAY B. ÖZDEMİR	1/50

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK FAKÜLTESİ RÖLÖVE-RESTORASYON ANA BİLİM DALI		ZEYNEP SULTAN KÜLLYESİ'NİN İNCELENMESİ ALEMDARPAŞA MİKTAP BİNASI ANALİTİK RÖLÖVE	
ZEMİN KAT PENCERESİ DETAYI			
YÖNETİCİ	DOÇ.DR. NESLİHAN SÖNMEZ	HAZIRAN 1995	
YAPAN	MİMAR ALPAY B. ÖZDEMİR	1/10	

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK FAKÜLTESİ RÖLÖVE-RESTORASYON ANA BİLİM DALI	ZEYNEP SULTAN KÖLLÜYESİ'NİN İNCELENMESİ ALEMDARPAŞA MEKTEPİ EĞİTİM ANALİTİK RÖLİYESİ
ÜST KAT PENCERESİ DETAYI	
YÖNETİCİ YAPAN	DOC.DR. NESLİHAN SÖNMEZ MİMAR ALPAY B. ÖZDEMİR
	HAZİRAN 1995 1\10

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
MİMARLIK FAKÜLTESİ
RÖLÖVE-RESTORASYON
ANA BİLİM DALI

ZEYNEP SULTAN KÜLLYESİ'NİN
İNCELENMESİ
ALEMDARPAŞA MEKTEP BİNASI
ANALİTİK RÖLÖVE

ANA GİRİŞ KAPISI DETAYI

YÖNETİCİ DOÇ.DR. NESLİHAN SÖNMEZ HAZİRAN 1995

YAPAN MİMAR ALPAY B. ÖZDEMİR 1/20